

Jenniina Veitonmäki ja Satu Oittinen

”HUOLESTUTTAA, MUTTA
HUOLESTUTTAAKO TURHAAN?”
Tilannekatsaus 3-5-vuotiaiden
lasten leikkeihin

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

Marraskuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkelin University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 13.11.2012				
Tekijä(t) Jenniina Veitonmäki ja Satu Oittinen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma				
Nimeke ”HUOLESTUTTAA, MUTTA HUOLESTUTTAAKO TURHAAN?” Tilannekatsaus 3–5-vuotiaiden lasten leikkeihin					
Tiivistelmä <p>Leikki määritellään mielihyvää tuottavaksi, vapaaehtoiseksi, sääntöjen mukaiseksi, kuvitteelliseksi, enakoimattomaksi ja muusta elämästä erottuvaksi toiminnaksi. Se on olennainen osa ihmisen kasvua ja kehitystä. Tämä opinnäytetyö tulee keskittymään tämän ilmiön, leikin tutkimiseen, tekemällä tilannekatsauksen 3–5-vuotiaiden lasten leikkeihin.</p> <p>Esillä on ollut usein huoli leikin loppumisesta ja leikkitaidottomista lapsista leikkien ja lelujen muututtua entistä enemmän yksinäisyyttä ruokkiviksi, kilpailuhenkeä korostaviksi, raaoiksi aikuisten maailmaa jäljitteleviksi sekä entistä vähemmän mielikuvitusta vaativiksi. Opinnäytetyön tavoitteena onkin tilannekatsauksen lisäksi vastata esillä olevaan huoleen ja tuoda kasvattajille esille lapsen maailmaa leikkejä koskien.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena fenomenologisella tutkimusotteella. 3–5-vuotiaisiin päiväkotilapsiin rajattu tutkimus toteutettiin havainnoimalla ja haastattelemalla yhtä satunnaisesti valitun Mikkelin kaupungin päiväkodin lapsiryhmää. Aineistolähtöinen tutkimus koostuu pääasiassa lasten kokemuksista. Kokemuksien kautta voidaan muodostaa yleisellä tasolla kuvaa leikin tämän päivän tilasta ja ilmenemisestä.</p> <p>Havainnot ja haastattelut piirtävät kuvaa edelleenkin leikkivästä ja leikkejä rakastavasta lapsesta. Lapset leikkivät tänäkin päivänä, joskin erilaisin leluin, leikkien teemoin ja säännöin. Yksi merkittävä opinnäytetyössä esiin noussut asia oli se, että tämän päivän leikin käsite ja siten leikkiminen on laajentunut koskemaan myös pelejä. Yhä useammin erilaisten videopelien pelaaminen mielletään leikkimiseksi ja kaikista mieluisimmaksi leikiksi.</p>					
Asiasanat (avainsanat) leikki, leikkikalut, lastenkulttuuri, lapsuus, fenomenologia, kvalitatiivinen tutkimus					
Sivumäärä 64 + 5	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="border: none;">Kieli</td> <td style="border: none;">URN</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">Suomi</td> <td style="border: none;"></td> </tr> </table>	Kieli	URN	Suomi	
Kieli	URN				
Suomi					
Huomautus (huomautukset liitteistä)					
Ohjaavan opettajan nimi Lea Saari-Kääriäinen	Opinnäytetyön toimeksiantaja				

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 13.12.2012	
Author(s) Jenniina Veitonmäki and Satu Oittinen		Degree programme and option Degree Programme in Social Work/Bachelor of Social Services	
Name of the bachelor's thesis "WORRIED, BUT WORRIED OVER NOTHING?" Situational analysis of 3-to 5-year-olds' playing activities			
Abstract Play is defined as an activity that is by its nature gratifying, voluntary, guided by rules, imaginative, unpredictable, and a distinctly detached action from other daily activities. It is an integral part of individual's growth and development. This thesis will concentrate on examining this phenomenon, play, by analysing the situation of 3-to 5-year-old's playing activities. Worries have been raised about playing becoming obsolete and children who do not know how to play, as play and toys focus more and more on individuality, competitiveness, harsh adult reality, and and less on imagination. In addition to analyse, the goal of the thesis is to respond to these worries and bring forth the child's view on play. The thesis was carried out as a qualitative research with a phenomenological approach. The research was conducted by observing and interviewing a randomly chosen group of 3 to 5 year old children in a day-care center run by the city of Mikkeli. The material based research is mainly based on children's experiences. The experiences can be used to form a general image of the state that play activities are in at the moment and how the activities are implemented. The observations and interviews suggest that children still continue to play and love playing. Children play even today, although with different toys, themes and rules. One specific detail that arises during this thesis was that the concept play, and therefore playing, has grown to include games. More often, playing different videogames is considered playing and the most pleasant form of play.			
Subject headings, (keywords) play, toys, children's culture, childhood, phenomenology, qualitative research			
Pages 64 + 5	Language Finnish	URN	
Remarks, notes on appendices			
Tutor Lea Saari-Kääriäinen		Bachelor's thesis assigned by	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LEIKKI – MITÄ LEIKKI ON?	2
2.1	Leikin määritelmä	3
2.2	Leikin syyt – miksi lapsi leikkii?	5
2.3	Leikki ja lapsuus	6
2.4	Omaehtoinen leikki ja aikuisen rooli leikissä	8
3	LEIKIN HISTORIA	10
3.1	Leikki ennen	10
3.2	Leikki nyt	13
4	LEIKIN MERKITYS KASVULLE JA KEHITYKSELLE	15
5	TUTKIMUKSEN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	18
5.1	Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys	19
5.2	Tutkimuskysymykset	20
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS – TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO... ..	21
6.1	Kohderyhmän rajautuminen – havainnoitavat ja haastateltavat	22
6.2	Havainnointi ja haastattelu – tutkimusmenetelmien valintaperusteet ja käyttö	24
6.3	Fenomenologinen tutkimusote ja kokemuksen tutkimus	27
6.3.1	Kokemuksen käsitteestä	28
6.3.2	Kokemuksiin käsiksi	29
6.4	Lapsi haastateltavana ja havainnoinnin kohteena	31
6.5	Tutkimusaineiston luotettavuus ja eettisyys	34
7	HAASTATTELUJEN JA HAVAINNOINTIEN TULOKSET – LEIKIN ILMENEMINEN	37
7.1	Leikkien teemat – mitä lapset leikkivät?	37
7.2	Leikin ilmeneminen – miltä leikki näyttää?	43
7.3	Aikuisen rooli leikissä lapsen mielestä	50
7.4	Päiväkoti ja koti leikkipaikkoina	55
8	YHTEENVETO	58
	LÄHTEET	61

1 JOHDANTO

Leikki on globaali ja jatkuvasti muuttuva ilmiö. Leikkejä on leikitty maailman joka kolkassa yhtä kauan kuin ihmisiäkin on ollut olemassa – joskin eri tavoin eri aikoina ja eri puolilla maailmaa. Vaikka leikit, leikkijät ja leikkivälineet eroavat paikasta ja ajasta riippuen hyvinkin paljon, on yhtäläistä kaikessa leikissä se, että leikki on jotain lapsuuteen oleellisesti kuuluvaa ja siten kehitykselle merkityksellistä.

Tässä opinnäytetyössä leikin ilmenemistä tutkitaan lapsen näkökulmasta hyödyntäen laadullisessa tutkimuksessa usein käytettyjä tutkimusmenetelmiä, havainnointia ja teemahaastattelua. Tutkimus kohdistettiin erääseen satunnaisesti valittuun Mikkelin kaupungin päiväkotiin ja siellä 3–5-vuotiaisiin lapsiin. Haastatteluilla kerättiin lasten ajatuksia ja kokemuksia leikistä sekä havainnoinnilla päästiin käsiksi leikin ilmenemiseen. Kerättyjen ajatusten, kokemusten ja havaintojen kautta on tehty ikään kuin tilannekartoitusta leikin ilmenemiseen ja siihen millaisena tämä ilmiö, leikki, näyttäytyy tällä hetkellä. Tutkimus tavoittaa ehdottomien yleistysten sijaan laajempaa leikin tämän hetkisen ilmenemisen ymmärrystä ja lapsen kokemusten esiin pääsyä hänen elämään ja etenkin lapsuuteen merkittävästi kuuluvasta ilmiöstä. Vaikka leikki on varsin tutkittu ilmiö ja siitä löytyy paljon kirjallisuutta, on valitettavan usein – ellei jopa kokonaan – lasten, leikkijöiden, omat kokemukset ja ajatukset leikeistä ohitettu.

Ajatus jatkuvasti muuttuvasta ja aina ihmisten elämään oleellisesti kuuluneesta ilmiöstä tekee aiheesta tärkeän. Ajankohtaisen tutkimuksesta tekee mediassa usein esillä oleva huoli lasten leikkien loppumisesta tai pelko leikkien muuttumisesta kasvulle haitallisiksi. Osaltaan opinnäytetyöllä on haluttu vastata tähän huoleen, mutta myös tuoda lapsen kokemusmaailmaa lähemmäksi vanhempia ja muita aikuisia. Tämän päivän lapsi viettää suurimman osan valveillaoloajastaan päiväkodissa, vanhempien ulottumattomissa, jolloin myös suurin osa päivittäisistä leikeistä jää vanhemmilta näkemättä ja kuulematta. Leikkiä tutkiva opinnäytetyö, leikin tilannekartoitus, mahdollistaa vanhemmille tilaisuuden päästä lähemmäksi lapsen kokemus- ja elämämaailmaa.

Opinnäytetyö rakentuu siten, että ensin esitellään leikki käsitteenä ja ilmiönä. Tässä yhteydessä pohditaan ensin syitä leikkimiselle sekä kuvataan myös leikin ilmenemistä eri ikäkausina. Leikin käsitteen ja ilmenemisen jälkeen tehdään lyhyt katsaus leikin

historiaan sekä siihen millainen kuva sen tämän hetkisestä tilasta piirtyy kirjallisuuden pohjalta. Leikin historiaa ja tätä päivää kuvaava luku on merkityksellinen työn myöhemmän osion rinnalla luoden yhdessä tehdyn tutkimuksen kanssa yhtenäistä kuvaa leikistä. Samalla tulee esitellyksi niin leikin ilmeneminen kuin leikin mahdollinen muutos. Historiakatsauksen jälkeen pohditaan vielä lisää leikin merkitystä kasvua ja kehitystä ajatellen omana lukunaan.

Leikkiä käsittelevien lukujen jälkeen esitellään tarkemmin tutkimuksen taustaa ja lähtökohtia, esitellen samalla niin ikään tutkimuksen tavoitteet, merkityksen ja tutkimuskysymykset. Näiden jälkeen esitellään tarkemmin tutkimuksen toteutus aloittaen aina aineiston ja tutkimusmenetelmien esittelystä, jatkaen aina kohderyhmän ja menetelmien valinnan perusteluihin. Koska opinnäytetyössä tutkitaan ilmiötä ja pääasiassa lasten kokemuksia, toteutuu tutkimus fenomenologisella tutkimusotteella. Tutkimuksen toteutusta käsittelevän luvun jälkeen esitellään myös tarkemmin se, mitä fenomenologinen tutkimusote tarkoittaa ja kuinka kokemuksia voidaan tutkia ja tulkita. Tähän kokemuksen tutkimukseen oleellisesti liittyen käsitellään työssä myös sitä, miten lasta tulee haastatella ja mitä asioita lasta haastateltaessa tulee ottaa huomioon. Oleellisesti tutkimuksen toteutukseen liittyen pohditaan myös tutkimuksen ja tutkimusaineiston luotettavuutta ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyyttä. Tutkimuksen toteuttamista koskevien lukujen jälkeen tehdään analyysia sekä päätetään työ johtopäätöksiin.

2 LEIKKI – MITÄ LEIKKI ON?

Leikki on käsitteenä, mutta myös ilmiönä, jotain minkä jokainen tietää, mutta harva osaa selittää muuten kuin jonain tekemisenä, joka kuuluu lapsuuteen. Toisaalta, ilmiönä ja omakohtaisena kokemuksena se on myös jotain, joka näyttäytyy esimerkiksi omassa lapsuudessa aivan toisena kuin miltä se tänä päivänä näyttäytyy ja millaisena tämän päivän leikkivä lapsi sen saattaa kokea. Koska kyseessä on siis tuttu, mutta kenties vaikeasti selitettävä käsite, tarkastellaan seuraavassa sitä, millaiseksi ilmiöksi kirjallisuus leikin määrittelee ja millaisena leikki tässä opinnäytetyössä nähdään. Seuraavassa tarkastellaan myös leikin syitä sekä merkitystä. Leikin merkitykseen liittyen pohditaan omana lukunaan myös leikin merkitystä lapsuudessa ja lapsuuteen kuuluvana ilmiönä. Lopuksi tarkastellaan omaehtoista leikkiä sekä aikuisen roolia leikeissä.

2.1 Leikin määritelmä

Leikki on ilmiö, joka on mielihyvää tuottavaa, vapaaehtoista, sääntöjen mukaista, kuvitteellista, ennakoimatonta sekä muusta elämästä erottuvaa toimintaa (Kalliala 2006, 18). Leikkien kohdalla usein kuultava sananparsi ”matka on määränpäättäjä tai lopputulosta tärkeämpi” kuvastanee leikkimistä ja leikissä toimimista osuvasti, sillä leikkiminen on lopputulosta tärkeämpää.

Lasten leikit ovat yleensä johdonmukaisia. Esimerkiksi mielikuvitusleikeissä lasten käyttämät säännöt eivät ole epämääräisiä, vaan tarkoituksenmukaisia valintoja, jotta leikki jatkuisi ja leikin jännitys sekä uuden kokemisen ilo säilyisi. (Riihelä 2004, 34.) Lisäksi leikki on pakotonta ja spontaania. Se tempaa usein leikkijän mukaansa ja samalla leikkijä uppoutuu todelliseen leikkiin. (Kalliala 2000a, 3; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012.) Leikkiin uppoutuminen on mahdollista, koska leikki tapahtuu pääasiassa lapsen mielikuvituksessa. Kaikissa lapsissa on myös paljon luovuutta, joka ilmenee lukemattomina eri leikin aiheina. (Kahri 2003, 7.)

Leikki kuuluu olennaisena osan ihmisen kasvuun ja ihmisenä olemiseen (Kalliala 2000a, 2). Se voidaan luokitella kolmeen eri luokkaan. Ensimmäinen leikinmuoto on yksinleikki, jossa lapsi leikkii itse omia leikkejään. Toinen muoto on rinnakkaisleikki, jossa lapset leikkivät samantyyppisillä leikkivälineillä eri leikkejä, esimerkiksi jokainen käyttää omaa hiekkakakkumuottiaan hiekkalaatikolla. Kolmas muoto on puolestaan yhteisleikki, jossa lapset leikkivät samoilla leikkivälineillä yhteistä leikkiä. Kyseisiä yhteisleikkejä ovat muun muassa koti-, hippa- ja lääkärileikit. (Riihelä 2004, 27–28.) Lisäksi leikki on prosessi, jossa lapsen henkiset kyvyt kehittyvät (Helenius 2004, 14). Henkisten kykyjen kehittymiseen kuuluu muun muassa leikin yhdistämät asiat, kuten mielikuvitus ja tieto, kokemus ja havainto, tunne ja järki sekä yritys ja erehdys (Riihelä 2004, 36). Leikin avulla lapsi siis oppii henkisiä kykyjä, esimerkiksi ongelmanratkaisutaitoja, arjen taitoja sekä hyviä tapoja. Leikki onkin hyvä ja kestävä tapa oppia. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012.)

Leikki on aina ollut osa lasten elämää ja elämismaailmaa, ja leikkiä varten tehtyjä esineitä on ollut koko ihmiskunnan historian ajan ja tulee olemaan tulevaisuudessakin. Leikkejä voi leikkiä melkein millä tahansa esineellä tai asialla, ja lasten mielikuvitus on aina riittänyt keksimään leikkivälineet puuttuvan lelun tilalle. (Lehto 2004, 374.)

Vaikka leikkejä voi leikkiä myös ilman leikkikaluja, eli leluja, ovat ne usein tärkeä osa lasten leikkiä. Leikkikalun sanotaan olevan kulttuurin ja mielen aineellinen esiintymä. Se on joko aikaansa sidottu tai ajaton. (Laukka 2004, 386.) Lelut ovat olleet myös samankaltaisia ympäri maailmaa; palloa on heitetty sekä nukkeja hoivattu niin Suomessa kuin antiikin Kreikassakin. Lelut ovat aina olleet myös yhteisön ja kulttuurin peilikuvia. (Lehto 2004, 374.)

Suomessa lelut mielletään lasten yksityisomaisuudeksi. Tapana on usein hankkia kalliita sekä tehokkaasti lapsille suoraan markkinoituja leluja. Niiden muotisidonnaisuus ja särkyvyys pakottavat aikuiset hankkimaan koko ajan uusia leluja lapsilleen. (Laukka 2004, 388.) Nämä suoraan markkinoidut ostolelut tulivat tutuiksi Suomessa vasta 1920-luvulta alkaen (Lehto 2004, 376). Lelut ovat kehittyneet vuosikymmenten aikana asteittain nykypäivän muotoon. Esimerkiksi 1940-luvulla leluihin tuli uusi materiaali, muovi. Lisäksi lasten lelut alkoivat kansainvälistyä eli leluja tuotiin yhä enemmän ulkomailta. Sen sijaan 1960-luvulla uusi ilmestys, barbi, valtasi Suomen lelu-markkinat. Samoihin aikoihin leluista alkoi tulla kulutustavaroita, joita tuli aina vain lisää. Nykyään lelu on lelupaljoudesta johtuen enää harvoin ikimuistoinen ja rakas, niin kuin ennen vanhaan. (Lehto 2004, 380.) Leikkien ja lelujen historiaan sekä tähän päivään keskitytään myöhemmin yksityiskohtaisemmin luvussa 3. Leikin historia.

Lelut voivat olla apuna leikin syntymisessä, mutta leikki voi saada alkunsa monella eri tavalla. Se voi syntyä esimerkiksi lapsen oman tai ystäväysten yhteisen suunnitelman tuloksena, tai saada alkunsa jopa yksinkertaisesta arkipäiväisestä sattumasta tai tapahtumasta. (Karimäki 2004, 257.) Välillä leikki saattaa taas syntyä vastapainoksi sille, kun lapsilla ei ole mitään tekemistä. Uusi leikki voi myös syntyä niin, että vanhaa leikkiä muokataan hieman. Leikki syntyy kuitenkin harvemmin niin, että sitä väkisin keksittäisiin. (Karimäki 2004, 257–258.) Syntyipä leikki miten tahansa, lapsi kokoaa asioita ja esineitä ulkopuoleltaan ja hyödyntää niitä leikkiessään yhdistäen ulkopuolisen ja henkilökohtaisen todellisuuden ilmiöt (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012).

Leikkijät jakavat mielikuvituksensa tuotokset yleensä mielellään toistensa kanssa ja siksi vertaisryhmä onkin korvaamaton tekijä leikkien rakentamisessa (Kalliala 2000a, 8). Vertaisryhmissä, joissa lapset yleensä leikkivät, lapset muokkaavat ja luovat omia kulttuureitaan. Toisin sanoen leikki on lasten omaa kulttuuria, joka on osana yhteis-

kunnan muita kulttuureita. (Lehtinen 2003, 26.) Leikki on myös kulttuurisidonnainen ilmiö ja lapset leikkivät omalle kulttuurilleen tyypillisten ilmiöiden mukaisia leikkejä. Esimerkiksi ympäristössä, jossa lapset elävät porojen keskellä, lapset leikkivät porojen kiinniottoa. (Kalliala 2006, 24.) Samalla lapset tulkitsevat aikuiskulttuuria uudella tavalla (Lehtinen 2003, 26).

2.2 Leikin syyt – miksi lapsi leikkii?

Leikin sanotaan olevan lapsen työtä eli se on lapselle luonnollista toimintaa. Toisin sanoen sillä on suuri merkitys lapsen elämälle ja kehitykselle. Leikin avulla lapsen kielelliset taidot harjaantuvat sekä motoriikka ja mielikuvitus kehittyvät. Lapsi oppii myös perheen erilaisia kotitöitä leikin varjolla. Sosiaaliset taidot, kuten taito neuvotella, toimia yhdessä toisten lasten kanssa ja ratkaista riitoja, kehittyvät myös leikin avulla. Leikki voi olla myös välineenä pelottavien asioiden, kuten hammaslääkäriin käynnin, käsittelyssä. (Hermanson 2008.)

Moni tutkija on jo useita satoja vuosia sitten ollut kiinnostunut lasten leikistä ja heillä jokaisella on oma näkemyksensä aiheesta. Esimerkiksi Lev S. Vygotsky on todennut lapsuutta koskevissa teorioissaan, että leikki alkaa suurin piirtein kolmenvuoden paikkeilla, koska vasta silloin lapsella alkaa olla paljon tavoitteita. Leikin syntyyn tarvitaan toiveita ja niiden välisten toteutumismahdollisuuksien ristiriitoja. Tämän keinon ja mielikuvituksen avulla lapsi voi toteuttaa asioita, joihin hän ei todellisuudessa pystyisi. (Helenius 2004, 14.) Lisäksi Vygotsky huomasi, että lapsen motivaatio muutokseen auttaa häntä siirtymään kehitystasolta toiselle. Motivaation kannustimena toimii toinen kyvykkäämpi ihminen, esimerkiksi aikuinen tai vanhempi lapsi. Samalla erilainen motivaatio kannustaa lasta toimimaan oman kehityksensä ylärajoilla. Näin leikki synnyttää lähikehityksen vyöhykkeen lapselle, jolloin lapsi kykenee siirtymään eteenpäin kehityksessään leikin avulla. Vygotsky toteaa myös, että leikkiessään lapsi oppii elämisen säännöt. (Koivisto 2010.)

Jean Piaget puolestaan korostaa kehitystä ja samalla leikkiä koskevassa teoriassaan käsitteiden ja älyllisten toimintojen iänmukaisen kehittymisen vaihteita. Ne tulevat esiin leikissä siirtymisenä alkeellisemmasta haastavampaan leikinmuotoon eli mielikuvitusleikistä sääntöleikkeihin. (Riihelä 2004, 29.) Piaget'n mukaan lapsi sopeuttaa symbolileikeissään ulkoisen todellisuuden vastaamaan mielikuviaan. Tätä toiminta-

muotoa hän kutsui assimilaatioksi, sulauttamiseksi. Lapsen varttuessa ja kognitiivisten kykyjen kehittyessä, lapsi sopeuttaa enemmän omaa itseään ja tarpeitaan vastaamaan todellisuutta. Tästä puolestaan Piaget käytti nimitystä akkommodaatio. (Sinkkonen 2004, 70.)

Leikki on sellainen toimintamuoto, joka muuntaa todellisuuden puhtaan sulautumisen kautta minän tarpeisiin vastaavaksi ilman pakotteita. Lapsi käyttää hyväksi sulautumista muun muassa symbolileikeissään. Tässä yhteydessä sulautuminen tekee mahdolliseksi minän rakentaman symbolisen kielen, joka puolestaan on muunnettavissa lapsen minän tarpeiden mukaan. Symbolileikeissä ilmenee myös lapsen kehitysvaiheet, kuten kolme vuotiaan uhmaikä. Tällöin lapsi hakee kaikin keinoin toisten arvostusta ja samalla riippumattomuuden tunnetta muista ihmisistä, joihin liittyvät mustasukkaisuus ja kaikenlainen kilpailu. Symbolileikkien vaihe saavuttaa huippunsa 2–3 ja 5–6 vuoden iässä. (Piaget & Inhelder 1977, 61–62, 112.)

Piaget'n ja Vygotskyn lisäksi esimerkiksi Erik Erikson ja Sigmund Freud ovat analysoineet leikkiä. Freudin näkemys leikistä on se, että leikin avulla lapsi pystyy purkamaan tiedostamattomia tarpeitaan ja motiivejaan sallitulla tavalla. Eriksonin näkemys leikin tärkeimmästä merkityksestä puolestaan on se, että leikki edistää lapsen psykososiaalista kehitystä. Tämä onnistuu sen vuoksi, että lapsi kehittää leikkiessään omaa identiteettiään. Lisäksi hän toteaa leikin avulla lapsen kykenevän käsittelemään ahdistustaan. (Riihelä 2004, 28.)

2.3 Leikki ja lapsuus

Lapset eroavat toisistaan temperamentiltaan ja persoonallisuudeltaan, mikä voi näkyä heidän leikeissään, esimerkiksi siten, että kaikki pojat eivät halua leikkiä rajuja seikkailu- ja taisteluleikkejä (Kahri 2003, 47). On kuitenkin olemassa tiettyjä tyypillisiä asioita, joita lapset tekevät tiettyinä ikäkausina.

Kolmivuotias liikkuu jo melko ketterästi: kiipeilee, juoksee, nousee portaita vuoroaskelin ja hyppelee tasajalkaa. Hän seuraa tarkasti aikuisten tekemisiä ja jäljittelee muiden toimintaa. Oppiminen tapahtuu tarkkailemalla ja jäljittelemällä. Tämän ikäinen haluaa yleensä olla omatoiminen ja ”iso”. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi haluaa auttaa kodin askareissa ja selviytyä jokapäiväisistä toimista, kuten pukemi-

sesta, syömisestä ja riisumisesta, itsenäisesti. Lisäksi kolmivuotiaan mielikuviutus on usein hyvin vilkas ja lapsi saattaa selittää omia tarinoitaan, joihin uskoo usein itsekin. Tämän ikäisille lapsille mielikuviutusystävät ovat myös hyvin tyypillisiä. Vaikka mielikuviutusystävät ovat heille tärkeitä, useimmat heistä leikkivät mielellään muiden lasten kanssa. He pystyvät myös jossain määrin odottamaan vuoroaan sekä jakamaan lelujaan. Sen sijaan kolme - nelivuotiaan puhe saattaa olla vielä melko epäselvää ja useita äänneitä saattaa puuttua puheesta eikä lapsi välttämättä löydä kaikille asioille sanoja. (Kahri 2003, 10, 12–13.)

Kolmannesta ikävuodesta siirryttäessä neljänteen ikävuoteen lapsen tärkeimmät ihmissuhteet ovat yhä edelleen kotona, jossa hän jäljittelee vanhempiaan ja oppii heiltä erilaisia tapoja. Tämän ikäinen erottaa jo sukupuolet ja näin esimerkiksi tytöt samais-tuvat läheisiin naisiin ja pojat miehiin. Kodin ihmissuhteiden lisäksi lapsi alkaa yhä enemmän kaivata kavereita ja lapset leikkivätkin mielellään pienissä ryhmissä. Heidän ikäistensä leikit ovat yleensä rooli- ja mielikuviutusleikkejä, joihin heidän vilkas mieli-kuvituksensa on omiaan. Heille on myös tyypillistä asioiden liioittelu, eivätkä he aina erota kuviteltua todesta. Tämän ikäinen lapsi on taitava jo monissa asioissa, kuten melko selkeässä puhumisessa. Lisäksi heidän sanavarastonsa on runsas, he hallitsevat liikkeensä ja osaavat pukeutua itse. He ovat myös usein itsevarmoja, mutta tarvitsevat yhä selkeitä rajoja, läheisyyttä sekä hellyyttä. (Kahri 2003, 16, 51.)

Viisivuotiaat leikkivät puolestaan mielellään kavereidensa kanssa esimerkiksi mieli-kuvitus- ja roolileikkejä sekä pelaavat erilaisia pelejä. Tämänikäiset lapset hallitsevat liikkeensä myös hyvin, liikkuvat varmasti ja haluavat kokeilla mielellään kestävyyt-tään, nopeuttaan ja tasapainoan. Liikkeiden hallinnan lisäksi viisivuotiaiden lasten puhe alkaa olla kieliopillisesti oikeaa, eikä heillä juurikaan enää esiinny lapsenomaista ääntämistä. Kehittyneeseen kielenhallintaan kuuluu myös erilaisten käsitteiden, kuten ajan ja sijainnin, ymmärtäminen. He kykenevät myös johdonmukaiseen ajatteluun sekä ymmärtämään syy-seuraussuhteita. (Kahri 2003, 25–26, 28.)

Leikki on yksi olennaisimmista osista lapsen elämää ja kehitystä. Se on myös ihmisen hyvinvoinnin ja psyykkisen terveyden kannalta erityisen tärkeä asia. Leikki voidaan-kin määritellä melkein yhtä tärkeäksi lapselle kuin esimerkiksi nukkuminen, juominen ja syöminen. Leikin avulla lapsi käsittelee omia tunteitaan, kokemuksiaan ja ajatuksi-aan sekä oppii samalla löytämään niille ilmaisukeinoja. Lapsi antautuu kokonaisval-

taisesti leikkiin, koska lapsen leikkiessä mukana ovat muun muassa keho, tunteet, mielikuviutus, kaikki aistit, ajattelu, muistot ja pelot. Lisäksi toisten lasten kanssa leikkiessä lapsen empatiakyky, itsenäisyys, eläytymiskyky, sosiaaliset taidot, asenteet sekä moraalit pääsevät kehittymään. (Kahri 2003, 40–41.)

Neljäntenä ja viidentenä ikävuotena poikien ja tyttöjen leikit alkavat erota toisistaan. Tässä iässä pojille on tyypillistä leikkiä isossa kaveriporukassa, johon he hakevat yleensä paikkansa kilpailemalla esimerkiksi kuka on rohkein tai nopein. Lisäksi pojat ovat yleensä tyttöjä vilkkaampia ja heidän leikkinsä ovat rajumpia kuin tyttöjen. Heillä on myös tavallisesti suurempi tarve tilan valtaamiseen, liikkumiseen sekä aggression purkamiseen toiminnan kautta. (Kahri 2003, 43–45.) Tyttöjen leikit ovat puolestaan yleensä lähempänä arkitodellisuutta. Heidän leikkeihinsä kuuluvat esimerkiksi hoivaleikit, jotka voidaan nähdä tutustumisena myöhemmin elämän vaiheessa tulevaan äitiyteen. (Sinkkonen 2004, 75.) Tytöt pitävät myös ”hienon” naisen leikkimisestä. Nämä ovat leikkejä, joissa tytöt pukeutuvat korkokenkiin ja koruihin. Toki on olemassa tyttöjä, jotka eivät ole kiinnostuneita hoivaleikeistä ja poikia, jotka välittelevät melua sekä riehumista. (Sinkkonen 2004, 75.)

Lisäksi on olemassa sukupuolineutraaleja leikkejä, joissa sukupuolella ei ole väliä, kuten pihaleikkejä, piirtämistä ja muovailua. Vaikka on olemassa sukupuolineutraaleja leikkejä, ovat sukupuolisidonnaiset leikit tärkeitä. Leikin avulla lapselle muodostuu mielikuva tytön tai pojan erilaisista ”kehonkuvista”, naisten ja miesten välisistä suhteista ja seksuaalisuudesta sekä tulevaisuudesta äitinä ja isänä. Kyseiset teemat ilmevät lasten leikeissä pikkuhiljaa. (Sinkkonen 2004, 75.)

2.4 Omaehtoinen leikki ja aikuisen rooli leikissä

Suomalaisessa yhteiskunnassa päivähoidolla on tärkeä merkitys lapsuuden instituutina koulun ja kodin rinnalla. Päiväkodin toimintakulttuuriin sisältyvät henkilökunnan käsitykset työstään, suunnittelu- ja päätöksentekokäytännöt, työn jakamiseen liittyvät käytännöt sekä käsitykset kasvatuksen tavoitteista, lapsen kasvusta ja kehityksestä. Lisäksi lasten sosiaalisen toimijuuden kannalta fyysisten tilojen, niiden varustus ja aikataulutus ovat tärkeitä seikkoja. Yksi tärkeimmistä päiväkodin toiminnan motiiveista onkin lasten sosiaalisen osallistumisen edistäminen. Tästä johtuen päiväkodeilla on merkittävä asema lasten sosiaalisena ja kulttuurisena ympäristönä. Lasten toimiessa

päiväkodeissa heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa toteutuu ja he oppivat tulevaisuuden kannalta tärkeitä vuorovaikutustaitoja. (Lehtinen 2003, 55, 79, 189.)

Jotta lasten sosiaaliset taidot voisivat kehittyä päiväkodissa, esimerkiksi leikkien avulla, tilojen on oltava suunniteltu tätä tarkoitusta varten. Tilat on suunniteltu tietynlaisille osallistujien välisille suhteille sekä tietylle osallistujamäärälle. Päiväkodissa tilat ja muu fyysinen ympäristö on tavallisesti järjestetty kehitys- ja ikätasoa silmällä pitäen. Tiloissa on paljon tavaroita, pieniä tuoleja, pöytiä, sänkyjä ja leluja, jotka ovat mitoitettu lasten koon mukaan ja niiden käyttö on etukäteen suunniteltua. (Lehtinen 2003, 32.) Kun tilat on suunniteltu huolella ja oikein, syntyy lapsille turvallinen leikkiympäristö, joka on tärkeä pohja leikille. Jos lapset eivät tunne oloaan turvalliseksi, he eivät voi uppoutua täysin leikkiinsä. Fyysisten tilojen lisäksi lapset tarvitsevat aikuisia myös fyysisesti ja psyykkisesti lähelleen, jotta uskaltaisivat lähteä tutkimaan maailmaa avoimin mielin. (Kalliala 2008, 50.) Aikuisten läheisyys on tärkeää, koska lapset ottavat mallia aikuisten toiminnasta ja peilaavat sitä leikeissään (Lehto 2004, 374).

Leikki voidaan nähdä kahdella eri tavalla lasten ja aikuisten kannalta; lapsen itseohjautuvana luonnollisena toimintana ja aikuisen järjestämänä oppimista edistävä tilanteena. Molemmilla on vaikutus lapsen kehitykseen ja uusien asioiden oppimiseen. (Koivisto 2010.) Aikuisen ollessa lapsen lähellä, tämä voi esimerkiksi ohjata lapsen leikkiä. Lasten leikin ohjauksessa on kuitenkin omat haasteensa ja vaativinta on välitön ohjaus eli leikin aikana tapahtuvat interventiot. Näitä interventioita ovat esimerkiksi lasten kanssa keskustelu, vihjeiden ja neuvojen antaminen leikin sisällön laajentamiseksi, mallileikkiminen sekä mukana leikkiminen. Vaikka mukana leikkiminen on yksi ohjauksen muoto, moni aikuinen torjuu lasten leikkipyynnöt. Syinä tähän ovat esimerkiksi mukavuudenhalu tai se, että aikuiset pitävät leikkimistä vaikeana. Erityisesti he vierastavat kuvitteluleikkejä, jotka vaativat heittäytymistä ja mielikuvitusta. Leikin ohjauksen lisäksi aikuisille, varsinkin ammattilaisille, kuuluu leikin havainnointi. Sillä tarkoitetaan yleensä silmälläpitämistä, esimerkiksi kieltämistä tai kehoittamista, ja tilanteen hallintaa, kuten haavereihin reagoimista. Aikuinen huolehtii myös leikin sekä muiden sääntöjen noudattamisesta ja pitää yllä turvallisuutta. (Kalliala 2008, 52–53, 55.)

Aikuisten ja lasten väliseen leikkiin tulisi löytää tasapaino eli lapsia ei saisi jättää leikeissään omilleen, koska silloin lasten leikki ei kehity. Jos taas aikuiset ohjaavat liikaa lasten leikkiä, ei lapsilla ole mahdollisuutta omiin valintoihin, tunteiden ilmaisemiseen, riskien ottamiseen, ideoiden koettelemiseen ja sosiaalisten suhteiden rakentamiseen. (Kalliala 2008, 56.) Aikuiset yrittävät usein muokata lasten leikkejä, jolloin leikki ei ole aitoa itseohjautuvaa ja omaehtoista toimintaa (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012). Jotta lapsen leikki olisi hänestä itsestään lähtevää, aikuisen on tunnistettava lapsen luova leikki-idea ja autettava lasta kehittämään sitä edelleen kuitenkin varoen tyrkyttämästä omia ajatuksiaan liikaa. Aikuisen on myös edistettävä lasten välisiä myönteisiä sosiaalisia kokemuksia ja kanssakäymistä sekä pitkäkestoista, tyydytystä tuottavaa yhteisleikkiä. Tämän tavoitteen edistämiseksi heidän on käytettävä uusia luovia toimintatapoja. (Kalliala 2008, 56, 58.) Samalla leikki liittyy aikuiset ja lapset yhteen kehittämään leikin jännittävää ja muuttuvaa juonta (Riihelä 2004, 35).

3 LEIKIN HISTORIA

Kuten edelläkin on jo todettu, on leikki ilmiö, joka muuttuu kaiken aikaa. Kuten kaikella, on leikilläkin oma historiansa ja kehitysvaiheensa. Sen sijaan, että lähdetäisiin tarkastelemaan vuosituhansien päähän leikin alkua, tehdään seuraavassa vain pikainen silmäys siihen, mitä leikki on ollut pari sukupolvea sitten ja millaisena se tällä vuosisadalla näyttää. Lyhyt historiakatsaus piirtää kokonaiskuvaa leikistä ja sen muutoksesta, mutta luo samalla myös pohjaa, mihin peilata käsillä olevan tutkimuksen aineistoa ajatuksella ”tästä lähdettiin ja tähän on tultu”.

3.1 Leikki ennen

Vaikka leikit yhdistetään lapsiin kuuluviksi, aiemmin ne ovat olleet myös osa aikuisuutta ja vain aikuisten elämää alkuperäisessä muodossaan. Tuolloin leikin välineinä toimivat jalat, kädet, eleet, lorut ja laulut. Ajalla, jolloin leikki oli vain aikuisten ilonpitoa, se jaksotti yhdessä työn kanssa elämää, eikä siihen otettu lapsia mukaan. Tälle aikuisten ilonpidolle oli olemassa täysin erilaiset syyt kuin nykyajan leikeillä. Leikeissä oli kysymys ”hedelmällisyyden turvaamisesta”, ja osaltaan tästä syystä se oli myös lapsilta kiellettyä. Myöhemmin leikkimisen mahdollisuus avautui myös lapsille, sivistetyimmässä muodossa. Tällöin leikkeihin alkoi tulla mukaan esineitä, jotka saivat

nimityksen leikin välineet. Leikin välineet olivat hyvin yksinkertaisia ja luovuutta ilmentäviä, sillä siinä missä esimerkiksi lastu toimi jossain leikissä rekena, saattoi se toisena päivänä olla pappi tai porsas. Vaikka näitä leikeissä mukana olevia esineitä muistuttavia esineitä on löydetty esihistoriallisista haudoistakin, oli niillä kuitenkin erilainen merkityksensä kuin ”myöhemmän ajan” leikeissä. Esihistoriallisten hautojen leluja muistuttavilla kapistuksilla oli maagisempi tarkoitus, ei niinkään leikkiin liittyvä tarkoitus. (Upanne 1988, 2.)

1800-luvulla oli saatavilla leikkeihin puuhevosia ja kukkopillejä markkinoilta. Vuosisadan loppupuolella Saksan tehtaot alkoivat kuitenkin tuottaa enemmän ja monipuolisempia aikuisten maailmaa jäljitteleviä leluja lasten leikkeihin. (Upanne 1988, 2.) Entisaikojen lelut ja leikit olivat puitteiltaan vaatimattomia. Lelut olivat usein kotitekoisia ja lasten itse tekemiä ja leikitkin usein ulkoleikkejä, jolloin luonnosta oli helpposti löydettävissä sopivia leikkiaineita. Myös aikuiset ovat valmistaneet lapsille käsityönä leikkeihin välineitä ja tavaroita, mutta pääasiallisesti lelujen valmistus oli lasten vastuulla ja samalla osa leikkiä. Aikuiset eivät yleensä ottaneet osaa leikkiin, vaan leikki oli lasten omaa aikaa ja lasten kesken tapahtuvaa toimintaa. (Luukannel 2004, 242; Hämäläinen-Forslund 1989, 5.) Mielikuva jatkuvasti iltapuhteilla hevosia veistelevistä isistä ja mollamajojen saumoja ompelevista äideistä on väärä. Tällaisiin toimiin ryhtyneitä olisikin aikoinaan pidetty kylähulluina. Entisaikoina lasten kanssa leikkiminen oli aikuisille ”vierasasia”. On jopa väitetty, että vanhemmille oli kunniasia uhrata mahdollisimman vähän aikaa lapsilleen. (Hämäläinen-Forslund 1989, 5.)

Entisajan leikit kuvasivat sen ajan maailmaa. Kotileikkeinä toimivat talosillaolo ja talostelu, joihin karjanhoito-, nukke- ja hevosleikit kuuluivat olennaisesti. (Luukannel 2004, 242.) Nukkeina leikeissä toimivat itse tehdyt riepunuket. Nukkejen vaatteina olivat itse tilkuista tehdyt vaatekappaleet. Nukkena saattoi myös toimia yksinkertaisesti riepun kääritty halko tai päre, jolle tehtiin silmät hiilellä. Oikeamman tuntuista lasta tavoiteltaessa voitiin nukke tehdä käärimällä lankavyyhti huiviin. (Lehto 2004, 375.) Entisajan lasten leikeissä ei siis nähty useinkaan ostonukkeja, sillä ne olivat alkuun erittäin harvinaisia (Luukannel 2004, 249), ja mikäli sellainen sattui omistamaan, oli se usein liian hieno leikittäväksi (Lehto 2004, 375). Lelut olivat myös hyvin arvostettuja, sillä niitä oli vähän ja sen vuoksi niitä pyrittiin ylläpitämään korjaten käyttöiän pidentämiseksi. Muutenkin pyrittiin tulemaan mahdollisimman vähällä toimeen

ja tekemään kaikki mahdollisuuksien mukaan itse hyödyntämällä esimerkiksi ylimääräiset puu- ja tekstiilimateriaalit sekä peltipurkit ja kakkuvuoat. (Finne 1992, 87, 89.)

Vaikka entisaikain leikeissä – esimerkiksi talosillaolossa – oli paikkansa sekä tytöille että pojille, oli myös leikkejä, jotka jakaantuivat sukupuolen mukaan. Siinä missä tytöt kiehtoivat kotoiset puuhet, pojat samastuivat miesten maailmaan. Tyttöjen leikeissä näkyi nukkeja, kun taas poikien leikeissä aikakaudesta riippuen mukana ovat olleet hevoset, autot, traktorit, lentokoneet ja avaruusraketit. Lisäksi myöhemmin poikien leikkeihin ilmaantui lisää sankaruutta, jännitystä ja toimintaa tina- ja paperisotilasarmeijoiden myötä. Poikien leikeissä olivat esillä myös erilaiset aseet jousipyssyistä lelukivääreihin. Esimerkiksi intiaanileikkien varjolla opitun aseiden käsittelytaidon on nähty olleen tarvittava taito sen ajan yhteiskunnassa, jossa muun muassa riista hankittiin itse pöytään. (Lehto 2004, 375–376.) Lehto (2004, 376) nostaa kuitenkin tässä yhteydessä esille sen ajatuksen, että myöhemmin 1980-luvulla virinnyt keskustelu sotalelujen haitallisuudesta ja etiikasta on käyty aivan toisenlaisessa maailmassa.

Lelutoiminta, ja siten myös leikkien teemat, kehittyi samaa tahtia kuin tekniikka aikuisten maailmassa. Junat, autot ja raitiovaunut ilmaantuivat lelumaailmaan 1920-luvulle tultaessa, eikä lentokoneita ja Valmet-traktoreitakaan ollut unohdettu. Tyttöjen leikkeihin saatiin uusia välineitä, kun lelutehtaat alkoivat valmistaa keittiöleikkejä värittämään sähköhelleja, nukkeleikkeihin ulkonäöltään aikaansa seuraavia nukkeja ja näille nukkeille myös vaippahousuja ja kantokasseja. Voidaankin todeta, että 1920-luvulla ostolelut alkoivat tulla tutuiksi suomalaislapsille, maaseutulaislapsille kaupunkilaislasten jäljessä. Lelulaatikoihin alkoikin hiljalleen tulla uudenlaisia leluja ja sisältö muuttua kokonaan, kun muun muassa itse tehdyt kankaiset nuket korvaantuivat muovinukeilla ja vieterikäynnisteiset lelut muuttuivat patterikäyttöisiksi. (Lehto 2004, 376, 380.) Suurin muutos lelujen yleistymiseen oli elintason nousu (Kalliala 1999, 277), lelujen maahantuonti sekä uuden materiaalin - muovin - ilmaantuminen lelumaailmaan (Lehto 2004, 380). 1940-luvulla lelut alkoivatkin olla muovia, ”plastiikkia”, ja leikki- ja lelumaailma alkoi saada uusia ulottuvuuksia - hiekkalaatikon neppikisoista tyttöjen ihannoimiin nailonhiuksisiin Dolly-nukkeihin. Lopulta 1960-luvulla ilmestyivät barbit, joiden seurauksena tyttöjen on sanottu siirtyneen pikkuäidin rooleista yhä nuorempina kuvitteelliseen aikuisten glamourmaailmaan (Lehto 2004, 380).

3.2 Leikki nyt

Tämän päivän lelukulttuuria värittää lelujen paljous. Siinä missä entisajan lapset omistivat muutaman itse tehdyn tai ”tehdasvalmisteisen” lelun, omistaa tämän päivän lapsen moninkertaisesti. Ruotsalaisen Halmstadin korkeakoulun lelututkimusyksikön tekemän tutkimuksen tuloksena oli, että 1990-luvulla ruotsalaislapset omistivat jo keskimäärin 760 esinettä, jotka oli mahdollista määritellä leikkikaluiksi. 2000-luvulla arvioidaan myös suomalaislasten yltävän ruotsalaislasten tasolle lelujen määrässä, ja 760 lelun määrän uskotaan ylittyneen. (Laukka 2004, 386.)

Muuttunutta entisaikoihin on niin lelujen määrä, mutta myös lelujen arvostus. Kun ennen jokaisella lellulla ja nukella oli nimi ja jokainen oli oma persoonansa, on tämän päivän lasten leluilla yhä harvemmin enää edes nimiä. Tämän ajan lapsi voikin nähdä oikeutettuna ja perusteltuna antaa lahjaksi saadun barbin pois, mikäli barbin hiukset ovat väärän väriset. Lapsen suhtautuminen tällaisissa tilanteissa kertoo vain tästä ajasta; vääränlaisesta lelusta voi luopua, jos se ei miellytä, sillä uusia tulee varmasti tilalle. (Kalliala 1999, 158–159, 259.) Toisaalta tämän ajan leluja ei leimaa vain arvostamattomuus ja niiden vähäinen merkitys, vaan myös arvottuneisuus. Monesta leikkikalusta on tullut status, jonka lapsi haluaa omistaa, koska kaverikin omistaa (Haapaniemi-Maula 2004, 69).

Jos entisajan lapset leikkivät kaukana aikuisten arjesta ja aikuisten kontrollista sekä täysin oman mielikuvituksen johdattelemina, on tämän päivän yhteiskunnassa leikkimisen nähty olevan osaltaan aikuisten ja ympäristön ohjaamaa (Kalliala 1999, 212, 278; Kalliala 2000b, 4) esimerkiksi aikuisten valitessa lelut lapsilleen (Kalliala 1999, 262–263). Lelut ovat sellaisia, joita ilman lapsi ei tänä päivänä muutoin voisi leikkiä sekä ne lelut, jotka sopivat vain tiettyyn leikkiin eivätkä ole niin sovellettavissa kuin ennen leikin välineet olivat (Manneri 1990, 4). Toisaalta leikin voidaan ajatella olevan näin ollen myös lelujen ohjaamaa, mikäli leikki tarvitsee lelun syntyäkseen ja toteutukseen (Kalliala 1999, 290).

Ympäristön ohjailusta kertoo muun muassa se, että tänä päivänä leikki rajoittuu tiettyihin tiloihin – esimerkiksi kotiin. Syy tähän on, ettei pihalta löydy lapsia leikkeihin esimerkiksi perheiden yksilöllistyneiden päivärytmien ja television katsomisen vuoksi (Kalliala 2000b, 6). Useimmat vanhemmat pitävät myös kotipihaa turvattomana lii-

kenteen vuoksi, ja kieltävät lapsilta siellä olon (Kalliala 1999, 278). Lisäksi ympäristöltä vaaditaan olemassa olevia leluja leikin synnyttämiseksi, jolloin leikki ei ole niinkään lapsesta itsestään lähtevää, luovuutta ja kekseliäisyyttä vaativaa toimintaa, vaan lelusta lähtevää (Manneri 1990, 4).

Tämän ajan leikkien teemoja värittävät TV-ohjelmista nähdyt ja kuullut asiat, ja siten myös aikuisten maailma, joka on entistä enemmän näkyvillä ja sallittu lapsille (Kalliala 1999, 277). Lapset törmäävät tiedotusvälineissä yhä enemmän seksuaalisiin seikkoihin ja näkevät muun muassa televisioruudulla paljaita rintoja. Lisäksi tytöt törmäävät yhä useammin median tuomaan naiskuvaan ja alkavat jäljitellä heille näytettyä naisellisuutta yhä nuorempina. (Kalliala 1999, 290–291; Kalliala 2006, 132–133.) Leikit perustuvat myös pitkälti median tuomiin hahmoihin, joita valmistetaan leluiksi asti (Vaajoensuu 1997, 6). Ennen leikkien esikuvia olivat poliisit ja rosvot sekä hyvät lännenmiehet ja pahat intiaanit. Sen sijaan tänä päivänä esikuvat vaihtelevat nopeasti suosikkisarjojen mukaan, Power Rangerseistä Prätkähiiriin. (Kalliala 2000b, 6.)

Vaikka osa perinteisistä leikeistä säilyttääkin uuden ajan muutoksien keskellä paikkansa, ovat ne muokkautuneet ajan mukana. Esimerkkinä toimii hyvin tämän päivän kotileikki, joka jäljittelee arkea kaikessa siinä missä entisaikanakin. Siitä puuttuu kuitenkin onnellinen perhe, karjan kasvatusta sekä työssä käyvä isän ja leipoja-äidin -roolit. Tämän päivän kotileikkiä värittävätkin uudet arvot ja teemat, joihin mukaan sopii niin onnellinen kuin onneton rakkaus, parisuhdepyörytykset, shoppailevat tytöt ja vuorotyötä tekevä äiti, joka syöttää perheensä McDonald'ssa. (Kalliala 1999, 284.)

Tämän päivän leikkejä leimaa myös leikkien lyhytkestoisuus. Kun leikit ennen kestivät tunteja ja löysivät aikansa ja paikkansa lähes itsestään, on tämän päivän leikkien etsittävä aikansa ja paikkansa hektisessä maailmanmenossa. Kiireen keskellä leikit näyttävätkin loppuvan ennen kuin kerkeävät kunnolla alkaakaan. (Kalliala 1999, 298.) Leikkien muutoksesta kertoo myös se, etteivät lapset enää leiki yhdessä ulkona ulkoleikkejä, vaan ovat siirtyneet sisätiloihin ja TV:n sekä tietokoneruudun ääreen ”leikkimään” (Mäntymaa 1989, 25; Kalliala 2000b, 6). Leikit ja lelut näyttävätkin muuttuneen entistä enemmän yksinään toimimista korostaviksi ja yksinäisyyttä ruokkiviksi (Manneri 1990, 4). Muutoksen on nähty johtavan yhä enemmän siihen, että leikkiperinne ja -taito häviävät, kuten myös Mäntymaa (1989, 25) toteaa asian kirjoittaessaan, että ”Pelottavan iso joukko lapsia ei osaa enää leikkiä. Leikistä on kadonnut ilo ja lei-

kin tarkoitus. Niin kuin itse elämästä. Täysikasvuiset ovat puheillaan ja teoillaan pilanneet leikkimisen ilon.” Mäntymaa (1989, 25) jatkaa todeten tutkimustensa osoittavan leikkiperinteen katkeamista, kun isommat lapset eivät enää osaa vanhoja leikkejä tai kykene siirtämään perinteitä nuoremmille. Mäntymaa (1989, 25) väittääkin lasten ainoastaan apinoivan televisioiden ääressä julkkisnaamojen temppuja ja leikkivän vain pihan ainoita leikkejä – aiemmin pihan kymppitonnia ja napakymppiä ja nyttemmin uudenlaisia televisio-ohjelmia.

4 LEIKIN MERKITYS KASVULLE JA KEHITYKSELLE

Lelujen ja leikkien merkitystä – muun muassa lapsen kasvuun ja kehitykseen, yhteiskuntaan sopeutumiseen, omien tarpeiden ja tunteiden ilmaisuun sekä selviytymiseen henkisen ja fyysisen kasvun epätasaisuudesta ja ristiriitaisuudesta – on käsitelty paljon etenkin kehityspsykologisesta viitekehyksestä (Jantunen 1996, 12; Elkind 1996, 106). Toisaalta on myös pohdittu paljon leikkikulttuuriin ja yhteiskunnan muutokseen liittyen leikkiä ja sen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia kasvuun ja kehitykseen (Kuhfuss 1996, 77; Kalliala 2000b, 6). Kehityspsykologiassa leikin merkitykseen liitetään vahvasti ajatus leikin mahdollisuudesta kasvattaa, kehittää ja sosiaalistaa (Litja & Oinonen 2000, 113; Zimmer 2001, 69) ja se liitetään erottamattomasti osaksi kasvua ja ihmisenä olemista (Kalliala 2000a, 3).

Lelujen ja leikkien merkitykset voidaan jakaa fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin. Nämä merkitykset näkyvät tarkemmin määritellen arkipäivän tilanteisiin opettavina ja kasvattavina, sosiaalisten suhteiden luomisena, tunteiden käsittelemisenä ja peilaamisena. Toisaalta leikkien ja lelujen kautta opitaan myös erilaisia käsitteitä, jaottelua, järjestelyä, vertailua, sarjoittamista, eli erilaisia matemaattisia asioita. Lisäksi lelujen ja leikkien nähdään vaikuttavan vahvasti myös tasapainon, suunnittelukyvyyn, reaktiokyvyyn ja erilaisten liikkeiden kehittymiseen ja oppimiseen, sekä samalla myös itseluottamuksen lisääntymisenä erilaisten liikunnallisten taitojen oppimisen seurauksena. (Litja & Oinonen 2000, 125, 113; Zimmer 2001, 69.)

Kun sitten haetaan täsmällisempiä syitä sille, miksi lapsi leikkii, todetaan helposti lapsen leikkivän oppiakseen. Asiaa tulisi kuitenkin lähestyä siitä näkökulmasta, että lapsi oppii leikkiessään – ikään kuin leikin sivutuotteena, muttei suinkaan leiki vain oppi-

akseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Syitä leikkimiselle voidaan etsiä myös ajatuksesta, että leikkimään on opittu ja se kuuluu kulttuuriimme sekä ihmisenä olemiseen ja kasvuun (Kalliala 2000a, 3). Toisaalta voitaisi myös sanoa yksinkertaisesti leikin olevan lapsen perustarve, eli tapa toimia, harjoitella, kehittyä, oppia ja elää (Lummelahti 1993, 15; Kalliala 1999, 35–36; Litja & Oinonen 2000, 113, 125). Helenius ja Savolainen (1996, 119–120) ovat puolestaan määritelleet leikin merkityksen lapsen tavaksi tarttua ilmiöihin ja kokea itse elävänsä. Helenius ja Savolainen (1996, 119–120) määrittelevätkin leikin jopa lapsen vuoropuheluksi maailman kanssa.

Leikin avulla lapsi siis voi käsitellä ja toteuttaa omia tunteitaan sekä tarpeitaan. Leikki toimii lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksen välineenä ja sen kautta lapsi voi kertoa sisäisestä maailmastaan. Sisäinen maailma ja sen pohjalta syntyvä mielikuvitus luovat pohjan kyvyille asettua toisen asemaan ja osaan. Leikki suojaa myös lasta aikuisten maailmalta, koska leikin avulla lapsi voi esimerkiksi prosessoida asioita, joita hän kuulee ja näkee joko aikuisilta, toisilta lapsilta, mediasta tai muualta yhteiskunnasta. Lapsi voi muuttaa leikiksi esimerkiksi pelottavan ja käsittämättömän pommi-iskun, jonka hän on nähnyt isän katsellessa uutisia, leikkisotilaiden välikohtaukseksi. (Jantunen 1996, 12.) Lisäksi leikin kautta lapsi voi myös testata häneen kohdistuvia odotuksia ja maailmaa sekä samalla työstää leikeissään aikaisempia epäonnistumisiaan ja nykyisen elämän ristiriitaisuuksia, hyvän ja pahan välisiä konflikteja. Näitä hyvän ja pahan välisiä konflikteja ratkotaankin usein valtaroolleissa, eli erilaisissa supersankarirooleissa. Erilaisten roolileikkien kautta lapselle mahdollistuu asioiden käsittelemisen lisäksi muun muassa itsetietoisuuden kehittämistä kun lapsi roolin kautta voi tarkastella itseään ikään kuin toisen silmin. Lisäksi rooli- ja mielikuvitusleikkien kautta lapsi oppii aloitteellisuutta ja riippumattomuutta. (Viittala 2006, 117–119.)

Leikki mahdollistaa lapselle tilaisuuden tutkia ympäristöä ja siten oppia ympäristöstään. Tämä tarjoaa lapselle mahdollisuuden harjoitella erilaisia taitoja kuten esimerkiksi erilaisten materiaalien käsittelemistä ja vuorovaikutuksellisten taitojen oppimista ja kehittämistä ja siten opettaen esimerkiksi entistä onnistuneempiin vuorovaikutustilanteisiin muiden kanssa. Koska leikki myös mahdollistaa lapselle tilaa luovaan ilmaisuun, kehittää leikki myös erilaisia sensomotorisia ja kognitiivisia taitoja. (Viittala 2006, 129–130; Lyytinen & Lautamo 2004, 212.) Toisaalta, leikillä on myös vahva merkitys motoriikan kehittämisessä, ja esimerkiksi Viittala (2006, 139) toteaaakin, että

leikkiminen on välttämätöntä motorisen ohjailutaidon kehittymiselle. Motoriset taidot ja niiden hallinta kuuluvatkin olennaisesti leikkiin. Leikkiminen vaatii lapselta kykyä hypätä, kiipeillä ja tasapainoilla, eli joustavaa liikkumista ja rytmisyyttä, ja koska lapsen leikki usein on kaikkea tätä sisältävää, harjaantuu lapsi näihin taitoihin ikään kuin vahingossa leikin kautta. (Jantunen 1996, 12, 15.)

Leikki kehittää siis lasta psyykkisesti ja fyysisesti, mutta on sillä myös roolinsa kehittää lapsen sosiaalisuutta ja opettaa taitoja, joita myöhemmässäkin elämässä tarvitaan. Asiaa voisi avata esimerkiksi siten, että leikit valmistavat lasta tulevaan elämään ja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Leikkiessään esimerkiksi kotia tai kauppa, opettelee lapsi taitoja, joita tarvitaan myöhemmässä elämän vaiheessa ja etenkin leikkiessään muiden kanssa, lapsi oppii myös yhdessä toimimiseen tarvittavia sääntöjä sekä sosiaalisia taitoja. Sen lisäksi että yhdessä leikkiminen kehittää lapsen sosiaalisia taitoja ja kykyä toimia muiden ihmisten kanssa, oppii lapsi yhteisleikkien avulla myös kunnioittamaan toisia leikkijöitä. Lisäksi leikkiin ja leikin merkitykseen liitetään vahvasti ajatus yhdessä oppimisesta sekä muilta – toisilta lapsilta – oppimisesta. Toisilta lapsilta opitaan niin hyvässä kuin pahassa, ja yhdessä lasten kesken ratkotaan omaan olemassa oloon ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Lisäksi leikin kautta saadaan kokea tunteita muun muassa sosiaalisesta osallistumisesta kehittäen samalla edelleen yhdessä toimimiseen tarvittavia sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia taitoja (Strandell 1996, 182–183), joita tarvitaan niin lapsuudessa kuin myöhemmässäkin elämässä.

Vaikkei kouluoppiminen olekaan vielä ajankohtainen asia tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten kohdalla, on syytä huomata, että leikillä on merkityksensä myös tulevaisuudessa kouluoppimista ajatellen. Leikin on nähty kehittävän myös motivaatiota, vapaaehtoisuutta, spontaaniutta ja opettavan aktiiviseen toimintaan, jotka ovat etenkin kouluoppimisessa kaivattuja elementtejä (Viittala 2006, 130). Tällöin voidaan ajatella leikin valmistavan tuleviin koitoksiin, vieden kehitystä eteenpäin aina seuraavalla askeleelle, jolla odottaa jo uudet opittavat asiat ja taidot. Toisaalta, leikin kautta mahdollistuu myös monipuoliset ja joskus perusoppimisympäristöjä ja opetuksellisia harjoituksia toimivammat ”oppimisympäristöt”, joita on esimerkiksi hyödynnetty lapsilla, joilla on vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa. Viittala (2006, 130) esimerkiksi toteaa, joidenkin luku- ja kirjoitusvaikeuksista kärsivien lasten hyötyvän erilaisista toimintaharjoituksista sekä leikistä enemmän kuin lukemis- ja kirjoittamis-harjoituksista. Leikki siis toimii hyvin räätälöityinä keinoina oppia ja soveltaa ope-

tusta erityislapsille, mutta sen on nähty myös toimivan jopa kuntouttavana menetelmänä ja kuntoutuksen suunnittelun lähtökohtana (Viittala 2006, 128). Lisäksi leikkiä on käytetty myös terapeuttisena toimintana esimerkiksi terapiamuotona lasten psykoterapiassa (Viittala 2006, 119), joka sekin jo yksistään kertoo vahvasti leikin mahdollisuuksista ”hoitaa” lasta – kehittäen, kasvattaen ja tasapainottaen koettua ja nähtyä.

5 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Koska leikki on muuttuva ilmiö, on tärkeää, että ilmiötä tutkitaan ja dokumentoidaan tulevaisuuttakin ajatellen. Samalla varmistetaan sitä, että ilmiön elinkaaresta jää jälkiä, joihin palata myös myöhemmin uusissa leikkiä koskevissa tutkimuksissa. Tässä opinnäytetyössä tehdään tutkittavasta ilmiöstä, leikin ilmenemisestä, tilannekatsaus, jossa korostuu monia edeltäviä tutkimuksia ja opinnäytetöitä (mm. Vesterinen 2011; Oijusluoma 2008) enemmän lapsen – leikkijöiden ja siten leikin asiantuntijoiden – omat kokemukset ja ajatukset. Lasten leikkejä havainnoimalla sekä lapsia haastatellen teemahaastattelun mukaisesti kerätään tietoa leikin ilmenemisestä tällä hetkellä ja tässä yhteiskunnan tilassa. Työ on rajattu tutkimaan 3–5-vuotiaiden päiväkotilasten kokemuksia.

Tutkimuksen taustalla on vallitsevan leikkikulttuurin dokumentoinnin lisäksi myös muita tärkeitä syitä ja sitä kautta tutkimuksellisia lähtökohtia. Esillä on usein huoli leikin loppumisesta sekä siitä, etteivät vanhemmat ole tietoisia lastensa leikeistä leikkien tapahtuessa tänä päivänä useinkin pääasiallisesti päiväkodissa. Lasten viettäessä päiväkodissa suurimman osan valveillaoloajastaan on ymmärrettävää, että nämä päivän leikit tapahtuvat suurimmaksi osaksi juuri päiväkodin pihalla ja seinien sisällä, sekä siten vanhempien ulottumattomissa. Koska aiemmin mainittu huoli sisältää myös huolta leikkien muuttumisesta yhä enemmän aikuisten maailmaa ja lapselle sopimattomia teemoja käsitteleväksi, mahdollisesti jopa terveelliselle kasvulle ja kehityksellekin uhkaavasti, on tärkeää mahdollistaa myös vanhemmille tietoutta lasten leikeistä ja leikin ilmenemisestä.

Vaikka leikkiä käsittelevä opinnäytetyö tutkimus tulee lähtemään liikkeelle ennakkoolettamuksista sekä ilman ajatusta myyttien murtamisesta, on taustalla kuitenkin pieni ajatus siitä, että tutkimuksella toivotaan vastattavan leikin loppumista ja leikkien muuttumista koskevaan huoleen. Kirjallisuus antaa vahvan kuvan niin leikkien lop-

pumisesta kuin vain yksinkertaisesti leikkien ja koko leikkikulttuurin muuttumisesta. Huolestuneissa puheissa puolestaan on kuultavissa huolenaiheiden kumpuavan perinneleikkien katoamisesta ja leikkien teemojen muuttumisesta mielikuvitusrikkaista puuhevos- ja käpylehmäleikistä yhä enemmän aikuisten maailman asioita jäljitteleviksi leikeiksi. Aikuisten maailmaa jäljittelevissä leikeissä leikitään muun muassa Sallattujen elämien nuorisoa tai otetaan ajankohtaisia ilmiöitä ja puheenaiheita osaksi leikkejä, leikkien vaikka sikainfluenssa hippaa. (Kalliala 2000a, 5; Tiitto 2009.) Opin näytetyöllä onkin tarkoitus vastata tähän mediassa usein kuultavaan huoleen tuomalla esille ajatusta siitä, että onko kyseessä todellakin leikin loppuminen vai vain leikin ja leikkikulttuurin muuttuminen tätä aikaa paremmin kuvastavaksi.

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys

Sen lisäksi, että tutkimuksen pääasiallisimpana tavoitteena on tehdä leikkiä koskien tilannekatsaus, voidaan esiin nostaa muitakin tavoitteita. Yksi tutkimuksen suurimmista tavoitteista on tilannekatsauksen tekeminen ja sen ohella tarjota kuvaa kasvattajille lasten leikkien ilmenemisestä ja jopa niiden merkityksestä lapsen silmin. Liian usein leikkiä tutkiva kirjallisuus keskittyy tutkimaan ja pohtimaan leikkiä erimuodoissa vain aikuisten – vanhempien tai esimerkiksi päiväkodin työntekijöiden – silmin, ohittaen täysin nämä lapset, leikin asiantuntijat (ks. esim. Oijusluoma 2008). Tavoitteena onkin siis laajentaa leikkiä koskevaa tietoutta tuomalla esiin myös unohtuneet äänet, eli lapsen oma ääni. Samalla kun tutkimus luo kuvaa lasten leikkien ilmenemisestä, tutkimuksella pyritään myös vastaamaan toisinaan vahvastikin esillä olevaan huoleen lasten leikkien, etenkin omaehtoisen leikin, loppumisesta. Osaltaan pyritään myös herättämään kasvattajia näkemään lasten leikkien nykytila sekä pohtimaan ei vain leikkikulttuurin muuttumisen mahdollisia haittavaikutuksia vaan myös koko lapsen elämismaailmaa, joka heijastunee leikeissä leikkien teemoina.

Tutkimuksen merkittävyys perustuu sen mahdollisuuteen vastata välillä esillä olevaan huoleen leikin loppumisesta sekä tuoda kasvattajille näkyväksi lasten maailmaa ja leikkejä tuoden lasten ääntä esiin opinnäytetyön kautta. Suurin osa päivittäisestä leikistä tapahtuu päiväkodin seinien sisällä ja pihalla, vanhemmilta näkymättömissä, jolloin onkin tärkeää, että myös vanhemmat pääsevät kiinni siihen. Samalla kun tutkimus mahdollistaa kasvattajille kosketuspinnan lasten leikkeihin ja leikkimaailmaan, voi tutkimuksen merkitys yltää jopa silmiä avaavaan ulottuvuuteen. Parhaimmillaan

tutkimus voi herättää aikuisia pohtimaan ja keskustelemaan leikistä ja sen ilmenemisestä; onko lasten leikeissä ehkä jotain teemoja tai seikkoja, joiden leikeissä näkymisestä tulisi huolestua tai leikin syntymisessä vaiheita, jotka kenties herättävät huolta? Oleellisesti osana lapsuuteen kuuluvana sekä kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle merkityksellisenä ilmiönä, leikin merkitystä ei tulisi väheksyä. Aika-ajoin olisikin pysähdyttävä havainnoimaan, miltä leikki näyttää ja mikä sen hetkisen tilanteen – leikkikulttuurin – mahdollisuus tai uhka lapsen kasvua ja kehitystä ajatellen voi olla.

5.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteista nousee tutkimuskysymyksen asetteluksi yksinkertaisuudessaan lasten leikkien ilmeneminen tänä päivänä ja tutkimuskysymyksen voisikin tiivistää yhteen pääkysymykseen: ”Mitä lapset leikkivät?”. Tämä tutkimusasettelu tällaisenaan on kuitenkin turhan laaja, ja sen voisi helposti jakaa muutamaaan pienempään tutkimuskysymykseen seuraavanlaisesti:

1. Miten leikit syntyvät ja millaisia teemoja leikit pitävät sisällään?
2. Miltä leikki näyttää ja kuinka leikki ilmenee?
3. Mikä on aikuisen rooli leikeissä?
4. Onko leikki lapsen mielestä samanlaista sekä päiväkodissa että kotona, vai onko niissä jotain eroavaisuuksia?

Yhdessä nämä neljä alatutkimuskysymystä antavat vastauksen edellä mainittuun tutkimuksen päätutkimuskysymykseen ja sikäli myös tutkimuksen pääasialliseen tavoitteeseen – tavoitteeseen tuoda esille leikin ilmenemistä tänä päivänä. Tutkimuskysymyksiä kautta voidaan löytää vastauksia siihen miten ja missä lapset leikkivät, ketä ja mitä lasten leikeissä on mukana sekä mistä leikkien ideat ja leikit syntyvät. Näin tutkimuskysymysten kautta saadaan mahdollisimman moniulotteinen kuva leikkien tämän päivän ilmenemisestä sekä niiden leikkijöistä parantaen samalla ymmärrystä tämän päivän leikkiä ja leikkijöitä kohtaan.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS – TUTKIMUSMENETELMÄT JA - AINEISTO

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lapset, jotka ovat leikin asiantuntijoita, ovat parhaita itse kertomaan, mitä he leikkivät, missä ja miten, minkä takia tutkimuksessa hyödynnetään lasten omia ajatuksia ja kokemuksia. Lasten omat kokemukset ja näkökulmat tulevatkin olemaan tutkimuksessa tärkein aineisto. Lasten näkökulman ja etenkin heidän omien kokemusten mukaan tuonti tutkimukseen antaa samalla työlle myös fenomenologisen, eli ilmiötä tutkivan, lähestymistavan ulottuvuuden. Fenomenologinen tutkimusote puolestaan tekee työstä vahvasti aineistolähtöisen. Koska kyseessä on lasten näkökulmaan keskittyvä tutkimus, tulee niin tutkijan kuin lukijan ymmärtää keinot, joilla lapsilta voidaan kerätä ajatuksia ja kokemuksia tutkittavasti asiasta tai ilmiöstä, eli kuinka lasten ajatuksiin voidaan päästä käsiksi. Tätä varten jäljempänä esitellään lyhyesti mitä fenomenologinen tutkimusote tarkoittaa ja kuinka kokemusta voidaan tutkia, tulkita ja ymmärtää.

Tutkimus muodostuu aineistolähtöiseksi, koska tärkeimmän ja keskeisimmän tutkimusaineiston muodostavat lasten omat kokemukset ja ajatukset. Näihin pyritään pääsemään käsiksi mahdollisimman hyvin havainnoinnin sekä teemahaastatteluiden avulla. Vaikka tutkimusotos on pieni, on se luotettava juuri sen takia, että ajatukset ja kokemukset tulevat suoraan leikkijöiltä itseltään, ja siten asiantuntijoilta. Lisäksi havainnoinnin ja haastattelun yhdistäminen tekee tiedonkeruusta laadukkaampaa ja aineistoista luotettavampaa aineiston koostuessa moniulotteisemmin. Aineiston analysoinnista mainittakoon tässä kohtaa, että kerätty aineisto – niin havainnoinnit kuin haastattelutkin – analysoidaan teemoittain teemahaastattelurungosta löytyvien teemojen alle (ks. LIITE5 teemahaastattelurunko) teema-analysoinnin mukaisesti. Analysoinnissa ja johtopäätöksissä tuodaan esille pieniä leikkitalannekuvauksia ikään kuin kuvittamaan leikin ilmenemistä, ja siten vastaamaan enemmän kertovasti tutkimuskysymykseen siitä, miten leikki ilmenee. Haastatteluiden osalta tullaan myös hyödyntämään lasten suoria ajatuksia ja kommentteja leikkiin liittyen. Tällöin lukijan on mahdollista käsittää paremmin muun muassa sitä, millaisten ajatusten ja kommenttien kautta esimerkiksi joitain tulkintoja on voitu tehdä ja siten todentaa tehtyjä tulkintoja.

Seuraavassa tarkastellaan vielä yksityiskohtaisemmin sitä, mitä tutkimusmenetelmiä on käytetty aineiston keruussa sekä miten ja miksi juuri kyseiset menetelmät tarjoavat

parhaan mahdollisuuden luotettavaan aineistonkeruuseen ja kuinka luotettavaa tietoa ne voivat mahdollistaa. Luotettavuuteen liittyen tuodaan esille kokemuksen tutkimustaan määrin, että käy ilmi kuinka kokemusten kautta on mahdollista luoda tutkittavasta ilmiöstä kokonaiskuvaa sekä lisätä ymmärrystä. Kokemuksen tutkimista käsittelevän luvun jälkeen esitellään myös huomioita siitä, mitä kaikkea tulee huomioida luotettavan tiedon saamiseksi tilanteissa, joissa haastateltavana on lapsi.

6.1 Kohderyhmän rajautuminen – havainnoitavat ja haastateltavat

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat siis 3–5-vuotiaat lapset leikkeineen. Tutkimusotos tutkimusta varten on koostettu Mikkelin kaupungin erään päiväkodin yhdestä lapsiryhmästä. Tutkimuksen toteutusta ja etenkin aineistonkeruuta varten tutkimukselle haettiin tutkimuslupaa (ks. LIITE1) Mikkelin kaupungilta ja päätös luvan myöntämisestä löytyy työn lopusta liitteenä (LIITE2), sekä myöhemmin myös kohderyhmän, eli päiväkotilasten, vanhemmilta (LIITE3).

Kohderyhmäksi valittiin 3–5-vuotiaat lapset, koska tämän ikäisiltä on helposti saatavissa ajatuksia ja kokemuksia. Lisäksi kohderyhmän valintaan on vaikuttanut se, että tämän ikäisillä lapsilla leikki on merkittävä osa arkipäivää, kasvua ja kehitystä ja niin ikään lähes kaiken aikaa läsnä. Tästä syystä lapset ovat tutkittavan asian, leikin, asiantuntijoita. Tiedon tuleminen suoraan ”asiantuntijoilta”, tekee tiedosta luotettavamman kuin sen kerääminen aikuisilta – leikkejä sivusta seuraavilta. Tutkimuksen kautta lapsille tarjoutuukin äänen kuuluville tulo, joka tekee monesta aiemmasta tutkimuksesta poikkeavan. Liian usein lasten maailmaa koskevissa tutkimuksissa lapsen ääni jää kuulumattomiin ja lasten omat ajatukset ja kokemukset unohdetaan.

Päiväkoti tutkimuksen toteutusta varten on valittu sattumanvaraisesti kaikista Mikkelin alueen päiväkodeista, mutta itse lapsiryhmä päiväkodin sisältä siten, että ryhmässä lapset olisivat jo toisilleen entuudestaan tuttuja. Tutkimusotoksen ikäjakauma tulee olemaan 3–5-vuotiaat aiemmin mainitusti sillä oletuksella, että tämän ikäisten lasten ajatukset ja kokemukset on helposti saavutettavissa valituilla tutkimusmenetelmillä eli havainnoimalla vapaan leikin hetkiä sekä haastatteleamalla lapsia pienryhmissä. Tätä nuorempien kanssa olisivat tutkimusmenetelmät täytyneet valita toisin ja käyttää enemmän resursseja niin aineistonkeruuseen kuin saadun aineiston analysointiin ja merkitysten tulkintaan. Lisäksi tutkimuksessa on haluttu rajata pois muun muassa esi-

kouluikäiset, joiden leikkeistä on löydettävissä jo opinnäytetöitä erilaisista näkökulmista (mm. Vesterinen 2011).

Edellisten valikoitumisperusteiden lisäksi yksi merkittävä ikäjakautumaan vaikuttanut tekijä on ollut myös se, että päiväkodissa lapset olivat jo valmiiksi jakautuneet pienryhmiin, joista yksi oli nämä 3–5-vuotiaat. Lisäksi päiväkodin sisällä lapsiryhmä on valittu osaltaan tutkimusajankohdan takia siten, että siellä syksyn uusien lasten tuleminen ja entisten siirtyminen toiseen ryhmään olisi mahdollisimman vähäistä. Tällä on pyritty varmistamaan sitä, että ryhmän lapset ovat jo valmiiksi ryhmäytyneet. Samalla heidän kokemuksensa leikeistä ja leikkijöistä on syntynyt pidemmältä aikaväliltä, eikä vain muutaman viikon ajalta. Lisäksi lapsilla on myös paremmat edellytykset kertoa kokemuksiaan ja ajatuksiaan leikeistä päiväkodissa.

Se, minkä verran lapsiryhmästä oli tyttöjä ja poikia, ei ole tämän tutkimuksen – ja etenkin leikin ilmenemistä yleisellä tasolla tutkivan tilannekartoituksen – kannalta kovinkaan merkittävä eikä sitä siksi ole haluttu korostaa. Sukupuolijakaumaa ei tullaakaan tästä syystä kertomaan. Tällä voidaan samalla myös turvata sitä, että tutkimukseen osallistunut päiväkotipiiri pysyy anonymina. Lapsiryhmä käsitti osaltaan myös erityislapsia ja olikin siten määritelty haasteellisemmaksi lapsiryhmäksi. On siis ehdottoman anonymiuden takia entistä tärkeämpää, että kohderyhmästä, tutkimusotteesta, tuodaan esille vain sellaisia tietoja, joilla on tutkimuksellisesti merkitystä. Korostettakoon tässä kohtaa myös sitä, että vaikka tutkimusotos on pieni, mahdollistuu hyvin valittujen tutkimusmenetelmien sekä erilaisten tutkimusmenetelmällisten asioiden huomioon ottamisen myötä laadukasta tietoa leikeistä. Lisäksi tiedon laadukkuuteen vaikuttaa vahvasti sen tuleminen suoraan leikkijöiden, eli asian asiantuntijoiden, ajatuksista ja kokemuksista. Pieni tutkimusotos korostaa myös edelleen ajatusta tutkimuksen laadullisuudesta, sillä tutkimuksen kautta ei saada aikaan yleistyksiä vaan ennemminkin laajempaa ymmärrystä.

Vaikka leikkejä leikitään muuallakin kuin päiväkodissa ja päiväkodin pihalla, ovat lapset leikkeineen helpompi tavoittaa tänä päivänä päiväkodista. Syynä tähän on se, että tämän päivän lapsi viettää suurimman osan valveillaoloajastaan päiväkodissa. Vaihtoehtoisesti kohderyhmän lapsia olisi voitu havainnoida ja haastatella kotioloissa, mutta resurssillisista syistä on päiväkotipiiri helpompi keino tavoittaa lapset. Koska tutkimuksen tavoitteena on myös tuoda lapsen maailmaa ja leikkien ilmenemistä esille

vanhemmille ja muille kasvattajille, on päiväkodissa tutkimusaineiston kerääminen tutkimuksen tavoitetta ajatellen parempi kuin se, että aineistoa lähdetäisiin keräämään yksittäin lasten kotoa. Päiväkodissa kerättävä aineisto mahdollistaa tutkimustavoitteen mukaisesti sen, että tutkimuksen kautta esimerkiksi vanhemmat saavat tarkemman käsityksen siitä, mitä päiväkodissa ja päiväkodin pihalla leikitään, ja millainen on heidän lapsensa päiväkotipäivä leikkien osalta.

Tässä opinnäytetyössä ei ole ollut mahdollista lähteä tutkimaan kaikkia lapsia tai kartoittamaan kaikkien lasten kokemuksia leikeistä. Tutkimus onkin rajattu siis koskemaan vain yhtä päiväkodin lapsiryhmää, useampana päivänä lapsia havainnoiden ja useammassa eri pienryhmässä haastatellen. Heidän kokemustensa kautta pyritään luomaan ymmärrystä leikin tilasta. Lisäksi tutkimuksen alussa, ennen haastatteluja, havainnoidaan useampana päivänä lasten vapaan leikin hetkiä. Huomio havainnoinnissa kiinnitettiin leikkiin yleensäkin – havainnoiden siis niin leikkijöitä, leikkutilaa, leikkikalujen käyttöä kuin leikin syntymistä, kehittymistä ja loppumistakin (ks. LIITE4). Näistä hetkistä tehdään samalla mahdollisimman tarkkoja muistiinpanoja ja kuvauksia jäljempänä olevien analysointien ja johtopäätöksien oheen todentamaan teoriaa ja lasten ajatuksia käytännössä näkyväksi. Tutkimus aloitetaan siis ensin havainnointien osalta, jolloin mahdollistuu myös enemmän leikin ja esimerkiksi leikin rakentumisen ymmärtäminen. Samalla haastatteluissa pystytään tarttumaan paremmin oleellisiin ja todellisiin asioihin. Haastattelut tullaan toteuttamaan pienryhmissä, jolloin mahdollistuu tiedon keruu niin lasten omista kuin yhteisistä ajatuksista koskien tutkittavaa ilmiötä. Ryhmähaastattelun toimivuuden perusteluna toimii myös se, että ryhmässä muiden lasten tuki voi rohkaista puhumaan yksilöhaastattelua paremmin. Samalla ajatuksia voi nousta helposti mieliin edellisen puheenvuorosta.

6.2 Havainnointi ja haastattelu – tutkimusmenetelmien valintaperusteet ja käyttö

Tähän opinnäytetyön tutkimukseen valittiin havainnointi ja teemahaastattelu sen takia, että nämä kaksi ovat laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmiä. Näiden avulla saadaan luotettavaa laadullista tietoa kerätyksi. Ajallisesti havainnoinnit ja haastattelut sijoittuivat kumpikin syksyyn 2012. Elokuun puolessa välissä tutkimusaineistoa varten havainnoitiin lapsia ja lasten leikkejä viikon ajan aina leikkihetkien puitteissa. Elo-
syyskuun vaihteessa lapset puolestaan haastateltiin pienryhmissä muutama eri ottee-

seen sattumanvaraisesti muodostetuissa 2–4 lapsen ryhmässä. Tarkkaa lapsimäärää ei ilmoiteta tässä kohtaa edelleenkin perusteluna turvata päiväkodin ja lapsiryhmän anonyymius. Ennen tutkimusaineiston keruuta oli lasten vanhemmilta pyydetty lupa lapsen osallistumiselle (LIITE3), kuten tutkimuksen toteutuksen luonteeseen kuuluu. Kaikille lapsille annettiin lupa osallistua, joka helpotti aineiston keruuta.

Syy miksi tutkimuksessa on käytetty kahta eri tutkimusmenetelmää, perustuu siihen, että havainnoinnin on nähty olevan avain jonkin asian ymmärtämiseen (Kalliala 2008, 52). Tässä kohtaa avain on ymmärtää leikkiä, kun taas haastatteluiden kautta voidaan saada paremmin selville ajatuksia ja kokemuksia tutkittavaa asiaa kohtaan. Teema-haastatteluiden onkin sanottu mahdollistavan tietoa luonnollisista ja todellisista tilanteista kohderyhmän äänenä ilman yleistyksiä, ennako-oletuksia ja niiden murtamista. Voisikin sanoa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävän teemahaastattelun kautta voidaan löytää ja paljastaa tosiasioita olemassa olevien totuusväittämien todentamisen sijaan. Haastattelumenetelmänä teemahaastattelu keskittyykin juuri ”tutkittavien” näkökulmaan ja heidän äänensä esiin tuomiseen. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1996, 161, 165, 204–205.)

Leikkien havainnoinnissa pyrittiin siihen, että leikkiä voitaisiin havainnoida hyvin monipuolisesti erilaisissa luonnollisissa tilanteissa, joissa lapset toimivat päiväkotipäivien aikana. Havainnoinneissa huomioitiin näin ollen sekä ulko- että sisäleikkihetket. Lisäksi erilaiset ulkoiluhetket otettiin huomioon, esimerkiksi leikkijöiden suunnatessa muun muassa läheiseen metsään, jossa leikkikaluja ei ole käytössä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneessa päiväkodissa oli tapana pitää leikkiviikkoja, sillä ajatuksella, että kyseisenä viikkona ohjattua toimintaa ei olisi ja tämmöinen viikko suunniteltiin osu- maan juuri havainnointien ajankohtaan. Tällöin aineistonkeruu mahdollistui entistä tiiviimmässä ajassa ja monipuolisemmin, sekä esimerkiksi useamman päivän ajan jatkuvat leikitkin ehtivät näyttäytyä tutkimusaineistoa kerätessä.

Pienryhmissä toteutetut teemahaastattelut toteutettiin muutamassa erässä useampana eri päivänä, jolloin saatiin kahta lasta lukuun ottamatta yksi kokonainen lapsiryhmä haastateltua. Pienryhmissä toteutetuilla haastatteluilla voitiin edesauttaa sitä, että myös mahdollisesti kielellisesti heikompiteoiset lapset, joita lapsiryhmään mahtui, saivat ajatuksensa ja mielipiteensä sanotuiksi omien kykyjensä mukaan vertaistuen avulla. Haastattelut toteutettiin vapaamuotoisesti ja hyvin pitkälti lapsen ehtojen mukaan,

mutta kuitenkin niin, että haastattelua varten oli kirjattu haastattelurunko (LIITE5). Runko sisälsi aihepiirit, joita haastattelussa käsiteltiin (mm. Kirmanen 1999, 205). Haastatteluissa kysymykset asetettiin sellaiseen muotoon, että ne oli kielellisesti heikompiteitoisenkin mahdollista ymmärtää ja saada vastattua. Tarpeen vaatiessa kysymyksiä toistettiin uudelleen myös myöhemmässä yhteydessä eri muodossa ja siten pyrittiin poistamaan mahdollisia ristiriitaisuuksia. Kysymyksien toistolla varmistettiin myös tutkijan ymmärrystä kuulluista ajatuksista, mutta samalla myös sitä, että aineistoa varten saatiin sitä tietoa, mihin aineistonkeruussa tähdättiin.

Haastatteluiden ja havainnointien analyysista mainittakoon, että analyysi toteutettiin teemahaastatteluissa käytettyjen teemojen ympärillä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että analyysissä on koottu kaikista haastatteluista teemoittain ajatukset ja kokemukset yhteen. Niiden pohjalta on piirretty yleisempää kokonaiskuvaa, kuitenkin yleistämättä mitään. Koska haastattelut ja siten lähes koko aineisto perustuu lasten omiin kokemuksiin ja ajatuksiin, heidän elämis- ja elämysmaailmaan, sekä heidän kokemuksiin merkityksiin, ei niitä voida samalla tapaa ymmärtää tai käsittää kuin he itse ne kokevat. Analysointivaiheessa onkin jouduttu tekemään oletuksia ja tulkintoja siitä, mitä esimerkiksi jonkun haastattelun antama vastaus mahdollisesti tarkoitti. Oletukset on tehty huomioiden niin sanallinen kuin haastattelutilanteiden sanaton viestintä sekä jokaisen elämäntilanne. Lisäksi on huomioitu kokemusmaailma, jossa nuo lasten kokemukset ja kokemusten saamat merkitykset ilmenevät.

Tutkimusmenetelmien valinnassa on alusta loppuun asti ollut punaisena lankana se, että niiden kautta mahdollistuu leikin tutkiminen – sen ilmenemisen ymmärtäminen – mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti ja siten ymmärrys tutkittavaa asiaa kohtaan on taattu. Edelliseen ajatukseen liittyen muun muassa Alasuutari (2005, 162) on todennut, että kvalitatiivisella tutkimuksella on mahdollista jäsentää lapsen maailmaa, tapahtumia sekä toimintaa, eli juuri tutkimuksenkin tavoitteen mukaisesti ymmärtää lapsen leikkiä paremmin. Kuten myöhemmin tullaan toteamaan, lapsia haastatellessa korostuvat myös nonverbaaliset viestit – ilmeet ja eleet – merkittävinä seikkoina. Muun muassa leikki ja siten myös sen havainnointi antaa enemmän tilaa näille lasten nonverbaalisille viesteille. Sen vuoksi esimerkiksi, se mitä lapsi ei ehkä osaa sanoa kuvailla tai kertoa, voi näyttäytyä leikissä ja tulla leikin kautta esiin ja siten myös havainnointi voidaan nähdä hyvänä keinona kerätä ajatuksia lapsilta, konkreettisemmassa muodossa. Tässä kohtaa on syytä mainita myös se, että toiminnallisin tutki-

musmenetelmin, esimerkiksi draaman, kuvataiteen tai jonkin muun toiminnallisen menetelmän avulla lasten ajatuksia ja kokemuksia olisi voitu kerätä hyvinkin laadukkaasti. Tämän tutkimuksen resurssit eivät kuitenkaan riitä sellaiseen toteutuksen sekä etenkin analyysin viedessä huomattavasti valittuja menetelmiä enemmän resursseja.

6.3 Fenomenologinen tutkimusote ja kokemuksen tutkimus

Fenomenologinen tutkimusote tarkoittaa ilmiön tutkimista (Lehtomaa 2008, 163; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10), ja tässä tutkimuksessa ilmiönä on leikki ja leikin ilmeneminen. Tutkimuksessa pyritään tutkimaan ja tulkitsemaan ilmiötä (Lehtomaa 2008, 163; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10), tässä tapauksessa kokemusta leikistä lapsen näkökulmasta ja lasten ääntä esiin tuoden. Tämä lasten kokemusten mukaan tuonti ilmiön tutkimuksen rinnalle, antaa tutkimukselle siis uuden sävyn – pelkän leikin tutkimus muuttuukin näkökulmaan, jossa keskitytään tutkimaan kokemuksia, tarkemmin ottaen vielä lasten kokemuksia – tutkittavasta ilmiöstä, eli leikistä. Tutkimalla ja tulkitsemalla lasten esittämiä ajatuksia ja kokemuksia leikkiin ja leikkimiseen liittyen, voidaan löytää leikkimiselle ja leikeille uskottavia ja ennen kaikkea todellisia perusteluita, ilman että pyrittäisiin tarkastelemaan ja perustelemaan yksittäin vain kirjallisuuden tai omien havaintojemme kautta. Kokemuksen tutkimus tuo kuitenkin aina omat ulottuvuutensa, haasteet ja mahdollisuudet tutkimuksen toteutusta ajatellen.

Fenomenologia ja etenkin kokemuksen tutkimus tuovat omat huomioitavat seikat tutkimuksen toteutukseen, ja etenkin johtopäätöksien tekemiseen. On siis paikallaan selvittää sitä, mitä nämä kaksi erilaista tutkimusotetta tai lähestymistapaa sitten tarkemmin ottaen tarkoittavat. Seuraavassa avataan kumpaakin käsitettä sen verran, että on mahdollista ymmärtää muun muassa sitä kuinka haastatteluiden kautta on pyritty ymmärtämään sekä tulkitsemaan tutkittavaa asiaa, eli miten tutkimusote näkyy analyysissä. Tavoitteena on välittää edelleen lukijalle ajatusta siitä, että kyseessä on tulkintojen ja ymmärrysten kautta luotu kuva leikkien tämän hetkisestä tilasta, eikä niinkään ehdottomia totuuksia. Samalla tehdään selvitystä siitä, kuinka näihin kokemuksiin voidaan päästä käsiksi ja kuinka niitä voidaan tulkita ja ymmärtää. Nämä ovat tärkeitä seikkoja tutkimuksen toteutuksen ja tutkimustulosten ymmärryksen kannalta, sillä ollaanhan kokemuksia tutkittaessa tekemisissä yksilön pään sisäisten asioiden ja ajatusten kanssa ja siten vaikeasti käsiksi päästävien asioiden kanssa.

Fenomenologinen lähestymistapa mahdollistaa entistä luotettavampien tietojen keräämisen. Tietoja voidaan kerätä esimerkiksi elämäkokemuksista tai pyrkimällä tutkimaan elämäkokemusten perusrakenteita, sekä ymmärtämään näitä. Tässä tutkimuksessa leikki nähdään liittyvän läheisesti lapsuuden elämäkokemuksiin ja elämiss maailmaan, ja siten fenomenologinen tutkimusote tulee perustelluksi tutkimuksessa. Lehtomaa (2008, 163) toteaa fenomenologian tavoitteena olevan pyrkimys ymmärtää kokemuksellisia ilmiöitä, sellaisenaan kuin ne ovat ja pyrkien kuvaamaan ne niin, että ne säilyttävät oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Tämä kuitenkin edellyttää tutkijan tietoista pyrkimystä ennako-olettamattomuuteen sekä unohtamaan teoreettiset tutkimusasetteet (Lehtomaa 2008, 163).

Fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita eletystä todellisuudesta, inhimillisestä elämiss maailmasta ja sen rakenteista (Miettinen ym. 2010, 9). Ennen kaikkea siinä tavoitellaan näiden ilmiöiden, kokemusten, ymmärtämistä ilman yleistyksiä ja teorioiden muodostamisia (Miettinen ym. 2010, 11). Käytännössä tavoitteena onkin kokemusten ymmärtämisen kautta lisätä ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevaa asiaa kohtaa (Miettinen ym. 2010, 10). Miettinen ym. (2010, 10) toteavatkin varsin kuvailevasti, että fenomenologia ”*pyrkii tekemään oikeutta ilmenevälle todellisuudelle sen kaikessa rikkaudessa*”. Tutkimuksen kannalta tämä voisikin merkitä juuri sitä, että yleistyksien sijaan pyritään tuomaan aikuisille esiin lapsuuteen keskeisesti kuuluvaa leikkiä, leikkimaailmaa, sekä niitä asioita, jotka tekevät leikit mahdollisiksi. Oleellista on, että tämä kaikki tehdään lasten omien kokemusten kautta ja kuvaten asiat sellaisena kuin lapset itse tämän oman lapsuuteen kuuluvan ”maailmansa” kokevat.

6.3.1 Kokemuksen käsitteestä

Mitä sitten kokemukseen ja kokemuksen tutkimukseen tulee, on aloitettava kokemuksen käsitteen määrittelystä. Tällöin saavutetaan yhteinen ymmärrys tutkijan ja lukijan välillä siitä, millaisena kokemus tutkimuksessa nähdään ja mitä siis on tutkittu puhuttaessa kokemuksen tutkimuksesta. Kokemus voitaisiin määritellä arkikielessä joksikin tiedoksi, kyvyksi tai taidoksi selviytyä elämästä tai jostakin tehtävästä. Toisaalta kokemus voidaan ajatella myös eletyn ja koetun elämän myötä tulleeeksi viisaudeksi. Kokemus määrittyy hyvin monella eri tavoin määrittelijästä ja asia yhteydestä riippuen. Kotkavirta (2002, 15) esimerkiksi näkee kokemuksen tarkoittavan ainakin kahta täysin eri asiaa. Ensimmäisenä kokemus voidaan liittää sanana johonkin henkilöön puhutta-

essa esimerkiksi, että joku henkilö on kokenut tai hänellä on kokemusta jostakin asiasta. Toisaalta siihen liitetään samalla myös ajatus siitä, että se on jotain iän myötä karttuvaa ja jopa näkemys tai valmius hallita käytännön tilanteita. Lisäksi kokemukseen liittyy se, että se on jotain sanoiksi puettavaa ja johon pohjautuvia ajatuksia ja näkemyksiä voidaan vaihtaa toisen ihmisen kanssa. (Kotkavirta 2002, 15.) Toisella tapaa määritellen kokemus voidaan ymmärtää sanaksi, jolla kuvataan esimerkiksi hetkellisiä, erityisen voimakkaita, mieleenpainuvia sekä merkityksellisiä elämyksiä (Kotkavirta 2002, 15) eli aistihavaintoja (Niiniluoto 2002, 9). Näihin aistihavaintoihin voidaan lukea muun muassa kirjat, elokuvat sekä matkat, joita voidaan sitten jälkeenpäin kuvata esimerkiksi miellyttävinä, epämiellyttävinä tai jopa piristävinä ”kokemuksina” (Kotkavirta 2002, 16).

Tieteellisemmin, analyttisemmasta ja fenomenologisesta näkökulmasta, määritellen kokemuksen määritelmä muodostuu paljon vaikeaselkoisemmaksi. Samalla se kertoo siitä, että kokemus on jotain joka syntyy pintaa syvemmällä. Fenomenologinen erityistiede kuvaa kokemuksen suhteeksi, jossa mukana ovat niin tajuava subjekti kuin hänen tajunnallinen toimintansa ja kohde, joihin toiminta suuntautuu. Kokemusta ja tätä suhdetta voidaan kuvata merkityssuhteeksi, jolloin kokemus määrittyy myös elämyksessä ilmeneväksi merkityksenannoksi. Kokemus siis onkin ymmärrettävämmin selitettynä yhtä kuin elämys ja merkitys. (Latomaa 2008, 26–28; Perttula 2008, 116–117.) Kokemuksen, eli merkityssuhteen, syntymistä on selitetty myös siten, että se syntyy kun *”ihmisen mielessä (kokemusmaailmassa) ilmenee jokin merkitys ’joka asettuu yhteyteen tietyn objektin tai asian kanssa siten, että tuo objekti tai asia ymmärretään ko. mielen (merkityksen) avulla’”*, eli yksinkertaisemmin ilmaisten, jokin alkaa merkitä jollekin jotakin, eli jokin alkaa viittaamaan johonkin (Latomaa 2008, 27).

6.3.2 Kokemuksiin käsiksi

Kokemukset, eli merkitykset, ovat aina jotain yksilön kokemusta jostakin, ja ne ilmenevät aina jossain psyykkisessä tilassa, eli elämyksessä, ja ovat siten myös ihmisen elämyksellisiä tiloja (Latomaa 2008, 27). Näin ollen niihin käsiksi pääseminen onkin vaikeaa, mutta mahdollista. On sanottu, että kaikkea ja kaikkia ei voitaisi tutkia, mutta todellisuudessa tutkittava ilmiö voi olla melkeinpä mitä vain – muiden ihmisten kokemuksiin liittyvästä ilmiöstä tutkijan omaan kokemukseen liittyvä. On kuitenkin

muistettava että, oli tutkittava kohde mikä vain, määrittelee tutkimuksen kohde tutkimukselle lähtökohdat ja keinot tutkimuksen toteuttamiseksi. (Jyväskylän yliopisto 2010.) Kuten aina tutkimuksissa, myös kokemuksia tutkittaessa, tutkimukseen osallistujille osallistuminen tulee olla vapaaehtoista. Lisäksi tutkimusmenetelmien tulee olla sellaiset, että ne mahdollistavat tutkittavan ilmiön kuvaamisen moniulotteisesti ja luotettavasti sekä ilman tutkijan mahdollisuutta ohjata kokemusten kuvaamista. Kokemuksen tutkimuksessa käytetäänkin useimmiten tutkimusmenetelminä haastatteluja ja haastateltavina henkilöitä, joilla on eläviä ja omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. (Lehtomaa 2008, 167, 169.)

Koska kokemukset ovat hyvin yksilöllisiä ja hyvinkin henkilökohtaisia, on tärkeää esimerkiksi haastatteluissa niihin käsiksi pääsemiseksi huomioida haastattelutilanteiden avoimuus. Toisaalta yhtä tärkeää on myös se, että ilmapiiri luodaan sellaiseksi, että haastateltavan on mahdollista kuvata yksilö- ja yksityiskohtaisia kokemuksiaan. (Lehtomaa 2008, 170.) Käytännöntasolla tämä voisikin tarkoittaa muun muassa sitä, että haastatteluiden annetaan kulkea mahdollisimman pitkälti ennakkoluulottomasti ja haastateltavan ehdoilla. Kokemuksen tutkimuksen haastatteluin kerättävän aineistonhankinnan osalta, mutta myös sen analysointiin liittyen, on Lehtomaa (2008, 178) todennutkin osuvasti sanoessaan, ettei aineistoa hankita vaan aineisto syntyy tutkijan kyvystä kuulla, olla läsnä ja tulla vakuutetuksi. Tähän kyvykkyyteen kuulla liittyen on syytä mainita että, aineiston analysoinnissa etenkin korostuu se, että tutkija luopuu esiymmärryksestä sekä omaa taitoa nähdä ja ottaa vastaan kuullut asiat ihmetellen ja peilaamatta niitä omiin kokemuksiinsa (Lehtomaa 2008, 164). Lisäksi kokemusten ja koko aineiston analysoinnin osalta mainittakoon myös se, että analysoinnissa tulisi aina edetä yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostamisesta yleiseen merkitysverkkoon aina ilmiön ymmärtämiseen saakka (Lehtomaa 2008, 181). Analysointi edellyttääkin tutkijalta kykyä samanaikaisesti nähdä sekä yksityiskohtia että kykyä hahmottaa todellisuutta. On jopa väitetty, että analysointi on pikkutarkkaa huolellisuutta vaativaa käsityöläisten työhön verrattavaa työtä (Lehtomaa 2008, 182).

Kokemusten tutkimus ei tähtää yleistysten tekemiseen, vaan ennemminkin päämääränä on ymmärtää paremmin tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, eli tässä tapauksessa kokemusta jostakin. Tutkimuksen lopputuloksena saadaan yleistä tietoa ja ymmärrystä, ja koko tutkimusta luonnehtii ajatus tutkimuskohteen kuvailusta ja tulkintojen tekemisestä (Lehtomaa 2008, 189–190). Muistettavaa tutkimusta tehdessä ja tut-

kimustuloksia luettaessa on se, että toisen ihmisen ajatusten ja kokemusten ymmärtäminen ei ole täysin ongelmaton eikä varsinkaan kuvata noita kokemuksia muille ilman, että ne vääristyisivät kuulijan omilla kokemuksilla. Kokemusten tutkimus sekä tutkittavan ilmiön ymmärtäminen on aina vajavaista (Lehtomaa 2008, 192–193). Vaikka ilmiöiden tutkiminen ja etenkin kokemusten tutkiminen on haasteellista, on se kuitenkin mahdollista hyvin suunnitellusti ja toteutetusti. Fenomenologian ja taitavan tutkijan on sanottu voivan tavoittaa parhaimmillaan ilmiöiden ja kokemusten [tässä tapauksessa lasten leikkiä koskevien kokemusten] syvimpiä merkityksiä, jotka tutkija voi kiteyttää systemaattisesti toteutetun analyysin avulla yleiseen muotoon muiden ymmärrettäväksi. (Lehtomaa 2008, 192.) Kuitenkin kaikesta taitavuudesta ja menetelmistä huolimatta mahdollista, on mahdollista, ettei tutkija kuitenkaan täysin voi saavuttaa tuota ymmärrystä toisen ajatuksista ja kokemuksista. Syynä tähän on se, että ne kietoutuvat niin vahvasti ihmisen omaan ajatus-, elämys- ja kokemusmaailmaan. Mainittakoon jo tässä kohtaa analyysiin liittyen Lehtomaan (2008, 192) ajatus; ”*Samalla kun tutkija ymmärtää fenomenologian menetelmän avulla jotain olennaista toisen ihmisen kokemusmaailmasta ja tulkittavasta ilmiöstä kokonaisuutena, jotain jää myös hämäräksi. Niin saa olla. Fenomenologin ei tarvitse esittää kaiken kirkasta näkijää. Eksistentiaalinen fenomenologia muistuttaa tutkijaa siitä, että tutkittavan ilmiön ymmärtäminen on aina vajavaista, koska ymmärtäminen on hänen elämäntilanteeseensa kietoutunutta.*”

Vaikka ilmiön ymmärtäminen ja kokemusten tutkimus on mahdollista, ei kuitenkaan koskaan voida millään keinoin todistaa oikeaksi tutkijan tekemiä tulkintoja tai saavuttaa täydellistä ymmärrystä suhteessa siihen, millaisena esimerkiksi joku haastateltu asian on kokenut. Tämä perustuu siihen, että kokemus on aina hyvin yksilöllinen ja jopa sanavalinnat sävyineen kaikkineen voivat tarkoittaa jokaiselle hieman eri asioita. Täydellinen kokemukseen käsiksi pääsy ei ole mahdollista – mutta hyvin lähelle sitä voidaan päästä. Muita tutkimusaineiston ja -tulosten luotettavuuteen liittyviä seikkoja käsitellään lisää myöhemmin kohdassa. 6.5 Tutkimusaineiston luotettavuus ja eettisyys.

6.4 Lapsi haastateltavana ja havainnoinnin kohteena

Lapsia haastatteluiden kohteena on hyvin vähän hyödynnetty, siitäkin huolimatta, että tietyissä asioissa he olisivat asiasta parhaita kertomaan (Kirmanen 1999, 197–198).

Tällainen kuva värityy niin päiväkodissa työskentelevien henkilöiden puheiden, mutta myös lapsia koskevan, mutta usein lapsen näkökulman sivuuttavan, kirjallisuuden kautta. Mitä sitten esimerkiksi leikkiin ja leikkimiseen tulee, olisivat lapset tästä aiheesta parhaiten tietäviä ollessaan itse leikkijöitä ja siten leikin asiantuntijoita. Syy miksi lasten näkökulma usein jätetään sivuun, johtuu uskomuksesta, että lasten näkökulmaa olisi vaikeaa, ellei jopa mahdotonta tavoittaa luotettavasti (Kirmanen 1999, 198–199). On sanottu, että alle kouluikäisen lapsen haastattelu on haastava tehtävä (Kirmanen 1999, 197), muttei suinkaan mahdoton. Pienten lasten haastattelumenetelmää mietittäessä löydetään usein runsaasti tekijöitä, joilla nähdään olevan haastattelun kautta saatavan tiedon määrää ja luotettavuutta heikentäviä vaikutuksia. Tästä syystä monesti koetaankin luotettavammaksi kohdistaa etenkin pieniä lapsia koskevissa aiheissa haastattelut vanhemmille. (Kirmanen 1999, 198–199.)

Lapsen haastattelu saattaa kuitenkin hyvin suunniteltuna ja toteutettuna antaa arvokasta tietoa tutkittavasta aiheesta. Hyvin suunniteltu ja toteutettu haastattelu voi lisäksi olla sekä haastateltavalle että haastattelijalle antoisa keskustelu. (Kirmanen 1999, 214.) Parhaimmillaan se voi mahdollistaa aikuiselle oppia lapsen tavasta tulkita maailmaa, sekä siten avata ”ikkunan” lapsen maailmaan ja löytää uusia näkökulmia tutkittavasta asiasta (Kirmanen 1999, 214; Turja 2004, 11). Lapselle se voi tarjota mukavan ”keskusteluhetken häntä todella kuuntelemaan pysähtyvän aikuisen kanssa” (Kirmanen 1999, 214).

Onnistunut lapsen haastattelu vaatii kuitenkin aikuisille tehtävää haastattelua enemmän. Kuten mitä tahansa tutkimusta lähdetessä, tulee myös lapsia haastattelemaan lähdetessä muistaa erinäiset lupa-asiat. Lapsia haastatellessa lupa-asiat yleensä liittyvät tutkimuksen laajuudesta riippuen eri hallinnon tasoille. Tilanteesta riippuen lupaa voidaan joutua hakemaan esimerkiksi ministeriöstä ja itse tutkimukseen osallistuvasta organisaatiosta – esimerkiksi päiväkodista – sekä alaikäisen haastateltavan ollessa kyseessä vanhemmilta. Vaikka lupa haastatteluun osallistumisesta haetaan vanhemmilta, on myös lasten oma suostumus varmistettava antamalla lapselle mahdollisuus myös jättää osallistumatta tutkimukseen. Lisäksi on tärkeää tiedottaa lapselle selkeästi ja ymmärrettävästi tutkimuksen sisällöstä eli siitä, mitä häneltä odotetaan tutkimukseen ja sen toteutukseen liittyen. (Ruoppila 1999, 32–33, 38; Alasuutari 2005, 147–148.)

Lapsen haastatteluun tulee valita lapsilähtöiset menetelmät, jotka soveltuvat lapsen ajatusten ja kokemusten tutkimiseen. Lapsia ei voida lähteä haastattelemaan kyselylomakkein eikä vaatia lasta arvioimaan jotakin tiettyä asioita jollain arvosana-asteikolla. Menetelmiä, joita voidaan pitää lapsilähtöisinä, ovat muun muassa lasten keskinäiset keskustelut, lapsen vapaamuotoinen haastattelu sekä lasten jäsenelty haastattelu, joissa kaikissa korostuu tiedon saanti suoraan lapselta itseltään. Lapsen jäseneltyyn havainnointiin, projektiivisten menetelmien, lasten vapaamuotoisten havainnointien sekä portfolion kautta lapsi pääsee ääneen enää vain välillisesti. Vanhemmille tai henkilökunnalle osoitettujen kyselyjen ja haastattelujen sekä toisten isompien lasten kuuntelemisella pienen lapsen ääni jää täysin kuulematta. (Turja 2004, 12; Tauriainen 2000, 51.) Tässä tutkimuksessa käytetty teemahaastattelu (”vapaamuotoinen haastattelu”) sekä havainnointi näyttäytyykin edellisen luokituksen valossa varsin lapsilähtöiseltä tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmältä.

Lasten haastattelujen toteuttamisessa on korostettu sitä, että haastattelu-aika ei tulisi olla liian pitkä, haastattelu-ympäristö sekä haastatteluja tulisi olla lapselle tuttu ja haastattelutilanne kaiken kaikkiaan turvallinen. Lapsille on myös tärkeää kertoa ymmärrettävästi mitä tapahtuu ja mitä heiltä odotetaan (Alasuutari 2005, 147). Tässä yhteydessä on myös hyvä kertoa, miksi haastattelut nauhoitetaan ja yrittää tehdä nauhuri ja tutkittavana olo vähemmän pelottavaksi ja jännittäväksi. Tällöin mahdollistetaan sitä, ettei jännitys ja pelko, muttei myöskään tutkijan muistiinpanojen kirjoitus ole seikkoja, jotka veisivät lapsen huomiota ja keskittymistä pois oleellisimmasta – tässä tutkimuksessa leikkimisestä luonnollisesti sekä leikin kokemusten kerronnasta. (Kirmanen 1999, 202–208.) Lapsia haastateltaessa on syytä myös huomioida lapsen ja aikuisen tapa käsittää asioita eri tavoin ja huomioida lapsen suppeampi sanavarasto kuvaamaan ajatuksia ja kokemuksia. Aikuinen peilaa ajatuksia aina omiin ajatuksiinsa ja tulkitsee lapsen sanomisia omista lähtökohdistaan (Tauriainen 2000, 65). Myöhemmin tehtävässä analyysissä ja johtopäätöksissä onkin tärkeää muistaa, että ei yritetä tehdä yleistyksiä vaan puhutaan enneminkin tulkinnoista, joita on tehty lasten ajatusten pohjalta.

Tutkimuksen tekoon ja tiedon keruuseen liittyy aina monia tiedon luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä seikkoja. Nämä seikat korostunevat entisestään lähettäessä keräämään tietoa lapsilta. Lapsilta kerättävän tiedon kohdalla herää kysymyksiä siitä, kuinka paljon lapsia on voitu ohjailta vastaamaan kysymyksiin tietyllä tapaa tai joh-

dateltu kysymyksen asettelulla tiettyyn vastaukseen (Tauriainen 2000, 52). Lapsia haastatellessa tulisi kysymykset asettaa hyvin neutraaleiksi ja välttää kysymyksen asetteluja, jotka mahdollistaa lapselle yksinkertaisen vastauksen, ”kyllä” tai ”ei” tyyli-
sesti. Toisaalta lasten ajatuksia ja kokemuksia kartoitettaessa esiin nousee myös mah-
dollinen aikuisen valta-asema. Valta-asema voi näyttäytyä siten, että lapsi voi kokea
tarpeelliseksi miellyttää aikuista vastauksillaan eikä näin ollen uskalla asettua vastus-
tamaan aikuista ja tämän tapaa ajatella asioista. (Kirmanen 1999, 200.) Tähän voisi
ajatella liittyvän myös aikuisen valta-aseman siinäkin suhteessa, että aikuinen voi ha-
luta tarkoituksellisesti tulkita lapsen ajatukset oman ajatustapansa mukaisesti. Aikui-
nen voi esimerkiksi vääristää lapsen todellista ajatusta ja kokemusta ikään kuin syöt-
täen sanoja lapsen suuhun. Vaikkei aikuinen aina tarkoituksellisesti vääristä lapsen
ajatuksia, on aina se vaara, että aikuinen peilaa ajatuksia liiaksi omiin ajatuksiinsa ja
tulkitsee lapsen sanomisia omista lähtökohdistaan (Tauriainen 2000, 65). Toisaalta,
tärkeää on myös muistaa se mahdollisuus, että lasta on saatettu ennalta valmistella
haastattelua tai havainnointitulannetta varten jo kotona vanhempien toimesta, neuvoen
lasta toimimaan tietyllä tavalla tai kieltäen tätä sanomasta joitain tiettyjä asioita.

6.5 Tutkimusaineiston luotettavuus ja eettisyys

Lasta haastattelemalla ja havainnoimalla on mahdollista saavuttaa luotettavaa ja arvo-
kasta tietoa, siinä missä aikuiseltakin saataisiin samoin menetelmin. Lasta haastatelta-
essa ja havainnoitaessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota tutkijan ennako-oletuk-
siin, etenkin siinä mielessä, että toimitaan ennako-olettamuksitta. Lisäksi on kiinni-
tettävä huomiota aineistoa kerätessä myös muun muassa omiin toimintatapoihin
sekä kaikkiin niihin seikkoihin, jotka voivat vaikuttaa saatavan tiedon ymmärtämiseen
ja tulkintaan. Tutkijan tapa pidättäytyä ennako-oletuksista ja luopua omista ajatuk-
sistaan mahdollistaa oikeanlaisten lapsilähtöiseen tiedon keruuseen sopivien tutki-
musmenetelmien käytön ohella sen, että saavutetaan lapsen näkökulma parhaalla
mahdollisella tavalla (mm. Turja 2004, 12).

Oikeanlaiset lapsilähtöiseen tiedon keruuseen sopivat menetelmät yhdessä tiedonke-
ruun dokumentoinnin, esimerkiksi haastatteluiden nauhoittamisella kuten käsillä ole-
vassa tutkimuksessakin meneteltiin, mahdollistetaan tutkimusaineiston luotettavuuden
punnitsemista. Haastattelujen tallentamisen sekä havainnointien tarkkaan ylöskirjaa-
misen kautta tutkija voi palata missä tahansa tutkimuksen kirjoittamisen vaiheeseen

tarkastamaan muun muassa lapsen käyttämiä sanavalintoja sekä omia kysymyksen asetteluitaan. Niiden kautta hän voi pohtia esimerkiksi omaa tapaansa ohjata tai olla ohjaamatta lasta tiedonkeruun aikana. (Kirmanen 1999, 208.) Toisaalta, tiedonkeruun aikana voi tulla tilanteita, joissa omaa toimintaa tilanteeseen vaikuttajina ei voida ohittaa, esimerkiksi tuntemattomana meno havainnoimaan leikkitalannetta. Näissä tilanteissa kuitenkin pitäisi pystyä poistamaan kaikki se haitta, mitä poistettavissa on, esimerkiksi käymällä haastateltavien luona muutaman kerran ennen tiedonkeruuta, ja siten tehdä itsensä vähemmän vieraaksi (Kirmanen 1999, 203–204). Käsillä olevan tutkimuksen kohdalla myös haastatteluihin liittyen on pyritty tekemään kaikki mahdollinen sen eteen, että tilanne olisi lapselle luonteva ja siten kaikki saatava tieto luotettavaa. Haastattelutilanteen luontevuuteen ja siten saatavan tiedon luotettavuuteen liittyen huomioitavaa onkin muun muassa se, että päiväkodin henkilökunta itse ehdotti, että he harjoittelisivat lasten kanssa puheennauhoitusta haastatteluja edeltävällä viikolla saaden lasten jännitystä vähennettyä. Lisäksi haastatteluihin motivoitiin lupamalla lapsille, että he saisivat lopuksi kuunnella omaa puhettaan nauhurilta haastattelun lopuksi.

Tiedonkeruun aikana on pyritty toimimaan huomioiden muun muassa haastattelijan vieraus käymällä lapsiryhmän luona entuudestaan esittäytymässä ja aloittaen tiedonkeruun ensin leikkitalanteita havainnoimalla. Leikkitalanteiden havainnoinnista aloittaen mahdollistuu myös suurempaa ymmärrystä leikkiä kohtaan. Siten haastattelussakin voidaan paneutua täsmällisemmin puhumaan ”oikeasta” asiasta. Toisaalta aineiston luotettavuutta ajatellen voitaisiin kuitenkin pohtia oliko tutkijat riittävän tuttuja havainnointien aikaan vai vierastivatko lapset vielä tutkijoita? Mikä oli havainnoinnin vaikutus leikkitalanteessa toimimiseen ja lasten siinä käyttäytymiseen? Myös haastattelun kohdalla voisi olla syytä nostaa esiin ajatus siitä, että aina toisen ihmisen kokemuksia tutkittaessa kyse on hyvin pitkälti tulkinnan kautta syntyvästä ymmärryksestä. Kerätty tieto voi säilyttyä tarkoittamaan osittain jotain muuta kuin esimerkiksi haastateltu on tarkoittanut.

Lapsia haastateltaessa ja havainnoitaessa aiemman lisäksi korostuu myös entistä enemmän se, että lasten sanavarasto on aikuisen sanavarastoa suppeampi. Lisäksi sanoilla voi olla lapselle erilainen merkitys kuin aikuisella. Lapsia haastatellessa siis aineiston luotettavuuden kohdalla tuleekin aina huomioida tutkijan mahdollisuus tulkita ja ymmärtää väärin lapsen toimintaa ja sanomisia. Lisäksi huomioitavaa on myös

se, että tutkija tekee tulkinnot hyvin pitkälti peilaten omaa maailmaansa ja ymmärrystään vasten haluttiinpa sitä tai ei. Lisäksi kun aineistoa kerätään lapsilta, oli aineistonkeruunmenetelmä sitten mikä tahansa, tulee huomioida lapsen sanavaraston suppeuteenkin liittyen se, että lapsi voi nonverbaalisin viestein, eli ilmeillä ja eleillä, viestiä ajatuksiaan, joita ei osaa sanallisesti kuvata (mm. Alasuutari 2005, 146). Tällöin myös nämä sanattomat viestit tulisi kirjata mahdollisimman hyvin ylös ja huomioida analyyseja ja johtopäätöksiä tehtäessä.

Toisaalta on syytä nostaa esiin myös aineiston luotettavuudesta, että selvitetessä lapsilta heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan leikkien samanlaisuudesta tai eroista kodin ja päiväkodin välillä, on ollut mahdollista vain havainnoida leikkiä päiväkodissa. Tästä johtuen kodissa tapahtuvan leikin ymmärrys jäi vain lapsen ajatusten varaan. Lisäksi tutkimuksen toteutuksen luotettavuuteen oleellisesti liittyvänä huomiona esiin on syytä nostaa myös tutkimuksen toteutuksen ajankohta. Tutkimus toteutettiin tutkijoista riippumattomista aikataulullisista syistä tiedonkeruun osalta syksyllä 2012 heti päiväkodin avattua ovensa kesäloman jälkeen, eikä syksyä voida nähdä ajallisesti otollisimpana ajankohtana.

Ajallisesti syksy ei ole otollisin tiedonkeruuta ajatellen, koska syksyksi päiväkotiin saapuu aina jonkin verran uusia lapsia ja vanhoja poistuu, ja siten koko ryhmä elää. Uudet tulokkaat eivät välttämättä ole heti päässeet ryhmäytymään tai täysin tottuneet päiväkodin arkeen. Lisäksi leikkiporukatkin ovat uudelleen muodostumisen vaiheessa vanhojen leikkikavereiden siirtyessä isompien ryhmään, jolloin kokemukset leikeistä voivat olla vielä hataria ja lyhyen ajan kokemuksia. Tämä seikka huomioiden tutkimusotos pyrittiin kohdistamaan sellaiseen ryhmään, jossa lapsiryhmään oli kohdistunut vain vähän muutosta ja jossa oli jo ennalta valmiina oleva tiivis puhelias ”vakio-porukka” vastaanottamaan lämpimin mielin uusia tulokkaita mukaan leikkiin. Näin pystyttiin varmistamaan tiedonkeruun luotettavuutta ja sitä, että tavoitetaan pidempiaikaisia kokemuksiakin ilman, että huono ajankohta vaikuttaisi liiaksi tutkimusaineiston luotettavuuteen. Toisaalta tähän lapsiryhmään liittyen voisi myös pohtia sitä, oliko tutkimusotteella – valitulla lapsiryhmällä – vaikutusta siihen, millainen kuva leikin tilasta piirtyi. Olisiko päästy esimerkiksi toisenlaiseen kuvaukseen, mikäli ryhmä olisi ollut toinen ja vaikka pääkaupunkiseutulaisessa päiväkodissa toteutettu? Lisäksi oman lisäkysymyksensä luotettavuutta koskien tuo se, että olisiko leikin ilme-

neminen näyttäytynyt samalta, jos lapsiryhmässä olisi ollut enemmän eri kulttuuri-taustaisia lapsia.

Kaikista edellä luetelluista tutkimusaineiston luotettavuuteen liittyvistä seikoista ja huomioista huolimatta tutkimuksen aineistoa voidaan kuitenkin pitää varsin luotettavana. Luotettavana tutkimusaineistoa voidaan pitää siitä syystä, että aineistoa kerätessä on pyritty huomioimaan luotettavuutta heikentäviä seikkoja parhaalla mahdollisella tavalla ja huomioiden nämä analyysia tehtäessä sekä piirtäessä lopuksi kuvaa yleisemmällä tasolla leikin ilmenemisestä. Ne seikat mihin tutkimuksen aineiston keruussa ei ole voitu puuttua, ja millaiset seikat on nähty vielä voivan vaikuttaa luotettavuuteen, voidaankin nähdä lisä- ja jatkotutkimuksen aiheina, joihin palataan lyhyesti vielä johtopäätöksien ja yhteenvedon yhteydessä.

7 HAASTATTELUIJEN JA HAVAINNOINTIEN TULOKSET – LEIKIN ILMENEMINEN

Haastatteluiden ja havainnointien kautta kerätty aineisto on analysoitu teemoittain neljän teeman alle. Analyysi onkin toteutunut sekä teema-analysoinnin että työssä mukana kulkeneen fenomenologisen tutkimusotteen vaatiman fenomenologisen analysoinnin vaiheiden mukaisesti. Ensin on kerätty aineisto ennakko-olettamuksitta, jonka jälkeen se on litteroitu. Litteroitu aineisto on jäsennelty teemojen mukaisesti, jonka jälkeen on lähdetty tekemään tulkintoja. Analyysissa on edetty etsimällä merkityksiä – lasten ajatuksia ja kokemuksia – aina pienemmistä ja yksilökohtaisimmista merkityksistä aloittaen ja jatkaen aina kohti yleisempää kokemusta. (Lehtomaa 2008, 180–182.) Analyysivaiheessa jokaisen teeman alle koottiin siis lasten ajatukset ja kokemukset sekä tutkijoiden omat havainnointikokemukset yhteen piirtäen niiden kautta lopuksi kuvaa leikin tilasta ja sen ilmenemisestä. Seuraavassa tulokset on esitetty näiden neljän, koko tutkimuksen läpi kulkeneiden, teeman, ja samalla myös tutkimuskysymyksien, mukaisesti.

7.1 Leikkien teemat – mitä lapset leikkivät?

Havainnointien ja haastatteluiden pohjalta lasten leikeissä oli nähtävissä selvästi tiettyjä teemoja. Leikkien teemoihin vaikuttivat se mitä lapset näkivät ja kuulivat ympä-

rillään, millaisilla leiluilla leikittiin ja mistä lapset saivat ideansa juuri tiettyihin leikkeihin. Lapset poimivat esimerkiksi ympäriltään kuulemiaan asioita ja jatkoivat siitä eteenpäin kuulemaansa asiaa omana asianaan. Esimerkiksi yhtenä ulkoilutuokiona aikuiset keskustelivat luumuista ja luumupuista, ja hetken päästä yksi lapsista tuli kertomaan, että ostaa äidilleen luumupuun. Hän oli siis kuunnellut aikuisten puhetta ja keksi jatkaa aihetta omana aiheenaan hieman toisella tavalla. Toinen hyvä esimerkki on se, että muutama lapsi kertoi saavansa palomiesleikkiin idean päiväkodissa vierailleesta paloautosta. Paloauto oli esitelty heille, joten he osasivat leikkiessäänkin eritellä nimillä ja käyttää hyvin nimeltä muun muassa paloauton osia ja palomiesten varusteita.

Sukupuolen mukaan oli myös havaittavissa eroja lasten leikeissä. Pojat aloittivat melkein aina rakenteluleikit legoilla tai puupalikoilla. Melkein yhtä usein he ottivat leikkeihinsä mukaan autot, paloautot, junat sekä muut koneet. Toki useampi tyttökin mainitsi leikkivänsä esimerkiksi junilla, mikä kertoo siitä että kyseiset leikkivälineet eivät ole täysin sukupuolisidonnaisia. Yksi tyttö mainitsi jopa lempilelukseen auton.

Yksi haastateltavista kertoi leikkivänsä junalla: ”...voi rakentaa ratoja.”

Haastattelija: ”No, mikä se on se kaikkein paras lelu?”

Tyttö: ”Lempilelu on auto.”

Sen sijaan tytöt valitsivat usein leikeikseen koti- ja keittiöleikit. Tosin pojatkin leikkivät silloin tällöin kotileikkejä ja yksi pojista kertoi, että hänen kotonaan oli leikkikeittiö. Koti- ja keittiöleikeissä tehtiin ruokaa, hoidettiin kotia ja vauvaa sekä käytiin retkillä. Leikkivälineinä toimivat muun muassa leikkikeittiöstä löytyvät hedelmät, astiat, uuni, pöytä ja tuolit sekä lukuisat muut leikkikalut, jotka olivat suunniteltu juuri kotileikkiä varten. Retkelle lähdettäessä mukaan otettiin laukku ja kännykkä, nykypäivän yhteydenpitoväline. Tämä kertoo siitä, että tekniikka kuuluu jo pienestä pitäen lapsen elämään tänä päivänä.

”Mennään retkelle, puhelimet mukaan!”
(Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Huomion arvoista näissä leikeissä oli kuitenkin se, että nukke oli hyvin harvoin mukana kotileikeissä, vaikka sen on katsottu olevan tytöille hyvin tyypillinen leikkiväline ainakin vielä muutama vuosikymmen sitten. Tosin välillä nukke pääsi mukaan leikkiin

ja sen kanssa harjoiteltiin esimerkiksi vauvan syöttämistä ja kapaloimista. Haastattelusta oli kuitenkin havaittavissa, että nuket kuuluivat monen tytön leikkivälinevarastoon, mutta ne olivat muuttaneet muotoaan perinteisistä räsynukeista ja mollamaijoista tämän päivän Bratzeihin ja Barbeihin. Bratz olikin muutaman tytön lempilelu ja useamman tytön kotoa löytyi Barbie.

Sukupuolien lisäksi leikkipaikalla oli oma merkityksensä leikin teemoihin. Havainnoinneissa tuli ilmi, että sisällä leikittiin lähinnä siellä olevilla täsmäleluilla, eli leluilla, jotka olivat tarkoitettu juuri tiettyihin leikkeihin. Tällaisia leluja olivat esimerkiksi merimieslegot, paloautot ja ampuvat moottoripyörät. Sen sijaan metsään siirryttäessä lapset käyttivät metsän antimia leikkeihinsä. Esimerkiksi keppejä käytettiin aseina ja miekkoina sekä majojen rakennuksessa. Mustikoita ja puolukoita käytettiin kotileikin ruokana, sekä pistettiin herkkuina omaan sekä toisten suuhun. Leikeissä kävyt toimivat kaloina sekä sammal muuntui pastaksi. Vaikka käytännössä lapset alkoivat metsässä leikkiä joko oma-aloitteisesti tai pienellä aikuisen tuella, heiltä kysyttäessä mitä metsässä voisi tehdä, kun siellä ei ollut leluja, moni ei osannut vastata asiaan. Useampi sanoi, ettei siellä voisi leikkiä mitään tai lelut voitaisiin hakea sinne esimerkiksi hiekkalaatikolta.

Haastattelija: ”Voiskos sieltä metsästä sit löytyä jotain leluja?”

Lapsi: ”Ei!”

Haastattelija: ”Ei mitään millä vois leikkiä?”

Lapsi: ”Paitsi vaan istua.”

Haastattelija: ”Mistäs ne lelut sit saadaan siihen leikkiin?”

Lapsi: ”No, hiekkalaatikosta.”

Haastattelija: ”Ai, jos ollaan keskellä metsää. Niin mistäs ne leikkikalut sit saadaan?”

Lapsi: ”Käyää ottaa sieltä [hiekkalaatikosta].”

Toisaalta taas muutama haastateltava keksi, että metsässä voisi leikkiä hippaa tai piilosta sekä rakentaa majoja. He keksivät myös, että kepeistä saa hyviä leikkivälineitä metsässä, jossa ei ole muita leikkivälineitä.

Haastattelija: ”No, mitä siellä metsässä voi tehdä?”

Lapsi: ”No, siellä voi rakentaa majoja, leikkiä hippaa ja piilosta.”

Haastattelija: ”Voiskos siellä metsässä olla jotain, millä vois leikkiä?”

Lapsi: ”No, ei!”

Lapsi 2: ”Keppejä.”

Lapsi 3: ”Nii tai voi tehdä vaikka kisoja!”

Yksi haastateltavista oli jopa sitä mieltä, että metsässä voisi pitää omat olympialaiset. Haastattelussa tuli ilmi, että hän oli katsonut kotona televisiosta vähän aikaa sitten pidettyjä olympialaisia ja sovelsi ideaa hyvin metsään sopiviin leikkeihin.

Jos sukupuolella ja leikkipaikalla oli vaikutusta leikin teemoihin, niin yksi esiintyvä teema oli myös wc-sanojen käyttö, joka on aika ajoin melko tyypillistä 3–5-vuotiaiden lasten leikeissä. Esimerkiksi yhdellä havainnointikerralla lasten leikin teema pyöri selvästi wc-sanojen ympärillä. Lapset käyttivät esimerkiksi pylly, pimppa, kakka ja pissa sanoja kyseisessä leikkituokiossa. Kun joku aloitti niiden käytön, niin toinen jatkoi riemastuneena niiden käyttöä.

”Jo alusta alkaen aina leikin loppuun saakka leikissä kulki selvä teema, joka oli vessasanat: pissa, kakka, pylly... Sieltä täältä kuului seuraavanlaisia huudahduksia: *’Mä just kakkasin ja pissasin sinne!’* Vessasanat tuntuivat tuovan lapsille iloa ja aina jonkun sanoessa vessasanan koko porukka alkoi nauraa. Lapset olivatkin tehneet legotuolista vessanpöntön, jossa ukkelit kävivät silloin tällöin istumassa.”
(Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Kuten edellä huomataan leikillä voi esiintyä monenlaisia teemoja. Jotta leikille voitaisiin määrittää teema, oli lapsilla täytynyt olla jokin idea siihen miksi leikkiä. Kysyttäessä lapsilta mistä he saivat ideat leikkeihinsä, moni sanoi aloittavansa leikin, koska se oli kivaa tekemistä. Lisäksi lapset kertoivat tykkäävänsä leikkimistään leikeistä.

”Me tykätään niistä.”

”Ulkona o kiva pelata jalkapalloa, keinua ja pomppia trampoliinilla.”

Lapset sanoivat saavansa toisinaan ideoita ja oppeja leikkeihinsä myös vanhemmiltaan sekä sisaruksiltaan. Esimerkiksi yhden lapsen isä oli opettanut hänelle vaikean kolikkopelin, kun taas toisen veli oli opettanut hänelle jalkapalloa. Lapset eivät tarvinneet aina toisen henkilön tukea heidän leikkeihinsä. Esimerkiksi yksi lapsista kertoi aloittavansa leikin aina, kun äiti lähti pois ja jätti hänet yksin.

Haastattelija: ”Mistä keksit alkaa leikkiä?”

Lapsi: ”Siitä, ku äiti menee pois.”

Voidaan siis todeta, että aikuiset pystyivät toimimaan monella tavalla lasten leikin aloittajina, joko kannustamalla ja opettamalla leikkiin tai antamalla lapselle leikki-

rauhan. Jos kotona vanhemmilta ja sisaruksilta saatiin leikki-ideoita, niin kotona kuin päiväkodissakin niitä saatiin kavereilta. Lapset kertoivat leikin alkavan usein joko kavereiden ideoista tai kaverin leikkiin mentiin mukaan.

Haastattelija: ”Mistäs saitte idean siihen palomiesleikkiin?”

Lapsi: ”(Kaverin nimi) keksi.”

Vanhemmilta ja kavereilta saatujen ideoiden lisäksi itse leikkiväline saattoi antaa kimmokkeen leikkiin. Leikkivälineen läsnäolo ohjasi lasta leikkimään nähdyn lelun mukaisia leikkejä. Esimerkiksi yhdellä lapsella oli kotona saunassa leikkikaloja, joita hän onki siellä leikkiongellaan.

”Meillä on saunassa noita kaloja, leikkikaloja, ja pikkunen onki. Siinä ei oo oikeeta koukkua.”

Jos paikalla olevat leikkivälineet antoivat kimmokkeen leikkiin, kysyttiin lapsilta pitkö leikkivälineen olla juuri leikkiin sopiva, täsmälelu, vai pystyikö sillä leikkimään myös muita leikkejä. Yhdeltä tytöltä kysyttiin voisiko tyttönukke muuntua esimerkiksi poikavauvaksi leikissä. Hänen mielestä se ei ollut mahdollista.

Haastattelija: ”Entäs (lapsen nimi) jos sulla on vaikka joku nukke, tyttönukke, ja sitä haluaisit et sulla ois poikavauva. Käyks se siihen poikavauva leikkiin?”

Lapsi: ”Ei.”

Toisaalta yksi haastateltavista keksi, että jos leikissä ei ollut mukia, niin pullosta voisi juoda suoraan. Lisäksi moni muikin kertoi, että leikkiä voi leikkiä, vaikkei saatavilla olisi juuri oikeaa leikkivälinettä leikkiin. Tämä kertoi siis siitä, että tarpeen mukaan suurin osa lapsista osasi soveltaa leikkikaluja kaikenlaisiin leikkeihin ja puuttuvat tai väärät lelut pystyttiin korvaamaan toisella.

Lapsi: ”Mut jos ei oo noita mukeja ni sit ei voi antaa juomistakaan.”

Haastattelija: ”Noh mitäs sit pitää tehdä, pitääks sit keksii joku uus juttu taas?”

Toinen lapsi: ”Joo, pitää vaan juua siitä pullosta.”

”...ottaa joku toinen ukko ja alottaa sillä...”

Leikkivälineistä saatujen ideoiden lisäksi melkein kaikki lapset kertoivat myös saavansa leikkeihin ideoita televisio-ohjelmista, dvd-elokuvista sekä pelikonsoleilla ja tietokoneilla pelattavista peleistä. Esimerkiksi moni poika ilmoitti katsovansa poliisi-,

pelastaja- ja palomies- ohjelmia televisiosta. Suurin osa lapsista kertoi katsovansa televisiosta myös perinteisiä lastenohjelmia. Ohjelmia katsottiin niin maksuttomilta televisiokanavilta kuin maksullisiltakin.

”Miä tykkään ennemminkin lastenohjelmista...”

”... yleensä vähän niin ku Mikin juniorilta...”

Televisio-ohjelmista erityisesti ”nintsikka-ohjelmat”, Ninjagot, herättivät poikien kesken keskustelua. He kertoivat innokkaasti toisilleen kuinka olivat katselleet ja pelanneet aiheesta tehdyn pelin eri tasoja ja samalla vertailivat missä vaiheessa kukakin oli peliä. Markkinoijat olivat myös huomanneet ”nintsikka-ohjelman” suosion lasten keskuudessa ja luoneet leikkivälineitä kyseisestä aiheesta eli ohjelman ”ukkeleita”. Poikien keskustelusta kävi myös ilmi, että heillä oli kotona kyseisiä ukkeleita. ”Nintsikka-ukkeleiden” lisäksi lasten puheista kävi ilmi, että moni muukin markkinoilla esillä oleva asia oli päätynyt heidän leikkeihinsä. Esimerkiksi tämän hetken hittituote, Angry Birs, joka esiintyy tällä hetkellä joka paikassa, kuten kaupoissa ja mediassa, oli muutaman lapsen lempileikki tai -lelu. Lisäksi muutama lapsi kertoi käyneensä Särkänniemessä, Angry Birds maailmassa, kesälomamatkallaan.

Haastattelija: ”Mikä on sun lempileikki?”

Lapsi: ”Angry birds.”

Televisio-ohjelmien lisäksi dvd:ltä katsottiin muun muassa Palomies Samia, Uteliasta Viliä, Puuha Peteä ja prinsessaohjelmia. Nämä hahmot olivat todennäköisesti osakseen lasten leikkien taustalla. Esimerkiksi Palomies Samista lapset saivat ideoita palomiesleikkeihin ja prinsessaohjelmien aiheita hyödynnettiin tyttöjen leikeissä. Yksi tyttö kertoi leikkivänsä kotona Arielilla ja Tuhkimolla, eli Disney-hahmot olivat edelleen lasten suosiossa. Huomionarvoista on, että lapset myös katsoivat televisiosta ohjelmia, joita ei voi luokitella lastenohjelmiksi, kuten esimerkiksi Pelastajat ja poliisi-sarjat, jotka sitten näkyivätkin etenkin poikien leikeissä varsin selvästi.

Pelikonsoleilla pelattavien pelien merkitys korostui myös melkein jokaisen haastateltavan puheissa. Kysyttäessä lapsilta, mitä pelejä he pelasivat, he osasivat mainita esimerkiksi merirosvo- ja jääkiekkopelit. Lisäksi erityisen huomionarvoista oli, että pelejä korostettiin jopa McDonald’s -ravintolaketjussa. Perinteisten lelujen sijaan sieltä sai koodeja, joilla pystyi pelaamaan Internetissä.

”...koodi... mäkkäri-ateriasta sai...”

Lasten tietämys erilaisten pelien ja pelikonsolien suhteen oli erittäin suurta, ja monessa kohtaa vaikuttikin siltä, että pelikonsolit ja pelit miellettiin leluiksi siinä mikä tahansa muu auto tai nukke.

7.2 Leikin ilmeneminen – miltä leikki näyttää?

Edellä on jo esitelty sitä, millaisia teemoja leikki sisältää sekä millaisia leikkejä lapset leikkivät ja millaisin leluin. Seuraavassa pohditaan haastatteluiden ja havainnointien kautta konkreettisemmin leikin ilmenemistä – sitä miltä leikki näyttää ja millaisien puitetekijöiden sisällä aiemmin esitellyt teemat ilmenevät. Seuraavaksi esitellään leikin kehystekijöitä – leikin alkua, loppua, leikkijöitä ja leikkipaikkaa ottamatta suoremmin kantaa leikin sisältöön teemoja ajatellen – eli niitä seikkoja, elementtejä ja perusteita, jotka leikin mahdollistavat.

Lasten leikki näyttäisi havaintojen perusteella olevan varsin hektistä – nopeasti leikistä toiseen vaihtuvaa – sekä usein vain rakentelua ja puuhastelua, ilman suurempia roolin ottoja. Etenkin poikien leikeissä näyttäisi korostuvan ajatus siitä, että on tärkeintä, olla jotain mielekästä tekemistä ja touhuamista. Erilaisilla palikoilla rakentelunkin osalta itse rakentelu tuntui olevan tärkeämpää kuin valmiilla tuotoksella leikkiminen. Lieneekö suurin syy tässä havainnossa ja siitä tehdystä tulkinnassa siinä, että osaltaan leikkihetki monesti käytetään suurimmaksi osaksi tarkasti ja harkitusti rakennetun esimerkiksi duplo-talon tekoon ja leikkiaikaa valmiin rakennelman käyttöön jää vain hyvin vähän.

”Leikkihetki oli juuri alkamassa saavuttaessa paikalle. Ensimmäisessä havainnoidussa tilanteessa oli poika leikkimässä ZOOB!-rakentelupalikoilla. Hän rakensi itselleen palikoista vyötä hyvin näppärästi. - - - Hetkeä myöhemmin rakenteluihin liittyi lisää lapsia, ja nyt rakennuspalikoiden kimpussa oli jo 4 lasta, joista kukin rakenteli omanlaistaan vyötä vyötäisilleen. Rakentelut sujuivat hyvin keskittyneesti ja hiljaisuuden vallitessa – eikä vöiden valmistuttuakaan suuremmin leikitty, vaan pääpaino oli rakentelussa ja lopuksi vyön purkamisessa. Vyönostuksen ja vyön purkamisen jälkeen kaikki lapset siirtyivät palosemaleikkiin pieneksi toviksi ennen käskyä siivota ja valmistautua ulos lähtöön.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Lasten leikeille näyttäisi havainnointien perusteella olevan tyypillistä se, että pojat ja tytöt leikkivät erillään omia leikkejään. Pojat ja tytöt voivat leikkiä samassa tilassa ja jopa samoilla leluilla, mutta usein tytöillä on oma leikkinsä ja pojilla omansa. Tämä näkyi toisinaan jopa niin, että nämä omat leikit tapahtuvat yhden leikin sisällä, esimerkiksi siten, että leikitään kotileikkiä, mutta pojat touhuavat omaa leikkiään erillään tytöistä. Havainnoinnit luovat kuvaa siitä, että usein leikkihetkissä pojat leikkivät yhdessä samaa leikkiä, kun taas tyttöjen leikeissä korostuu usein etenkin kohderyhmän ikäisillä rinnakkaisleikkiä.

”Alkuun leikki oli hyvin pitkälti sitä, että kumpikin touhusi omiaan. Toinen valmisteli itselleen rauhassa ruokaa, toisen selittäessä kaikkia tekemiään kotihommia. Vaikka leikkutilassa oli tarjolla pari nukkea, eivät nuket saaneet tyttöjen huomiota, joka oli kohdistunut vain ruuanlaittoastioihin sekä erilaisiin muovisiin ruokatarvikkeisiin ja etenkin lasten leikkikännyköihin, joiden rooli pitkin leikkiä tuntui olevan hyvinkin suuri ja leikkikaluna merkittävä. Tyttöjen kummankin omat leikit eivät häirinneet toista eikä leluista tullut tappelua – ne tuntuivat jakautuvan automaattisesti siten, että jos toisella oli joku kädessä niin itse piti ottaa toinen, mukisematta. Kun toinen laski jotain vapaaksi, annettiin sen kuitenkin poikkeuksetta melkein kokoajan olla rauhassa – ilman lelun omimista itselle.

Leikkiä havainnoitaessa tuli usein sellainen tunne, että aina jompikumpi tarkkaili toista ja ikään kuin yritti rinnalla leikkiä samaa leikkiä, kuitenkin ottamatta osaa toisen leikkiin tai hakematta mitään kontaktia toiseen leikkijään. Kumpikin leikkijä keitti omia keitoksiaan, mutta toisen istuutuessa pöytään syömään, seurasi toinen perässä. Hetkittäin toinen saattoi kysyä ”Haluatko...” ojentaen jotain tai muuten vain suuremmin ”Tässä on sulle...” ja laittaen jotain toisen lautaselle – samalla niinkään yrittäen jo yhteisleikkiä. Yhteisleikki ei kuitenkaan kestä kauaa, ja näyttää jopa hetkittäin siltä, että toinen ei ole vielä yhteisleikin edellyttämällä kehitystasolla. Yhteisleikkiin pyrkimyksestä merkkejä tulisi myös hetkinä, kun toinen leikkijöistä yrittää pyytää toista mukaansa retkelle – jonne kylläkin yhdessä lähdetään, mutta jossa sielläkään ei leikkijöiden puheet mene yhteen. Toinen puhuu ja selittää mitä tekee, toisen ollessa vain hiljaa ja keskittyen ikään kuin itse itselleen ruuanlaittoon.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Havainnointien perusteella tyttöjen leikeissä leikki näyttäisi etenevän usein yksinkertaisesti toimien ja välillä ottaen kontaktia toiseen tai toisiin leikkijöihin jotain sanoen tai kysyen. Poikien leikki puolestaan tapahtuu hyvin pitkälti yhteisleikkinä, jossa leikki etenee oman toiminnan selittelyjen ja neuvottelujen kautta. Vaikka poikien yhteisleikeissä korostuukin hyvin poikamaiset piirteet – aseet ja tappelut – on leikki usein kuitenkin usein sopuisaa kenties juuri poikien sääntöjen ja leikinkulun neuvottelun ansiosta.

”Legonurkkauksen oli valloittanut kaksi poikaa ja yksi tyttö. Pojat leikkivät yhdessä, mutta tyttö keskittyi leikkimään itsenäisesti. Poikien leikki oli hyvin poikamaista – tappelua, rosvoja ja aseita; ”Haluatteko, että kuolette...”, kun taas tyttö paneutui rauhassa järjestelmään legoukkoja ja laskemaan näiden erivärisiä kypäriä. Tytöllä oli myös hetkittäin tarvetta näyttää ja esitellä ukkoja läsnä oleville aikuisille, ikään kuin hakien varmistusta siitä, että aikuinen oli läsnä, vaikkei mukana leikissä ollutkaan. Poikien leikki eteni erilaisin neuvotteluin;

”Se pelkäis tätä”

”Tää ei pelkäis mitään!”

”No okei”

...sekä erilaisen selittelyn kautta – toinen toiselleen selittäen mitä teki tai mitä pitäisi tehdä. Poikien leikkien etenemistä ja kehittymistä kuvaa hyvin ajatus yksittäisistä tilanteista tai kohtauksista, joiden jälkeen aina neuvotellaan miten leikki jatkuu. Välillä leikissä tuli tilanteita, ettei toisen tekeminen miellyttänytään tai toinen tahtoi lopettaa leikin, jolloin uhattiin kertoa tädeille. Uhkaus toimi aina, eikä koskaan tarvinnut todellisuudessa mennä sanomaan mitään tädeille erimielisyyksistä tai toisen halusta jättää leikki kesken. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei lelujen jakaminen tuottanut juurikaan ongelmaa, vaan lelut jakautuivat hyvin helposti;

”Saank mä tän?”

”No joo. Mä otan sit tän toisen.”

Poikien leikki sisälsi myös suuren määrän ääniefektejä ja erilaiset rakennelmat pieniä yksityiskohtia.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Kyseltäessä lapsilta syitä siihen, miksi he leikkivät, kertoivat lapset järjestään jokainen syyksi sen, että tarvittiin jotain tekemistä – tarkemmin ottaen vielä jotain kivaa ja mielekästä tekemistä. Leikki siis osaltaan miellettiin ajanvietoksi ja varmistamaan, ettei olisi tylsää.

Haastattelija: ”Minkä takia te leikitte?”

Poika 1: ”Siks vaan. On tekemistä.”

Poika 2: ”On kivaa ja tekemistä.”

Ne vapaat hetket kun lapsilla ei ollut menossa jotain leikkiä, näyttäytyivät usein päätömänä vaelteluna ympäri huonetta tai muiden lasten leikkien häiritsemisenä. Toisaalta hetkittäin näytti myös siltä, että vapaat hetket ilman leikkiä kääntyivät äkkiä riehumiseksi – ikään kuin turhautumisen seurauksena.

”Paljon tarkkailijan roolissa ollut etäännytty leikistä, ja hänen osalta leikkiminen onkin kaiken aikaa ollut hyvin lyhytkestoista ja asiasta toiseen seilailua. Muiden lasten rakentelut puolestaan tapahtuvat kaiken aikaa hiljaa ja rauhallisesti ja vain välillä aikuiselle esitellen mitä on saatu aikaan. Tarkkailijan roolissa ollut poika, suurimmaksi osaksi sivusta seurailnut, tuntui kuitenkin alkavan häiritsemään aina kaverin leikkejä kun tämä oli ollut liian pitkään hiljaa ja huomioimatta häntä

ja hänen pelleilyä, ikään kuin purkaen turhautumista toisiin. (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Leikit näyttäisivätkin siis alkavan lapsilla hetkinä, kun aikuisilla ei ole mitään järjestettyä toimintaa heille, ja lapsille annetaan vapaus kehittää itse tekemistä. Usein leikki tuntuisi myös saavan kimmokkeen lasten ajatuksesta, että pitää olla jotain kivaa tekemistä. Leikki puolestaan sitten voi käynnistyä hyvin monin tavoin kuten havainnointihetketkin osoitti. Siinä missä toinen lapsi muistaa edellisen leikin jääneen kesken ja esimerkiksi eilisten legorakentelujen jääneen hyllyn päälle odottamaan tahtoen jatkaa siitä mihin eilen on jääty, voi toisen leikki alkaa ihan vain löytäen leikkutilasta tai leikkikaluhyllystä jotain mielekästä puuhaa. Joku lapsi puolestaan voi keksiä ehdottaa kaverille esimerkiksi kotileikkiä, kun taas joku toinen voi hetken aikaa joutua vaeltelemaan ja turvautumaan aikuisen apuun ideoidessaan mitä alkaisi tehdä.

Pääasiassa kuitenkin lapset keksivät itse tekemistä, jos eivät kerralla suoraan sitä mitä jatkavat koko leikkihetken, tarttuvat he johonkin tekemiseen samalla miettien seuraavaa ja ehkä mielekkäämpää tekemistä. Leikille tyypillistä näyttäisikin olevan se, että yhteen leikkihetkeen voi mahtua useampia leikkejä, ja yhden leikin loppuessa ja leikin siivottaessa, on mielessä jo seuraava leikki. Monesti leikki saattaa vaihtua toiseen leikkiin siinä vaiheessa, kun huomataan jonkun kaverin vaikkapa vieressä leikkivät jotain toista leikkiä tai kaverin ottaessa esiin esimerkiksi piirustusvälineet ja asettuessa piirtämään.

”Tyttöjen leikki jatkui samanlaisena pidemmän aikaa, mutta alkoi osoittaa hiipumisen merkkejä toisen tahtoessa lähteä piirtämään. Idea piirtämään lähdestäkin tuntui heränneen vain siitä syystä, että tyttö oli nähnyt leikkutilanteesta poissaolleen tytön kauempana ottaneen hyllystä kyniä ja paperia esille.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Toisaalta, mitä leikin loppumiseen tulee, voi edellä mainitunlainen tilanne myös johtaa leikin täydelliseen loppumiseen leikkikaverin puuttuessa ja siten johtaa vaikka ympäriinsä leikkihuoneessa vaelteluun, turhautumiseen ja aikuisen kanssa kontaktiin hakeutumiseen, siinä toivossa, että aikuinen keksisi lapselle jotain tekemistä.

”Yllättäen poika kuitenkin kääntyy tutkijaa kohti todeten ”*Mulla ei oo ketään kaveria, jonka kaa leikkiä!*”, johon on reagoitava sanoen, että pian mentäisiin ulos ja siellä riittäisi kavereita ja tekemistä kyllä.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Mainittakoon tässä kohtaa leikin loppumisen osalta myös se, että usein leikin loppumista määrää paljon aikuisen rooli ajan antajana ja sääntöjen luojana, kuten myöhemmin aikuisen roolia leikissä pohdittaessa tuodaan tarkemmin esille. Etenkin päiväkodissa leikin loppuminen johtuu usein päivärytmistä ja siitä, että lähdetään ulos tai siirrytään esimerkiksi syömään. Leikille varattu aika onkin etenkin päiväkodissa varsin rajattu ja muuhun päivänohjelmaan sidottua. Toisaalta, se voi olla sitä kotonakin, esimerkiksi kodin oman päivärytmin – ruokailujen, kaupassa tai kylässä käyntien – rytmittäessä arkea.

Leikkeihin mukaan menon osalta huomionarvoista lienee se, että usein leikkeihin vain mennään mukaan kyselemättä mahdollisuutta päästä mukaan, etenkin poikien tapauksessa. Poikien leikkiin mukaan meno tapahtuu usein vain liittymällä mukaan esimerkiksi rakentelemaan tai kysyen, että mitä toinen tekee ja millä leluilla hän leikkii.

”Hetkeä myöhemmin kotileikeistä tulee kuitenkin toinen poika kyselemään ”*Millä sä rakentelet?*” ikään kuin olisi kiinnostunut liittymään seuraan ja mukaan leikkiin.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

”Talo päätetään laittaa uudelleen osin nurin – syy tähän tosin jäi epäselväksi, mutta tämä oli oiva tilaisuus sivuun jääneelle pojalle tulla mukaan leikkiin. Sivuun jäänyt poika päättää astua mukaan leikkiin ilmoittamalla, että hänen roska-autonsa voisi auttaa siirtämään talon osia pois sivummalle – ja niin sitten tapahtuikin. Pian myös pojat yhteistuumin alkavat jälleenrakentaa taloa, tyttöjen leikkiessä sillä aikaa sivummalla autoilla ja duplo-ukoilla.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

”Leikki jatkuu vielä hetken rauhassa, mutta leikkien vieressä olleen tytön keksiessä alkaa leikkiä hyllynpäältä löytyneellä isolla merirosvolaivalla sivummalla on leikin lopettava vaikutus – pojat haluavat mukaan. Pojat siivoavat leikkinsä ja siirtyvät tytön perässä toiseen nurkkaukseen. Pojat raivaavat tiensä mukaan leikkiin kysymättä tyttöltä lupaa tulla mukaan leikkiin ja ottaen itselleen merirosvot, jotka asetetaan laivan kyytiin. Merirosvolaiva –leikki jatkuu jokaisen osalta hyvin itsenäisesti, ja vain hetkittäin yhteisleikkinä mm. siten, että tyttö huutelee kapteeni niin kauan, että toinen pojista reagoi huutoon.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Tytöt puolestaan poikia useimmin tiedustelevat mukaan pääsyä tai menevät leikkitalanteeseen ehdottamaan kavereille yhteistä leikkiä, joko jo meneillä olevaa leikkiä jatkaen tai aloittaen täysin uuden. Huomionarvoista on myös tyttöjen tapa pyytää kaveria mukaan jo meneillään olevaan leikkiin, jos he havaitsevat jonkun leikkivät yksin tai olevan ilman leikkiä. Lisäksi tytöille oli poikia useammin ominaista ensin havainnoida ja tarkkailla sivummalta jotain leikkiä, ennen siihen mukaan pyytämistä tai leikkiin mukaan menoa.

”Tyttöjen muutettua toiseen tilaan leikkimään, päiväkotiin vasta saapunut uusi tyttö tuli seurailemaan tilannetta, jolloin yksi tytöistä kysyikin haluaako hän tulla mukaan leikkiin. Uusi tyttö sanoi, ettei haluaisi tulla mukaan ja tutkiskeli ujosti kauempaa leikkiä. Hetken kuluttua uusi tyttö kuitenkin rohkaistui ja päätti ottaa osaa leikkiin.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Leikkipaikaksi puolestaan lasten mielestä soveltui lähes mikä vain. Kyseltäessä lapsilta voisiko missä tahansa leikkiä, totesivat lapset, että melkein mikä paikka vain kävisi, kunhan siellä vain olisi leluja. Eräs lapsista kuitenkin nosti esille, että leikkipaikan tulisi olla turvallinen ja sellainen, ettei siellä olisi mitään särkyvää.

”No ei voi tuossa lasin lähellä [leikkiä].”

Muutama lapsi oli myös sitä mieltä, että tyhjässä huoneessa, missä ei olisi leluja, voisi myös leikkiä. Kyseltäessä tarkemmin mitä tyhjässä huoneessa sitten voisi leikkiä, nousivat esiin ajatukset muun muassa hippaleikistä.

Haastattelija: ”Voiks esimerkiksi tyhjässä huoneessa leikkiä?”

Lapsi: ”Joo”

Haastattelija: ”Mitä?”

Lapsi: ”No hippaa tai sitten piirustaa, ku siellä on vaan sängyt ni voi sängyssä piirustaa!”

Lisäksi lapset toivat esiin, että myös metsä, jossa ei olisi leluja, voisi tarjota hyvän leikkipaikan.

Haastattelija: ”Noh mitäs sä Maija (nimi muutettu) jos menisit metsään ja siellä ei ois yhtään lelua, ni mitä siellä vois tehdä?”

Maija: ”No siellä voi rakentaa vaikka majoja ja leikkiä hippaa ja piilosta”

Lapsi 2: ”(Leluja) on voitu tuoda sinne”

Haastattelija: ”Voisko siellä metsässä olla jotain, millä vois leikkiä?”

Lapsi 1: ”No, ei!”

Lapsi 2: ”Keppejä”

Maija: ”Nii tai voi tehdä vaikka kisoja!”

Toisaalta mahtui joukkoon myös lapsia, joiden mielestä ilman leluja ei voisi leikkiä metsässäkään, tai ainakin sinne pitäisi ottaa leluja mukaan sisältä tai vaikka sitten pihan hiekkalaatikolta.

Lapsi 1: ”Voi vaan istua”

Lapsi 2: ”No, hiekkalaatikosta [saadaan lelut].”

Ei vain haastattelut, vaan myös havainnoinnit tuntuvat todentavan tätä ajatusta siitä, että lähestulkoon mikä vain paikka voisi tarpeen tullen soveltua leikkipaikaksi ja lelutkin löytyä esimerkiksi luonnontarjoamista materiaaleista.

”Poikien mielissä oksat ja risut muodostuivat heti alusta alkaen erilaisiksi aseiksi ja miekoiksi, kun taas tytöistä oli vain kivaa etsiä mahdollisimman isoja oksia ja risuja, ja näytellä niitä aikuisille tai verrata keskenään kuka löysi hienoimman tai isoimman oksan. Kuten arvata saattaa, erilaiset oksat, lehdet, kävyt ja kaatuneet pienemmät puut virittivät äkkiä ajatuksia myös majan rakennuksesta ja onkimisesta, etenkin pienen vesilätäkön vielä entisestään kirvoittaen halua onkimisleikkiin, joten näinhän siis tapahtui. Siinä missä joku lähti onkimaan maasta poimitulla risulla – kiviä pienestä vesilätäköstä, sillä ajatuksella, että ne olivat haikaloja, kultakaloja ja jopa pusukaloja – suuntasi osa porukasta aikuisen avustuksella rakentamaan majaa, jonne kannettiin yhdessä paidan helman sisässä lopulta myös ruokavarasto. Ruokavarastoon mahtui niin kävyistä ja tikuista kyhällytyjä tikareita, puunkaarnasta tehtyjä suklaalevyjä kuin perunoita esittäviä käpyjä.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Myös haastattelut piirtävät kuvaa siitä, että tarpeen vaatiessa leikeissä osataan käyttää mielikuvitusta ja soveltaa olemassa olevia leikkikaluja leikkiin sopiviksi, mikäli jotain puuttuu.

Haastattelija: ”Jos ei ookkaan oikeen väristä kattilaa, missä haluisit tehdä sille nukelle ruokaa?”

Lapsi 1: ”En tiä”

Haastattelija: ”Joutuuks sit jättää koko ruuan tekemättä vai voiks siihen käyttää jotain muuta?”

Lapsi 1: ”Joo”

Haastattelija: ”Ai voi käyttää jotain muuta?”

Lapsi 2: ”Juomista”

Lapsi 3: ”Voi antaa sit vaikka juomista jos ei pysty tekee ruokaa”

Lapsi 2: ”Mut jos ei oo noita mukeja ni sit ei voi antaa juomistakaan”

Haastattelija: ”Noh mitäs sit pitää tehdä, pitääks sit keksii joku uus juttu taas?”

Lapsi 1: ”Joo, pitää vaan juua siitä pullosta”

Haastattelija: ”Noh mitäs sit jos te päätätteki alkaa leikkii jotain leikkiä ja huomaatte, että joku leikkikalu puuttuukin, ni voiks sitä leikkiä sit leikkiä?”

Lapsi 2: ”Voi”

Haastattelija: ”Noh mitäs sä sit teet jos sulta puuttuu se oikee lelu? Jos sä haluutki vaikka rakentaa paloaseman ja sul ei ookkaan sitä palomiestä ni mitäs sitten?”

Lapsi 2: ”Noh ottaa sit joku toinen ukko ja voi ottaa siitä palomies”

Poikkeuksiakin toki löytyi, ja esimerkiksi eräs lapsi totesi, ettei kotileikkiä voisi leikkiä, jos ei olisi leikkikeittiötä, koska ilman sellaista ei voisi valmistaa kuin kylmää

ruokaa. Toinen lapsi puolestaan oli sitä mieltä, että jos joku lelu – esimerkiksi kattila – puuttuisi, täytyisi vanhempien sellainen joko ostaa tai antaa vaikka oikeasta keittiöstä ja astiakaapista sellainen leikkiin käyttöön.

7.3 Aikuisen rooli leikissä lapsen mielestä

Havainnointien perusteella oli jo pääteltävissä, että yleensäkin ottaen kenen tahansa aikuisen tärkein rooli leikissä on olla läsnä ja varmistaa turvallisuuden tunne lapselle. Lapsi tarvitsee tunteen siitä, ettei lapsi ole yksin, vaikka leikkisi ilman aikuista. Lapsen tarvitsee hetkittäin kesken leikin saada varmistus siitä, että aikuinen todellakin on läsnä – lähistöllä – vaikei kokoajan olisikaan näkyvissä tai puheissa lapsen kanssa.

”Legonurkkauksen oli valloittanut kaksi poikaa ja yksi tyttö. Pojat leikkivät yhdessä, mutta tyttö keskittyi leikkimään itsenäisesti. Poikien leikki oli hyvin poikamaista – tappelua, rosvoja ja aseita; ”Haluaatko, että kuolette...”, kun taas tyttö paneutui rauhassa järjestelmään legoukkoja ja laskemaan näiden erivärisiä kypäriä. Tytöllä oli myös hetkittäin tarvetta näyttää ja esitellä ukkoja läsnä oleville aikuisille, ikään kuin hakien varmistusta siitä, että aikuinen oli läsnä, vaikei mukana leikissä ollutkaan.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Toisaalta tämä varmistus saatettiin myös tehdä ottamalla aikuinen hetkeksi mukaan leikkiin kysymättä antaen tälle jonkin roolin. Tämä roolin anto saattoi tapahtua ihan vain yksinkertaisesti ilmoittaen, että ”*tää auto menis sen taakse piiloon*” tai jättämällä jokin lelu aikuisen luokse ja pyytäen tätä vahtimaan sitä hetken aikaa. Tämä aikuisen mukaan ottaminen hetkellisesti antamalla tälle jokin pieni rooli tai tehtävä tuntui olevan etenkin tyttöjen juttu, kun taas sekä tytöt että pojat kumpikin hetkittäin hakeutuivat esittelemään aikuiselle esimerkiksi rakentamiaan legojuttuja, etenkin yksin leikkisessään.

Havainnoidut leikkitalanteet piirtävätkin vahvasti kuvaa siitä, että aikuisen rooli leikissä leikkijänä korostuu ”vierailevana tähtenä”. Se osallistuuko aikuinen vierailevana tähtenä sovitusti tai lapsen niin päättäessä on tilanteesta riippuvaa. Huomionarvoista sen sijaan on, että aikuisen rooli liittyy aina siihen, että aikuinen jollain tapaa auttaa leikkiä eteenpäin tehden sen enemmän todellisuutta vastaavaksi ja se näyttäytyy hyvin lyhyenä hetkenä. Aikuinen voi joutua kertomaan lapselle vastauksen vaikka mieltä askarruttavaan kysymykseen siitä, onko hänen rakentamansa ZOOB!-palikoista tehty vyö kuten palomiesten vyö tai jopa auttaa lasta kapaloimaan lapsi kuten oikea vauva.

”...jossa poika oli leikkimässä ZOOB!-rakentelupalikoilla. Hän rakensi itselleen palikoista vyötä hyvin näppärästi, ja lopuksi seikkaili pienellä alueella ikään kuin ruiskuttaen vyöstä jotain – siihen tyyliin kuin esim. maataloilla ruiskutetaan vyöllä olevasta säiliöstä jotain ainetta pelloille ja istutuksille. Hetken päästä kuitenkin poika kertoi olevansa poliisi ja kyseli, että ”*Onkohan poliiseilla oikeasti näin paljon tarvikkeita (vyöllä)?*”. (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Tämä sama ajatus käy ilmi myös haastatteluissa puhuttaessa siitä, tarvitseeko ja saako aikuinen olla mukana leikissä, ja jos saa tai tarvitsee niin mikä aikuisen rooli silloin voisi olla. Eräs lapsista toteaa, että aikuinen saa olla mukana leikeissä halutessaan, täsmentäen kuitenkin, että äitiä hän ei ottaisi leikkiin. Sen sijaan mummo, isä tai sisarukset saisivat tulla mukaan leikkiin, koska he eivät ole tylsiä. Jostain syystä suurin osa lapsista oli sitä mieltä, että sisarukset voisivat ottaa mieluummin osaa leikkiin kuin aikuiset, mutteivät kuitenkaan kieltäneet täysin aikuisilta osallistumista.

”Ei tartte, mut saa jos tahtoo.”

Jossain määrin oli lasten ajatuksissa havaittavissa, että tytöt olivat poikia innokkaampia ottamaan aikuiset mukaan leikkiin. Muutama poika jopa sanoi suoraan, ettei aikuiset osaisi leikkiä – pelata esimerkiksi jalkapalloa. Yhdistettäessä tämä sukupuolten välinen ero halukkuudesta ottaa aikuinen leikkiin mukaan, nousee mieleen ajatus siitä, kuinka havainnoitaessakin usein tytöt olivat niitä, jotka hakeutuivat aikuisen kanssa kontaktiin leikin aikana milloin mistäkin syystä, poikien leikkiessä aika pitkälti huomioimatta lähistöllä olevaa aikuista.

Aikuisen rooliksi lapset itsekin nostivat haastatteluissa sen, että aikuinen voisi olla jokin yksittäisen hetken toimija, kuten esimerkiksi seuraava käyty keskusteluhetki erään haastatellun pojan kanssa tuo ilmi.

Haastattelija: ”Noh jos se mummi tulee leikkiin mukaan ni mitäs se mummi siinä leikissä voi tehdä?”

Poika: ”No.. ei sitä oikein osaa sanoa ku on nii paljon leikkejä missä on.”

Haastattelija: ”Noh jos se mummo vaikka tulis siu kaa leikkii sitä palomiesleikkiä ni mitä se mummo vois siinä tehdä?”

Poika: ”Noh se soittaa sinne.”

Haastattelija: ”Eli mummo ois vähän niinku semmonen hmm...”

Poika ”Asiakas.” (Poika keksii itse salamannopeasti itse ennen kuin haastattelija ehtii sanoa lausetta loppuun)

Toisaalta lapset myös totesivat, että aikuinen voisi olla ihan vain mukana tekemässä samoja asioita kuin he itse, vaikkapa maalata heille taulun samalla kun lapsikin maalaa. Lisäksi yksi aikuisen rooliin ja aiemmin mainittuun turvallisuuden tunteen antamiseen liittyvä ajatus tuli myös haastatteluissa esille erään lapsen todetessa aikuisen roolista että;

”Aikuisen pitää leikissä tehdä niin... että katsella että lapset tekee hyvin ja kaikkea kivaa.”

Tässä ajatuksessa tulee esille hyvin ajatus siitä, että aikuinen on läsnä varmistamassa turvallisuutta sekä kenties myös sitä, että lapsella on jotain mielekästä tekemistä.

Yksi suuri aikuisen rooli keskittyy myös koskemaan leikkiä mahdollistavia leluja – tarkemmin ottaen siihen millaisia leluja aikuinen antaa ja ostaa lapsen leikkeihin. Koska lapsi ei itse pysty leluja saamaan, on lelujen saanti aina aikuisesta riippuvaa – mitä aikuinen ostaa, ostaako sitä mitä itse keksii vai kuunteleeko lasta ja ylipäänsä minkä verran aikuinen niitä ostaa. Koska lapset eivät tätä lelujen ostamista osanneet ikänsä vuoksi vielä tulkita aikuisen rooliksi, piti haastatteluissa kysymykset kohdentaa vain lelujen ostamiseen, saamiseen ja niiden valikoitumiseen korostamatta ajatusta siitä, että lelujen hankinta on yksi merkittävä aikuisen rooli leikin mahdollistamisesta ja itse leikkimistä ajatellen.

Lapset kertoivat yksimielisesti saavansa kimmokkeen pyytää leluja erilaisista lelu-mainoslehdistä tai nähdessään kavereillaan jonkin lelun, mitä heillä ei itsellään ole. Lisäksi myös kaupoissa nähdyt lelut leluhyllyillä saavat lapsen haluamaan uusia leluja. Kysyttäessä lapsilta sitä, ostavatko vanhemmat aina leluja kun niitä pyydetään, olivat vastaukset usein sen suuntaisia, että ostaisivat, mutta lopulta kuitenkin täsmennettäessä asiaa, kävi ilmi, että aika usein lelut jää ostamatta. Lisäksi lapset toivat esille haastatteluissa sen, että usein leluja ostettiin myös lahjontamielessä – joko niin, että säästyttiin mielipahalta ja kiukuttelulta lähdettyä pois kaupasta tai jopa niin, että niillä korvattiin yhteistä vähää aikaa.

”Arvaa mitä, mä rupeen itkee joskus ku ei mennä kauppaan [ostamaan jotain pyydettyä lelua].”

Eräs lapsista esimerkiksi kertoikin saavansa aina uuden lelun nähdessään toista – kauempana asuvaa – vanhempaansa. Se mitä leluja sitten ostettiin, tuntui olevan lähes poikkeuksetta aina jotain lasten pyytämää, harvemmin mitään sellaista, mitä lapsi ei ollut pyytänyt. Vain yksi lapsista kertoi saavansa toisinaan leluja, joita ei ollut pyytänyt – ikään kuin yllätyksenä.

Haastattelija: ”Saatko sä aina ne lelut mitä sä pyydät vai sanooks iskä tai äiskä joskus ei?”

Tyttö: ”No välillä sanoo ei, mut oikeesti se joskus ostaa koska se halua tehdä mulle vaan yllätyksen... huijarinuken.”

Merkittävän tästä seikasta tekee se ajatus, että samainen lapsi kertoi saavansa aina uuden lelun vanhemmaltaan heidän nähdessään. Tässä kohtaa voisikin pohtia, onko ”yllätyslelujen” ostamisen takana aikuisella ajatus siitä, että siten voisi jotenkin korvata vähäistä yhteistä aikaa ja samalla varmistaa myös sitä, että on lapsen silmissä mukava äiti tai isä. Onkin tärkeää ymmärtää aikuisen roolia mietittäessä, että lelujen ostaminen voi myös olla aikuisen tapa puhdistaa huonoa omatuntoa tai lahjoa lasta – pahimmassa tapauksessa jopa varmistaa, että lapsi viihtyy ilman, että itse vanhemman tarvitsisi osallistua leikkiin.

Keskusteltaessa leluista ja niiden merkityksestä leikkiä ajatellen, kävi esille se, että myös kotona opetetut arvot voivat heijastaa siihen, miten leluja arvostetaan. Omalla tavallaan siis aikuisen rooli leikkiä ajatellen, voi lähteä jo ihan kotona annettavasta kasvatuksesta – ei vaan leikkihetkessä mukana olosta tai olemattomuudesta tai lelujen hankkijana.

Haastattelija: ”Noh ostaaks vanhemmat sit aina kaikki ne lelut mitä te pyydätte? Jos sä vaikka pyydät et mä haluisin ton uuden nuken ni ostaaks ne aina sulle sen?”

Lapsi: ”A: Mulla on jo kaks nukkee. Mä en tarvii enempää. Kaks riittää.”

Lähes poikkeuksetta kuitenkin lasten ajatuksista kävi ilmi ajalle tyypillinen ilmiö lelujen paljoudesta, kuten jo teoria osuudessa on tuotu esille. Leluja on paljon ja niitä saadaan vanhemmilta helposti lisää – ja jos ei saada, ollaan valmiita kiukuttelemaan niiden takia. Haastattelujen perusteella tuntuisikin, että tämän päivän lapsi on tottunut saamaan leluja, ymmärtämättä, että niiden hankinta tarvitsee rahaa ja niiden eteen on jonkun aina tehtävä jotain, esimerkiksi vanhemman töitä rahaa saadakseen. Lapsilla

tuntuikin usein olevan ajatus siitä, että jos joku lelu puuttuu, sen saa kun pyytää ja jos ei saa, niin se yksinkertaisesti vain otetaan.

”Iskä antaa jos meillä ei oo [esim. oikea kattila leikkeihin]... tai ostaa sitten jos tarttetaan.”

”Minä otan sen”

Keskusteltaessa puolestaan leikkien oppimisesta ja siitä kuka niitä lapsille opettaa, aikuiselle ei asetettu suurtakaan roolia. Keskusteluissa nousi esiin ajatus siitä, että leikit opitaan itse. Täsmennettäessä ja kysyttäessä aikuisten roolista leikkien opettajina, vastasivat lapset lähestulkoon kaikki samansuuntaisesti, todeten, etteivät vanhemmat ole leikkejä opettaneet heille. Kun kuitenkin täsmennettiin kysymystä vielä siten, että pyydettiin lapsia kertomaan miten he sitten ovat leikkejä opettaneet, nousi esiin ajatus siitä, että leikit on opittu itse tai sitten isommilta sisaruksilta. Eräs lapsi myös totesi, että on oppinut leikkejä joltain, muttei muista keneltä. Vanhempien opettamiksi ”leikeiksi” mainittiin vain erilaiset urheilulajit – luistelu ja jalkapallo – tai pelikonsolipelit.

”Noh kyllä isä on opettanu luistelemaan!”

”Ku mä en tarvitse opetusta siihen!”

”No mulle on opetettu vaan pelejä. Noh iskä opetti mulle yhen tosi vaikean pelin. Se oli niinku semmosta kolikon heittoa ja siin on lapio. Ja se on tosi tosi vaikea ja mä en ymmärrä mitä isä sanoo siinä.”

Havainnointien perusteella aikuisen rooli leikissä tuntui olevan myös varmistaa sopuisuutta ja sitä, että leikit sujuvat riidoitta ja kaikki pääsevät leikkeihin mukaan. Tämä rooli aikuiselle tosin annetaan lapsen puolelta ja se näyttäytyy lähinnä uhkailuna kertoa aikuiselle, jos joku lapsi häiritsee leikkiä tai ei suostu leikkimään sääntöjen mukaan. Usein pelkkä uhkailu aikuiselle kertomisesta tuntui riittävän, eikä aikuinen joudu näin ollen ottamaan konkreettisesti osaa leikkiin esimerkiksi muistuttamalla häiriköitsijää sääntöjen noudattamisesta.

”Kotileikki alkoi yhden tytön alkaessa touhuta ruokatavaroiden kanssa ja toisen tullessa hänen luokseen ilmoittaen, että ”Mä tulin sun kaa leikkii.” Pienen hetken kuluttua tyttöjen leikkiin yritti päästä mukaan kolmas tyttö, joka kysyi myöskin saisiko hänkin tulla leikkimään. Toinen tytöistä kuitenkin vastasi hänelle suoraan, että ”Me halutaan leikkii kahestaan. Me ei haluta sua mukaan.” Leikkiin mukaan pyrkinyt tyttö tokaisi, että ”Mä meen kertoo susta.”, ja tämän uhkauksen

saattelematta pääsi kuin pääsikin leikkiin – eikä aikuista tarvittu. (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Sen lisäksi, että aikuista ja tälle kertomista käytetään uhkailuna, on aikuisen rooli myös tarvittaessa puuttua leikkiin ja esimerkiksi rauhoittaa liian pitkälle mennyttä riehumista tai päätöntä vaeltelua ympäri leikkitilaa. Aikuisen rooli voi näkyä sitten esimerkiksi muistutuksena siitä, miten tulisi leikkiä, ehdotuksena vaihtaa johonkin rauhallisempaan tekemiseen tai jopa jonkin leikin kieltämisenä.

”Jostain syystä kuitenkin poika alkaa vain häiriköidä ja innostaa myös rauhassa leikkinyttä poikaa riehuntaan – naureskeluun, vaelteluun ja turhaan ympäripyörimiseen. Vaikka rauhassa leikkinyt poika kuitenkin välillä pystyy taas keskittymään rakenteluun, on tilanne muuttunut levottomaksi ja rakentelu katkeaa hetkittäin toisen häiriköidessä. Aikuinen joutuu tässä kohtaa puuttumaan tilanteeseen ja kehottaa levotonta poikaa takaisin kotileikkiin ja pyytää, että antaisi kaverin leikkiä rauhassa. Pojan poistuttua rauhallisempi poika vaihtaa legot taas duploihin – ”Pelastusvenetehtävä!” hän huutaa ja tekee saman tien selväksi, että kyse on paloasemasta, pelastusveneestä ja palomiehistä.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

Merkittävä rooli aikuisella on myös siinä, että aikuinen sanelee pitkälti etenkin päiväkodissa sen, milloin ja missä voidaan leikkiä, mutta myös sen, milloin täytyy lopettaa ja siirtyä esimerkiksi siivoamisen kautta ulos tai ruokailemaan. Samalla siis aikuinen on se joka antaa leikille ajan ja paikan sekä näin ollen myös ne puitteet, missä, miten ja milloin leikki voi tapahtua.

”Poikien leikkiessä tytöt olivat lähteneet vaeltelemaan huoneessa ja kiinnostus pöydällä oleviin koristeisiin – mustikanvarpuihin – tuntui suurelta. Tytöt käyvät salaa napsimassa suuhunsa mustikoita, ja kun aikuinen huomaa tilanteen, hän ehdottaa josko siivottaisiin ja lähdettäisiin pihalle ja metsään etsimään ihan oikeasti mustikoita. Ja niinpä lapset siivosivat leikit pois ja lähtivät vessan kautta pukemaan ja ulos.” (Ote havainnointipäiväkirjasta.)

7.4 Päiväkoti ja koti leikkipaikkoina

Haastatteluiden pohjalta selvisi, että kotona ja päiväkodissa leikittävät leikit ja leikkikalut eroavat toisistaan hieman, mutta jotain yhtäläisyyksiäkin niistä löytyy. Selvitettäessä leikkien eroja päiväkodin ja kodin välillä, nousi esiin merkittävänä huomiona pelien merkitys tämän päivän lasten elämässä. Pelit tuntuivatkin tulleen osaksi leikkiäksytystä – etenkin kotona leikittävien leikkien osalta.

Keskusteltaessa lasten kanssa kotona ja päiväkodissa leikittävistä leikeistä ja leluista ilmeni, että sekä kotona että päiväkodissa leikittävän niin ulkona kuin sisälläkin. Lapset leikkivät päiväkodissa muun muassa palikoilla, joista rakennettiin taloja ja muita rakennuksia, legoilla, autoilla, barbeilla, junilla, hippaa ja kotileikkiä.

Haastattelija: ”Mitäs (lapsen nimi) leikkii kotona tai päiväkodissa?”

Lapsi: ”Leikin päiväkodissa kotileikki. Kotona leikin junaradalla.”

Haastattelija: ”Leikitkös kotona jotakin muuta?”

Lapsi: ”Joo, keittiötä.”

Haastattelija: ”Mitäs leikit päiväkodissa?”

Lapsi: ”Palikoilla ja pikkulegoilla.”

Haastattelija: ”Mitäs niillä palikoilla voi tehdä?”

Lapsi: ”Taloja ja rakennuksia.”

Myös kotona moni lapsi kertoi leikkivänsä autoilla ja junilla sekä leikkivän kotileikkiä. Useammalla lapsella oli kotonaan myös leikkikeittiö, ja jopa yksi poika kertoi omistavansa leikkikeittiön.

Poika: ”Mulla on oma keittiö, mut se on vaan leikki.”

Lasten leikkikeittiöstä löytyi niin kotona kuin päiväkodissakin ruokaa, juotavaa, astioita sekä erilaisia kodinkoneita. Moni haastateltava totesi myös, että edellä mainittuja esineitä tarvittiin kotileikin onnistumiseen.

Lapsi: ”Se on ihan pikkukeittiö.”

Haastattelija: ”Mitäs siellä keittiössä on?”

Lapsi: ”Ruokaa ja juotavaa.”

Haastattelija: ”Onks astioita?”

Lapsi: ”Kyllä.”

Toinen lapsi: ”Ai semmonen, jossa on pelkästään uuni?”

Lapsi: ”Ei, mulla on pyykinpesukone siellä keittiössä ja jääkaappi.”

Haastattelija: ”Voiks kotileikkiä leikkiä ilman semmosta keittiötä?”

Lapsi: ”Ei.”

Haastattelija: ”Miks ei voi?”

Lapsi: ”Ei voi tehdä ruokaa. Pitää olla kylmää (ruokaa).”

Jos lasten leikit ja leikkivälineet olivat suurin piirtein samanlaisia sekä kotona että päiväkodissa, niin siinä oli eroa, kummassa paikassa oli mukavampaa leikkiä. Moni lapsista kertoi, että kotona oli mukavampi leikkiä, koska siellä oli esimerkiksi enemmän tilaa ja erityisesti lattiatilaa.

Haastattelija: ”Mikä tekee kotona leikkimisestä parhaimman?”

Lapsi: ”Lattia.”

Haastattelija: ”Onko siellä enemmän lattia kuin päiväkodissa?”

Lapsi: ”Joo.”

Tilan lisäksi suurin osa lapsista, ja varsinkin pojista, mainitsi kotona leikkivänsä enemmän ja leikkien olevan mukavampia, koska kotona pystyi pelaamaan, mutta päiväkodissa ei. Kotona oleva leikkiaika tuntui käsittävän paljon juuri pelien pelaamista. He pelasivat pelejä muun muassa tietokoneella ja eri pelikonsoleilla.

Haastattelija: ”Kummassa leikit enemmän, kotona vai päiväkodissa?”

Lapsi: ”Kotona, ku on pelejä.”

Pelien lisäksi lapset kertoivat katselevansa kotonaan jonkin verran televisiota ja dvd-elokuvia. Toki lapset leikkivät pelien ja television katselun lisäksi myös perinteisiä leikkejä, niin kuin aiemmin jo mainittiin.

Haastattelija: ”Mitäs sinä kotona leikit?”

Lapsi: ”Leikin junalla.”

Jos pelien merkitys korostui kotona, niin myös vanhempien ja sisarusten rooli korostui erityisesti kotona, sillä päiväkodissa leikittiin suurin piirtein saman ikäisten lasten kanssa, joka oli harvoin mahdollista lasten kotona. Saman ikäisten leikkikavereiden puuttuessa kotona leikittiin yleensä sisarusten kanssa. Lisäksi vanhemmat saattoivat leikkiä ja pelata lasten kanssa sekä touhuta heidän kanssaan muutenkin, kuten luke-
malla kirjaa heille.

Lapsi: ”(Veljen nimi) kaa me pelataan.”

Haastattelija: ” Onko (veljen nimi) siu kaveri vai veli?”

Lapsi: ”Veli.”

Lapsi: ”Äiti lukee kotona kiioja [kirjoja].”

Huomionarvoista on myös se, kuinka päiväkodissa lasten leikkihetkessä mukana on useampia lapsia, vaikkeivät lapset pystyisikään yhteisleikkiin. Puolestaan kotona sisällä ja pihapiirissä ainakin pienempien lasten leikeissä leikki tuntui kuullun perusteella syntyvän yleensä vain kahden lapsen välillä. Etenkin tytöt tuntuivat tuovan esille, että he leikkivät aina yhden ihmisen kanssa – oli se sitten veli, sisko tai naapurin lapsi.

8 YHTEENVETO

Huoli leikin loppumisesta ja lasten taidottomuudesta leikkiä lienee osaltaan liioiteltua ja turhaa. Ainakin näin havainnoinnit ja haastattelut antavat ymmärtää. Ellei se ollut leikkiä, jota tutkimuksen aikana havainnoitiin tai josta myöhemmin lasten kanssa keskusteltiin, niin mitä se sitten oli? Kuten aiemmin on tuotu ilmi, on leikki muuttuva ilmiö, ja sellaisena se tulee jatkossakin ymmärtää. Lapset leikkivät edelleen – siitähän huolimatta, että maailmanmeno on muuttunut hektisemmäksi vähentäen leikkihetkiä. Leikin kuuluessa oleellisena ilmiönä lapsuuteen, etsii ja löytää lapsi ajan ja paikan edes hetkeksi leikilleen, leluilla tai ilman.

Suurin ja ehkä se eniten huolta esiin nostattanut asia, joka tämän päivän lasten leikkeihin ja leluihin liittyy, on leikkien ja lelujen muuttuminen aiempaa enemmän sisälle suuntautuvaksi, yksinoloa ja kilpailuhenkisyttä korostavaksi ja yhä enemmän aikuisten toisinaan raakaakin maailmaa jäljitteleväksi. Kun tähän vielä lisätään ajatus siitä, että yhä useammin leikin käsite nähdään laajentuneen käsittämään myös suuren joukon erilaisia pelikonsoleita, ei ole ihme, että kuulee puhuttavan leikkitaidottomasta lapsijoukosta, eteenkään kun ajatus näiden pelien kuulumisesta leikkiin ei ole kovinkaan vanha. Kun lapset jäävät kotiseinien sisäpuolelle pelikonsolien ääreen, siirtyvät myös leikit pois näköpiiristä, johtuen uskomukseen leikin loppumisesta. Todellisuus kuitenkin on, että aika ja yhteiskunnan tilanne on johtanut leikkien, leikkijöiden ja lelujen sekä siten koko leikin käsitteen muuttumiseen. Tämän päivän lapsi leikkii leikkejä siinä missä entisaikojenkin lapset – joskin toisin säännöin, teemoin ja leluin kuin ennen. Leikkiä ja sen ilmenemistä onkin tarpeen peilata aina siihen kulttuuriin, aikakauteen ja koko ympäröivään yhteiskuntaan sitä tarkasteltaessa ja sen olemassa oloa ja ilmenemistä pohdittaessa. Siinä missä ennen leikittiin suurissa lapsiporukoissa kotipihalla hippasta ja rakennettiin käpylehmiä, leikkii tämän päivän lapsi yksin tai hyvin pienissä lapsiryhmissä entistä kilpailuhenkisempiä leikkejä, jotka määrittyvät pitkälti täsmälelujen kautta. Leluissa on toinen toistaan hienompia lisäosia ja lisätöimintoja, ne sopivat vain yhteen leikkiin eivätkä välttämättä vaadi leikkikaveria. Lapsi pelailee, omien sanojensa mukaan leikkii, yhä useammin myös tietokone- tai televisioruudun edessä erilaisia tappelu- ja taistelupelejä – kuten vaikka Ninjago- tai Angry Birds –pelejä. Nukke- ja kotileikitkin tuntuvat muuttuneet paljon perinteisistä tämän päivän aikuisen maailmaa jäljitteleviksi, hienoja naisia, juhlivia isosiskoja ja erilaisia ihmissuhdekiemuroita sisällään pitäväksi.

Tämä on kuitenkin vain yksi tutkimus ja tilannekatsaus yhden päiväkotilapsiryhmän ajatuksiin leikeistä, eikä sen pohjalta voida tehdä ehdottomia yleistyksiä. Vaikka tutkimusotos olisi laajennettu koskemaan useampaakin lapsiryhmää, ei leikkiä koskien ehkä sittenkään voitaisi tehdä ehdottomia yleistyksiä, sillä ollaanhan kuitenkin tekemisissä aikaan ja paikkaan sidotun, mutta silti kaikkia koskettavan ilmiön kanssa. Tässä kohtaa palataan myös siihen ajatukseen, että voiko toisen kokemuksia koskaan millään keinoin täysin saavuttaa juuri sellaisessa muodossa kuin toinen asiat kokee. Kuten aiemmin on esitetty, kokemusten tutkimus ja fenomenologia on aina jotenkin vajavaista (Lehtomaa 2008, 192) kokemusten ollessa niin kietoutuneena haastatellun elämäntilanteeseen ja kokemusmaailmaan sekä samalla tulkintojen aina tapahtuvan myös oman elämäntilanteeseen kietoutuen, ja se on hyvä muistaa tämänkin pienenmuotoisen tutkimuksen, tilannekartoituksen, tuloksia luettaessa.

Tutkimuksen tarkoitus on ollut kaiken aikaa tuoda esille leikin tilaa ja herättää ajatuksia kasvattajissa sekä tuoda kasvattajille esille lapsen maailmaa, niiltä osin kuin se ehkä muutoin jäisi näkemättä. Työ tullaan toimittamaan kirjaksi painettuna versiona sekä sähköisessä muodossa Mikkelin kaupungin päivähoidon esimiehelle, jonka kautta työn toivotaan leviävän päivähoidon kentälle päiväkoteihin työntekijöiden hyödynnettäväksi. Työntekijät voisivat sitten parhaaksi katsomallaan tavalla levittää tehtyä opinnäytetyötä luettavaksi myös aikuisille, joko sähköisesti tai nostoen aiheen keskusteltavaksi vaikka vanhempainilloissa, ja siten auttaa työtä saavuttamaan tavoitteensa – lisätä myös vanhempien tietoutta lastensa leikeistä.

Ilmiönä leikkiä voisi vielä tutkia monesta näkökulmasta aina saaden uudenlaisia ajatuksia sitä koskien, ja tämänkin tutkimuksen toistaen uudenlaisessa ympäristössä ja tehden vertailua esimerkiksi siihen, millaisia ajatuksia lapsilta olisi saatu, jos lapset olisivatkin olleet toiselta paikkakunnalta tai lapsiryhmä olisi koostunut suuremmasta määrästä eri kulttuuritaustaisia lapsia. Yhtä mielenkiintoista voisi olla myös jatkaa tutkimusta toteuttamalla se lasten kodeissa leikkejä havainnoiden ja siellä lapsia haastatellen, jolloin voisi nähdä myös vanhempien roolin leikeissä entistä paremmin.

Tutkimusotos, joka koostui tutkittavan ilmiön asiantuntijoista, leikkijöistä itsestään, antaa pienuudestaan huolimatta luotettavan kuvan siitä, että leikit ovat edelleen erottamaton osa lapsuutta ja leikkejä leikitään edelleen, mutta uudenlaisin teemoin ja leluin. Kallialan (2000b, 7) sanoin, tämän päivän lapset pyrkivät leikkimään ja löytä-

mään tarvittavan ajan ja paikan leikeille vallitsevasta kiireenkulttuurista huolimatta. Lapset leikkivät jopa kaksin päiväkodin pihalla kirkonrottaa, vaikkei se olisikaan ihanteellisin paikka leikille (Kalliala 2000b, 7). Kuten Kallialakin (2000b, 7) osuvasti toteaa, että siellä missä on leikkijöitä, aikaa ja tilaa leikeille, siellä näkyy vielä todellinen leikinriemu.

Huoli leikin loppumisesta näyttääkin tässä kohtaa siis varsin turhalta. Jos huolta jostain on kannettava niin siitä, että lapsille muistetaan mahdollisuus rauhassa toteuttaa tätä lapsuuteen kuuluvaa toimintaa. Lisäksi on syytä hetkittäin pysähtyä miettimään millaisia leikkivälineitä lapsille annetaan, miten heidät kasvatetaan tavaroitaan arvostamaan ja mitä kaikkea näytämme lapsille ja miten sen näytämme. Mitä sitten aikuisten on tärkeimpänä muistettava, on aikuisten tehtävä yhä edelleen varmistaa aikaa ja tilaa lasten leikille – jottei se myös jatkossakaan pääse kuolemaan ja katoamaan. Myös Mäntymaa (1989, 6–7) päätyi tähän ajatukseen parikymmentä vuotta sitten leikistä ja sen ilmenemisestä kirjoittaessaan, eikä se tosi asia ole näiden vuosikymmenten aikanaakaan minnekään muuttunut. Mäntymaa (1989, 6-7) toteaaakin osuvasti ja hyvin tutkimuksen tulokset samalla tiivistäen, että *”Vähin mitä voimme tehdä on vastuun ottaminen siitä, mitä lapsille tuotamme ja tarjoamme. Ei riitä, että laaditaan lait, rakennetaan leikkipuistot ja perustetaan päiväkodit. Muodollisten seikkojen kuntoon laittaminen ei vapauta meitä siltä tosiasialta, että lasta on kaiken aikaa hoidettava ja hellittävä. Lapsi on kuin arvokas kello. Jos et pidä siitä hyvää huolta ja ”vedä” sitä tarpeellisin väliajoin, se kieltäytyy käymästä. - - - Lapsi on terve, jos lapsi leikkii syö ja nukkuu hyvin - - -. Vanhempien tehtävä on luoda sellaiset puitteet, että leikkiminen on mahdollista.”*

LÄHTEET

- Alasuutari, Maarit 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus. 145–162
- Elkind, David 1996. Työ on tuskin lasten leikkiä. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönönnberg, Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Atena. 99–116
- Finne, Marjatta 1992. Palikat, poikakärkyt ja paperkukkaseppel. Lastentarhojen leikkikulttuurista 20-luvulta 60-luvulle. Helsinki: Finn Lectura.
- Haapaniemi-Maula, Ritva 2004. Lapsuus on leikin asia. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönönnberg, Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Atena. 67–73
- Helenius, Aili 2004. Leikin syntysijoilla. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 14–21
- Helenius, Aili & Savolainen, Jaana 1996. Leikistä oppimiseen. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönönnberg, Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Atena. 119–128
- Hermanson, Elina 2008. Leikki on lapsen työtä. Internet-sivu.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lok00037. Ei päivitystietoja. Luettu 24.5.2012.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1996. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hämäläinen-Forslund, Pirjo 1989. Leluko leikin tappoi? Teoksessa Leluko leikin tappoi? Julkaisu 1. Helsinki: Suomen leikki- ja lelumuseon ystävät ry. 5–9
- Jantunen, Timo 1996. Esiopetuksen lapsilähtöisyys. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönönnberg, Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Atena. 11–16
- Jyväskylän yliopisto 2010. Kokemuksen kuvaaminen. WWW-dokumentti.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/kokemuksen-kuvaaminen>. Ei päivitystietoa. Luettu 13.6.2012.
- Kahri, Mari 2003. Lapsen arki on leikkiä 2. 3–6-vuotiaat leikin maailmassa. Kauhava: Kauhavan kirjapaino.
- Kalliala, Marjatta 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, Marjatta 2000a. Leikistä kiinni. Tyyris tyllerö 3–4. 2–9
- Kalliala, Marjatta 2000b. Maailma muuttuu - muuttuuko leikki? Tyyris tyllerö 3–4. 4–9.
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua. Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Gaudeamus.

Kalliala, Marjatta 2006. Play Culture in a Changing World. Open University Press.

Karimäki, Reeli 2004. Leikki on lapsen maailma. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 256–269

Kirmanen, Tiina 1999. Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena. Kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Ruoppila, Isto, Hujala, Eeva, Karila, Kirsti, Kinos, Jarmo, Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: ATENA. 194–217

Koivisto, Päivi 2010. Leikin merkitys lapselle ja leikin ohjaaminen. PowerPoint. http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=vygotsky%20ja%20leikki&source=web&cd=3&sqi=2&ved=0CFgQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.apip.fi%2Ffiles%2F414.ppt&ei=6cC8T8WEFc364QSsyrIS&usq=AFQjCNFe4RNFvcIcf0bR_pVMZNRWLmA Nuw. Päivitetty 19.1.2010. Luettu 23.5.2012

Kotkavirta, Jussi 2002. Kokemuksen ehdot ja hahmot: Kritik der reinen Vernunft ja Phänomenologie des Geistes. Teoksessa Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (toim.) Kokemus. Tampere: Tampere University Press. 15–36

Kuhfuss, Werner 1996. Leikki ja lapsi. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönneberg, Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Atena. 75–80

Latomaa, Timo 2008. Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 17–88

Laukka, Maria 2004. Leikkikalujen elämästä. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 386–395

Lehtinen, Anja-Riitta 2003. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy.

Lehto, Marja-Liisa 2004. Pajasta barbeihin – suomalaislasten lelujen vaihteita. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 374–383

Lehtomaa, Merja 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus 163–194

Litja, Tiia & Oinonen, Marjo 2000. Mä en haluu! Leikki-ikäisen arjen pulmia. Helsinki: Edita.

Lummelahti, Leena 1993. Didaktiset leikkiharjoitukset esiopetuksessa. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Luukannel, Saara 2004. Maaseudun lapset talosilla. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 242–253

- Lyytinen, Paula & Lautamo, Tiina 2004. Leikki. Teoksessa Siiskonen, Tiina, Aro, Tuija, Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus. 199–219
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012. Leikin merkitys lapselle. WWW-julkaisu. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/. Ei päivitystietoja. Luettu 9.5.2012.
- Manneri, Tuija 1990. Hukkuuko leikki lelutulvaan? *Lapsen maailma* 48/11. 4–5
- Miettinen, Timo, Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas 2010. Johdanto. Teoksessa Miettinen, Timo, Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas. *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus. 9–22
- Mäntymaa, Heikki 1989. Lapsi, leikki ja leikin välineet. *Lapsen maailma* 6–7. 24–25
- Niiniluoto, Ilkka 2002. Kokemus-kollokvion avaussanat. Teoksessa Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (toim.) *Kokemus*. Tampere: Tampere University Press. 9–14
- Oijusluoma, Jenni 2008. Lapsen leikki sekä leikin mahdollinen muutos. *Opinnäytetyö*. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala.
- Perttula, Juha 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha. & Latomaa, Timo. (toim.) *Kokemuksen tutkimus – Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 115–162
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel 1977. *Lapsen psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.
- Riihelä, Monika 2004. Elämä on ehkä sittenkin vain leikkiä! Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY. 24–37
- Ruoppila, Isto 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Ruoppila, Iso, Hujala, Eeva, Karila, Kirsti, Kinos, Jarmo, Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko. *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä*. Jyväskylä: ATENA. 26–51
- Sinkkonen, Jari 2004. Leikki on luovuuden äiti. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY. 68–77
- Strandell, Harriet 1996. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. *Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tauriainen, Leena 2000. Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*, n:o 165. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tiitto, Marjo 2009. Lapsen oikeus leikkiin. Verkojulkaisu. <http://www.mtv3.fi/uutiset/ilmiot.shtml/2009/11/1000743/lapsen-oikeus-leikkiin>. Luettu 22.9.2011.
- Turja, Leena 2004. Lapset laadun määrittäjinä. Teoksessa Kupila, Päivi (toim.) *Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Tammi. 9–30

Upanne, Mauri 1988. Leluko leikin tappoi? Sotalelujen hävittämisestä leikkikulttuurin kehittämiseen. Lapset ja yhteiskunta 10. 2–4

Vaajoensuu, Sanna 1997. Päivä lelukaupassa. Peili 4. 6–9

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Verkkojulkaisu.
<http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/DD04983E-D154-4FE4-90A1-E2690175BE26/0/vasu.pdf>. Luettu 7.9.2012

Vesterinen, Nina 2011. Perinneleikit kouvolaisten päiväkotien esikouluissa. Opin-
näytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala.

Viittala, Kaisu 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Yliopistopaino.

Zimmer, Renate 2001. Liikuntakasvatuksen käsikirja. Didaktis-metodisia perusteita ja käytännön ideoita. Helsinki: LK-kirjat.

Satu Oittinen ja Jenniina Veitonmäki
XXXXXX
XXXXXX

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS
14.3.2012

Päivähoidon esimies
Pirjo Vartiainen
Maaherrankatu 9-11
PL 33, 50101 MIKKELI

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Mikkelin ammattikorkeakoulusta ja edenneet opinnoissamme opinnäytetyön vaiheeseen. Opinnäytetyömme kohdistuu varhaiskasvatukseen. Olemme kiinnostuneita lasten leikkien tämän hetkisestä tilasta. Opinnäytetyömme tulisikin käsittelemään 3-5-vuotiaiden lasten leikkejä – niiden ilmenemistä ja teemoja.

Alustava työnimi on ”Huolestuttaa, mutta huolestuttaako turhaan? Tilannekatsaus lasten leikkeihin”. Laadullista opinnäytetyötämme varten tulemme haastattelemaan aiheesta päiväkotilapsia pienissä ryhmissä sekä havainnoimme lasten leikkitilanteita. Olemmekin olleet yhteydessä XXXXX johtajaan ja hän on ollut myöntäväinen siihen, että XXXXX ryhmän lapset toimisivat opinnäytetyömme havainnoinnin kohteina ja haastateltavina.

Työmme on suunniteltu aloitettavaksi aineistonkeruun – lasten havainnointien ja haastattelujen – osalta elo- ja syyskuun aikana jatkaen työstöä aina alkuvuoteen 2013 saakka. Opinnäytetyötämme ohjaa Lea Saari-Kääriäinen, lea.saari-kaariainen@mamk.fi ja p. 050 xxx xxxx.

Opinnäytetyömme aikana ja sen jälkeenkin meitä sitoo ehdoton vaitiolovelvollisuus. Tulemme käyttämään opinnäytetyössämme päiväkodilla keräämäämme aineistoa luottamuksellisesti. Opinnäytetyössämme emme tule käyttämään lasten emmekä päiväkodin nimeä. Tulemme varmistamaan lasten anonyymiuden kaikin tavoin ja noudattamme muutoinkin kaikkia ammattikorkeakoulun eettisiä periaatteita.

Anommekin nyt kohteliaimmin teiltä tutkimuslupaa aloittaa opinnäytetyömme toteutusta XXXXX.

Yhteistyöterveisin,

Jenniina Veitonmäki
040 xxx xxxx
jenniina.veitonmaki@mail.mamk.fi

Satu Oittinen
050 xxx xxxx
satu.m.oittinen@mail.mamk.fi

LIITTEET

Tutkimussuunnitelma

Mikkelin kaupunki
Sosiaali- ja terveystoimi

Päätöspöytäkirja

Sivu 1

Päivähoidon esimies

15.03.2012

8 §

Satu Oittinen
Jenniina Veitonmäki

265 / 429 / 2012

Muut asiat

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN SATU OITTISELLE JA JENNIINA VEITONMÄELLE

Asia	Mikkelin Ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Satu Oittinen ja Jenniina Veitonmäki anovat tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten. Opinnäytetyö käsittelee 3-5 -vuotiaiden lasten leikkejä - niiden ilmenemistä ja teemoja. Aineisto kerätään haastatteleamalla aiheesta päiväkotilapsia sekä havainnoimalla lapsien leikki-ilanteita. Tutkimuksessa on mukana [REDACTED].
Päätöksen peruste	Sosiaali- ja terveystoimen elämänkaariorganisaation toimintasääntö § 3
Päätös	Myönnetään Satu Oittiselle ja Jenniina Veitonmälle lupa asiakohdassa mainitun tutkimuksen tekemistä varten edellyttäen, että he noudattavat ehdotonta salassapitovelvollisuutta kerättävässä aineistossa mahdollisesti esiin tulevien yksilöä ja perhettä koskevien seikkojen suhteen. Lisäksi edellytetään, että yksi kappale tutkimuksesta luovutetaan päivähoidon esimiehen käyttöön.
Allekirjoitus	 Pirjo Vartiainen Päivähoidon esimies
Tiedoksi	[REDACTED] päivähöitopalvelut
Muutoksenhaku	Oikaisuvaatimusohje kääntöpuolella

Tervehdys koteihin!

Opiskelemme Mikkelin ammattikorkeakoulussa sosionomeiksi ja olemme tekemässä opinnäytetyötä, jonka tarkoitus on tehdä tilannekatsaus 3-5-vuotiaiden leikkeihin, eli muun muassa siihen miten leikit ilmenevät, millaisia teemoja leikeissä on ja mistä ideat leikkeihin saadaan. Opinnäytetyö tullaan toteuttamaan haastatellen lapsia pienissä ryhmissä leikeistä keskustellen sekä leikki-tilanteita havainnoiden.

Olemme saaneet luvan toteuttaa opinnäytetyömme tiedonkeruun osion lapsenne päiväkodissa aloittaen havainnoinnit elokuun aikana ja haastatteluiden osalta syyskuun aikana. Opinnäytetyössä voidaan tulla käyttämään joitain suoria ajatuksia, joita lapset haastatteluissa tuovat esille, mutta opinnäytetyö tullaan kirjoittamaan siten, ettei lapset ole tunnistettavissa. Emme tule siis käyttämään työssä lasten nimiä emmekä päiväkodin nimeä. Opinnäytetyössämme noudatammekin ehdotonta salassapitovelvollisuutta ja pyrimme kaikella tapaa varmistamaan haastateltujen ja havainnoitujen lasten anonyymiuden.

Kysymmekin teiltä arvon vanhemmat lupaa saada haastatella ja havainnoida lapsenne leikkiä, sekä näin osallistua opinnäytetyömme aineiston keruuseen.

Jos jokin asia askarruttaa mieltänne tai haluatte saada asiasta lisää informaatiota, keskustelemme mielellämme kanssanne.

Terveisin,

Jenniina Veitonmäki ja Satu Oittinen
Sosionomi-opiskelijat

Yhteydenotot:
jenniina.veitonmäki@mail.mamk.fi
satu.m.oittinen@mail.mamk.fi

✕-----
Valitkaa vaihtoehdoista teille sopivin ja merkitkää valintanne eteen X -merkki. Palauttakaa lupapaperi lapsenne päiväkotiin **viim. 30.6.2012**. Kiitos!

Lapsen nimi

_____ saa osallistua toimintatuokioihin

_____ emme halua lapsemme osallistuvan toimintatuokioihin

Vanhemman allekirjoitus

LEIKKITILANTEIDEN HAVAINNOINTI – Havainnointirunko

- LEIKKITILA
- LEIKKIJÄT
- LEIKKIKALUT, LEIKKIVÄLINEET
- LEIKIN ALKU
 - Mitä, miten, teema/aihe, kuka keksii, sääntöjä?
- LEIKIN KEHITTYMINEN
 - Miten etenee? Kehitelläänkö kokoajan, neuvotellaanko?
- HAVAINTOJA LEIKKITILANTEESTA, LEIKKIJÖISTÄ, LELUJEN KÄYTÖSTÄ
- LEIKIN LOPPUMINEN
 - Miten loppuu? Kuka päättää miten ja milloin loppuu?
Neuvotellaanko leikin jatkamisesta, esim. myöhemmin päivällä?

TEEMAHAASTATTELURUNKO**– Tilannekatsaus 3-5-vuotiaiden lasten leikkeihin**

- **Leikit**
 - mitä leikitään?
 - miten, missä, ketkä?
 - mistä leikit keksitään, mistä ideat leikkiin?
 - voiko leikkiä missä vaan? leikkipaikat?
 - lempileikki ja -leikkipaikka

- **Lelut ja tarvikkeet leikeissä**
 - millaisia leluja ja leikkivälineitä tarvitaan?
 - tarvitaanko aina leluja?
 - valmiit lelut, rakennellut lelut ja välineet
 - lelujen pyytäminen ja saaminen

- **Aikuiset ja leikki**
 - aikuiset leikeissä? aikuisen tehtävä leikissä?
 - tarvitaanko aikuista leikkiin?
 - Mikä on aikuisen rooli leikissä?

- **Päiväkodin ja kodin leikit**
 - kummassa enemmän leikkejä?
 - kummassa leikityt leikit kivempia?
 - millaisia leikkejä kotona leikitään?
 - mitä eroja leikeissä, välineissä?